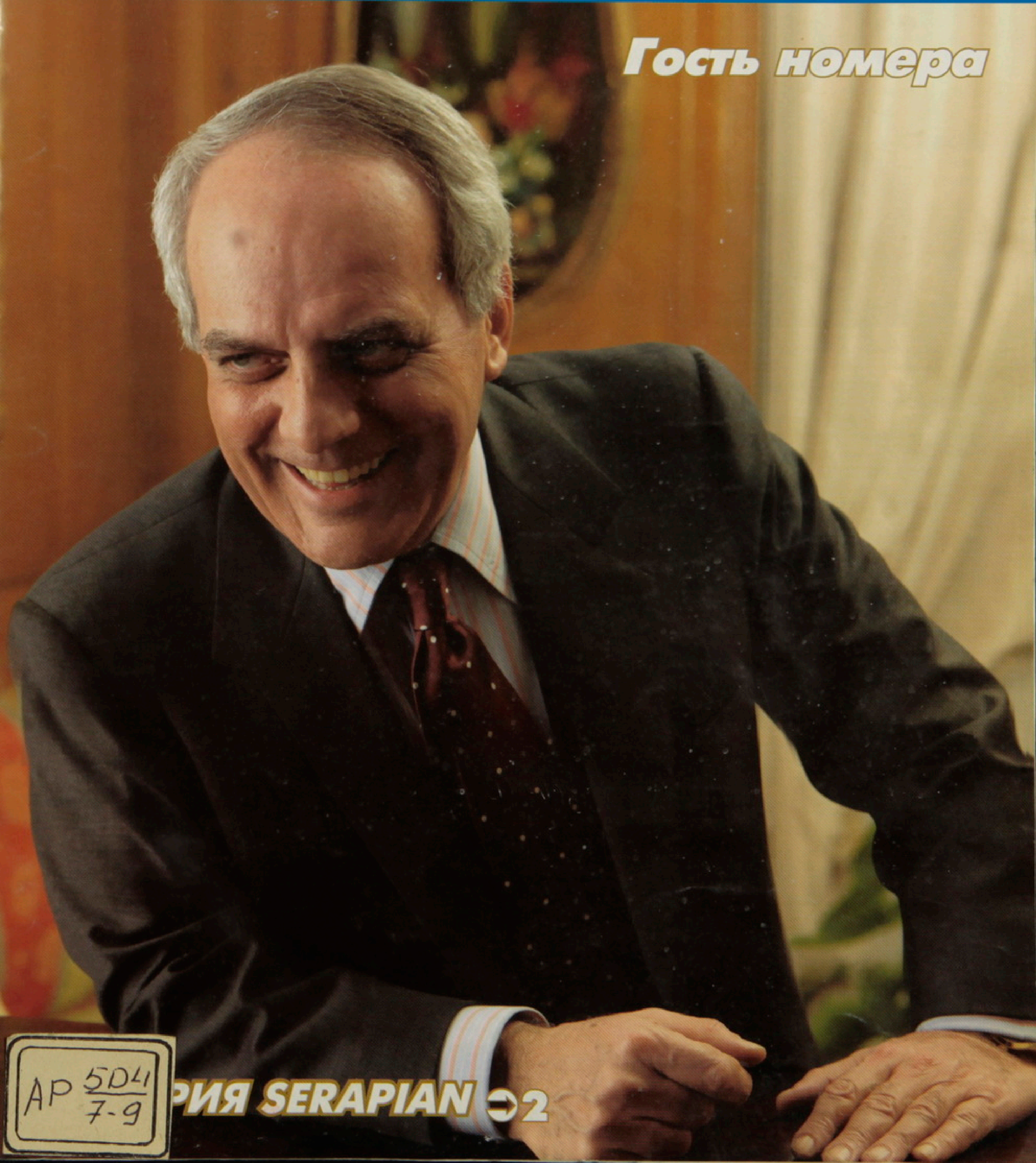
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար ГОРЦАРАР

ИЮЛЬ-СЕНТЯБРЬ № 7-9 (171-173) 2013 г.

Гость номера

...РИЯ SERAPIAN

➲2

ИСТОРИЯ SERAPIAN

История начинается с моего отца, Стефано Серапяна. Он родился в Турции в начале 20-го столетия, но из-за геноцида армян в 1915 – 1922 годах ему пришлось эмигрировать со своим младшим братом (о том, что тогда случилось с их матерью, они так и не узнали). После многочисленных трудностей они наконец-то нашли приют в Венеции у Мхитарианских Отцов (Mekitarians Fathers). Он решил, что для его брата лучше будет остаться учиться вместе с Отцами, в то время как сам он отправился в Милан в надежде на лучшую жизнь. Пережив немало приключений, он наконец-то выучил ремесло обработки кожи и начал делать из различных остатков кожи первые маленькие кожаные аксессуары. Продавая их на севере Италии, в Тоскане, он, наконец, познакомился с моей матерью Джиной, когда она покупала у него что-то из его безделушек.

Затем она решила отправиться с ним в Милан, и так они вместе начали семейный бизнес SERAPIAN.

Произошло это прямо накануне Второй Мировой войны.

После Войны небольшая мастерская постепенно превратилась в первую фабрику, и бутик стал приобретать известность среди миланских потребителей.

Я же родился в Милане в 1951 году (пожалуйста, отметьте, моя мама, мой отец и я – все мы родились в один и тот же день – 14 февраля!).

С самых первых дней я дышал «этим» воздухом, несмотря на то, что я шел своей дорогой, получая образование в Милане и закончив факультет Делового администрирования (Business Administration) в Университете Бокони (Bocconi University).

Все это время моя семья поддерживала тесную связь с армянской диаспорой в Милане, и так, будучи еще очень юным, я встретился с моей будущей женой, Ани, которая сегодня также является неотъемлемой частью компании.

Когда в 1972 году моего отца не стало, мне пришлось быстро подключиться к бизнесу, чтобы помогать своей матери.

С тех пор компания развивалась и расширялась и достаточно сильно изменилась, если сравнивать с тем, чем она являлась в начале.

В течение всех этих лет я также принимал активное участие в жизни нашей армянской диаспоры в Милане: несколько лет я был президентом Главного Армянского Объединения (the General Union of Armenians in Italy) в Италии – орган, который является официальным представителем армянской диаспоры в Италии. Также я был одним из членов Объединения Армянских Церквей (the Armenian Church Association), в котором отвечал за финансирование строительства новых церквей.

С тех пор компания колоссально расширилась. С 2009 года мы производим изделия из кожи для дорогих марок со всего мира, но тем не менее, всегда выпускаем небольшое количество изделий под маркой SERAPIAN для своих клиентов.

С этого момента мы начали развивать свой собственный бренд. Вскоре открылся магазин на via della Spiga Milan в Милане, затем последовало открытие бутика в Венеции (Сан-Марко), и этим августом мы открыли ещё бутики в Риме на via del Babuino и в Porto Cervo Sardinia.

И этот процесс лишь продолжится открытием новых бутиков SERAPIAN в Москве.

Артавазд СЕРАПЯН.

НАША СПРАВКА: Итальянский бренд SERAPIAN MILANO (Серапян Милано) начал свою историю в 1923 году, когда Стефано Серапян понял, что обладает огромной страстью и талантом к созданию мелких изделий из кожи. Первая коллекция SERAPIAN была оценена и признана самыми требовательными клиентами Милана. После чего Стефано Серапян собирает вокруг себя других ценных ремесленников, которые специализируются на производстве изделий из кожи. Все специалисты, работая бок о бок, соз-дают уникальные и новые для того времени сумки, которые и сегодня считаются образцами стиля и элегантности. Уникальной технологией Стефано Серапяна была обработка кожи ягненка, как мозаики: ее вплетали кисточкой. И все плетеные сумочки становились уникальными шедеврами дома SERAPIAN. Затем SERAPIAN показывает публике первую эксклюзивную коллекцию созданную с использованием новых материалов, участвует во многих международных выставках и начинает сотрудничество со многими крупнейшими международными партнерами. В 1973 году в правление компании пришел старший сын Стефано – Артавазд (Ardavast), который продолжил и укрепил дело отца. Теперь Серапян будет представлять свой семейный бизнес и в СНГ. Первый магазин открывается в торговой галерее «Москва» (г. Москва).

Сегодня бренд SERAPIAN MILANO знают во всем мире.

ՄԵՐՈՆՔ ԴՐՍՈՒՄ

«Հռոմի Հիպոկրատը». հայազգի մեծ բժշկապետ Ջորջո Բայլիվի

Ներկայումս՝ 21-րդ դարում, բժշկական ցանկացած ձեռնարկում և դասագրքում մկանները բաժանվում են երկու տեսակի՝ հարթ և միաձիգ զոլավոր: Սակայն քչերին է հայտնի, որ ավելի քան երեք հարյուր տարի առաջ այդ դասակարգումն արել է հայազգի մի բժիշկ-գիտնական, ով 18-րդ դարի առաջին կեսին «հեղաշրջել է եվրոպական միտքը» (1, էջ 72), դարձել ամենահայտնի կազմախոսը և վիրաբույժն Իտալիայում:

Ինչպե՞ս էր հայտնվել այդ երկրում հայազգի մեծանուն բժիշկը, ովքե՞ր էին նրա ծնողները:

Բանն այն է, որ 16-17-րդ դարերում բազմաթիվ հայեր, հատկապես Նոր Ջուղայից՝ իրենց առևտրական գործերը կարգավորելու նպատակով հաճախ մեկնում էին Եվրոպա և հաստատվում տեղի քաղաքներում: Հայկազն անունով մի հայ առևտրական ևս հաստատվել էր եվրոպական քաղաքներից մեկում՝ Ռագուզայում (ներկայիս Խորվաթիայի Դուբրովնիկ քաղաքում), որտեղ էլ 1668 թ. ծնվել էր նրա որդին՝ ապագա մեծ բժշկապետը՝ Ջորջո Բայլիվին, որի անունը գրականության մեջ երբեմն հանդիպում է նաև Գեորգ Բայլիվի կամ Ջուրո Բագլիվի տարբերակներով (10):

Պետք է նշել, որ անհայտ է Ջորջո Բայլիվիի հայկական անունը: Հայտնի չէ նաև մոր անունը: Առհասարակ շատ քիչ տվյալներ են պահպանվել նրա ծնողների մասին: Մանկությունից միայն հայտնի է, որ կարճ ժամանակ անց փոքրիկ Ջորջոն որբանում է, և ճակատագրի դիպվածով նրան որդեգրում ու իր ազգանունն է տալիս իտալացի բժիշկ Պիետրո Անջելո Բայլիվին, ով որբ մանչուկին իր հետ տանում է Իտալիայի հարավում գտնվող Լեչչե քաղաքը, որտեղ էլ անցնում են նրա մանկության և պատանեկության տարիները (1, էջ 73):

Դեռևս վաղ հասակից Ջորջոն մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում ուսման նկատմամբ: Իր ուսուցիչներին նա ապշեցնում է արտակարգ ընդունակություններով և աշխատասիրությամբ: Պիետրո Անջելո Բայլիվին ոչինչ չի խնայում իր որդեգրին հիմնավոր կրթություն տալու համար: Իսկ պատանու տարերքը բնական գիտությունները էին, բժշկությունը: Եվ նա կարողանում է հասնել իր նպատակին: Իտալիայի Սալեռնո, Պադուա և Բոլոնիա քաղաքների համալսարանները գերազանց ավարտելով՝ տասնութամյա Ջորջոն ստանում է իմաստասիրության և բշկագիտության դոկտորի աստիճան (5, էջ 31):

1692 թ. քսանչորսամյա հայազգի բժիշկը հաստատվում է Հռոմում, ուր արդեն 1695 թ. սկսած տեղի «Սապիենտիա» («Իմաստություն») ակադեմիայում որպես պրոֆեսոր դասավանդում է կազմախոսություն և վիրաբուժություն առարկաները, իսկ 1701 թ. սկսած ղեկավարում նաև ակադեմիայի տեսական բժշկության ամբիոնը (2,էջ 23-24):

Հռոմում նա ծավալում է գիտամանկավարժական լայն գործունեություն. կարդում է դասախոսություններ, զբաղվում գիտաբժշկական գործունեությամբ: Ջորջո Բայլիվիի համբավը հասնում է Հռոմի Իննոկենտիոս XII պապին, և նա դառնում է վերջինիս, ինչպես նաև հետագայում Կղեմես XI պապի անձնական բժիշկն ու բարեկամը (4, էջ 163-164):

1696 թ. Հռոմում լատիներենով լույս է տեսնում 28-ամյա բժշկի «Գործնական բժշկություն» երկհատոր աշխատությունը, որը նրան արժանացնում է մեծ փառքի: Նրա համբավը տարածվում է ամենուրեք: Նրան շնորհվում են պատվանուններ՝ «Հռոմի Հիպոկրատ», «Նոր Հիպոկրատ», «Ջահ բժշկության», «Բժշկության բարենորոգիչ»: Եվ այդ ամենը պատահական չէր: Նա բժշկության մեջ ասպարեզ եկավ որպես նորարար՝ մեծ նշանակություն տալով գործնական բժշկությանը և հատկապես անտիկ բժշկության բարենորոգիչ Հիպոկրատի սկզբունքներին, որոնք հիմնվում են զննության, փորձառության և տրամաբանության վրա (6, էջ 57-58):

Ջորջո Բայլիվիի հաջողության գրավականներից մեկն էլ այն էր, որ նա կարողացավ տեսական և գործնական բժշկության խնդիրները քննարկել միատեղ, առանց մեկը մյուսից զատելու: Դրա լավագույն առհավատչյան այն է, որ նա տեսական բժշկության հսկայածավալ նյութերի հետ տվել է նաև այս կամ այն հիվանդության բուժման բազմաթիվ դեղամիջոցներ, որոնցից «իպեկակուլա» կոչվող դեղը երկար տարիներ կիրառվել է եվրոպայում՝ որպես դիզենտերիայի բուժման միջոց: Իր «Տեղեկություններ շարժողական նյարդի մասին» աշխատության մեջ Բայլիվին առաջ է քաշել այն միտքը, որ բուժման ակտիվ դերը պայմանավորված է մարմնի ոսկրային ամուր հյուսվածքով (7, էջ 31-32):

Բժշկագիտության պատմության մեջ հայազգի բժիշկը հայտնի է որպես ֆիզիկամեխանիկական ուղղության ներկայացուցիչ, քանի որ մարդկային օրգանիզմի մեջ կատարվող բոլոր փոփոխությունները բացատրել է միայն մեխանիկական գործոններով: Այնուհանդերձ, նա իր ապրած դարաշրջանի այն խիզախ բնագետներից էր, ովքեր քաջ գիտակցել են, որ գործնականում մտքերի նմանատիպ քարացած և հետևողական կիրառմամբ անկարելի է հաջողության հասնել: Ուստի և գործնական բժշկության հարցերում Հիպոկրատից բացի նա հետևել է նաև 16-17-րդ դարերի անգլիացի մեծ իմաստասեր Ֆրենսիս Բեկոնի էմպիրիկ մեթոդոլոգիային:

Ջորջո Բայլիվին բժշկության մեջ մեծ տեղ է հատկացրել դիտողականությանը և փորձին, այդուհանդերձ որոշակի տեղ է հատկացրել նաև բանականությանը, որը, դիտողության հետ կապված, պետք է նպաստեր բժշկագիտության հաջողություններին:

Ժամանակակից տեսական բժշկական հոսանքների ներկայացուցիչների հետ վիճելիս նա միշտ էլ, ինչպես վայել է լրջամիտ գիտնականին, ընդունել է ավելի խելացի և տրամաբանական միջին դիրքը:

Բայլիվին ուսումնասիրել է նաև Իտալիայի հանքային ջրերը, նշել նրանց բուժիչ հատկությունները: Իր դասախոսություններում նա խոսել է հատկապես Իտալիայում հայտնի Ֆիուչիի հանքային ջրի մասին: Երկար տարիներ մանրակրկիտ ուսումնասիրելով այդ ջրի ֆիզիկա-քիմիական հատկանիշները՝ եկել է այն հստակ համոզմանը, որ վերոհիշյալ ջրի օգնությամբ հնարավոր է վերացնել երիկամներում հանդիպող քարային կուտակումները: Հիշյալ հանքային ջրի բուժիչ հատկությունները նա մանրամասնորեն նկարագրել է «Լեղու, նրա բնույթի, ֆունկցիայի ու հիվանդությունների մասին» աշխատության էջերում: Նման հետազոտությունները 17-րդ դարի վերջին, երբ կենսաբանությունը և քիմիան նոր-նոր էին ձևավորվում որպես բնական գիտություններ, իսկապես արժանի էին լրջագույն ուշադրության (5, էջ 29):

Ջորջո Բայլիվիի մահից հետո նրա որոշ կենսագիրները շատ հաճախ նրան անվանել են նաև «Ֆիուչիի հանքային ջրի գիտական հետազոտողը»: Եվ այդ խորքին գիտահետազոտական աշխատանքը կատարվում էր մանկավարժական ամենօրյա աշխատանքին զուգահեռ: 1700 թ. սկսած Հռոմի համալսարանում նա գործնական բժշկության հետ մեկտեղ դասավանդում էր նաև տեսական բժշկություն (1,էջ 74):

Ըստ իտալացի Մացուքելլի, բազմաթիվ բժիշկներ, ովքեր 18-րդ դարի սկզբներին սկսեցին իրենց գործունեությունն Իտալիայում և Եվրոպայի այլ երկրներում, աշակերտել են Բայլիվիին, ով տեղյակ էր իր հայ լինելու մասին և հպարտանում էր դրանով: Նրա հայկական ծագման մասին գիտեին նաև Բայլիվիի ժամանակակիցներից շատերը, և պատահական չէ, որ վերջիններս նրան անվանում էին նաև Ջորջո Բայլիվի-Արմենո (8, էջ 271):

Պետք է նշել, որ հայազգի բժիշկ-գիտնականի մասին շատ է գրվել թե՛ նրա կենդանության օրոք և թե՛ մահից հետո: Այսպես օրինակ՝ 1857 թ. Ջորջո Բայլիվիի մահից ուղիղ 150 տարի անց Փարիզում հրապարակված պատմության և աշխարհագրության հանրագիտարանում երկու էջ նվիրված էր նրան: Հետագայում Հռոմում, Նյու-Յորքում, Էդինբուրգում, Վիեննայում և այլուր հրատարակված հանրագիտարաններում ևս նշվում են Ջ. Բայլիվիի կենսագրությունը և բժշկագիտական գործունեությունը:

1926 թ. Հռոմում լույս է տեսնում 15-18-րդ դդ. ապրած իտալացի հռչակավոր բժիշկներին և բնագետներին նվիրված պրոֆեսոր Պիետրո Կապարոնիի աշխատությունը, որի երեք էջերը նույնպես նվիրված էին Բայլիվիին (3,էջ 121): Զարմանալի զուգադիպությամբ նրա բոլոր կենսագիրները մշտապես շեշտել են նրա ազգային պատկանելիությունը:

Հայ բժիշկ-գիտնականները ևս ծանոթ են եղել Բայլիվիի երկերին՝ չիմանալով, սակայն, նրա ծագման մասին:

Հայ իրականության մեջ Բայլիվին՝ որպես հայազգի հռչակավոր բժիշկ, առաջին անգամ նշվում է 1922 թ. հայտնի «Բազմավեպի» էջերում՝ շնորհիվ անվանի բանասեր Գ. Ոսկանյանի: «Դոկտոր Գևորգ Բայլիվի» հոդվածին (8, էջ 270-273), 1930 թվականին

➲4

ՅՇ

նույն «Բազմավեպի» համարներից մեկում հաջորդում է «Գիտնական հայազգի բժիշկ մը» խորագիրը կրող խմբագրության կողմից գրված երկրորդ հոդվածը, ուր մասնավորապես գրված էր. «Այս հանճարեղ հայ գիտնականին ամենակարճ կյանքն արգելք չեղավ իրեն կանխահաս համբավ մը վաստակելու գիտուններու մեջ: Այսօր ալ անոր անունը հարգանքով և հատկապես կհիշվի այն աղմուկի մեջ, զոր խաչագող Ասուերան բարձրացուց, մինչդեռ բուն Բայլիվին էր, արդի բժիշկների մեջ 18-րդ դ., ինք առաջին անգամ գյուտավոր փորձերով այդ վարպետության գոյությունը մատնանշեց» (9, էջ 43-44):

Խորհրդային Հայաստանում հայազգի բժշկին առաջին անգամ ներկայացրել է ակադեմիկոս Լևոն Հովհաննիսյանն իր «Բժշկության պատմությունը Հայաստանում հին ժամանակներից մինչև մեր օրերը» աշխատության մեջ՝ տալով Ջ. Բայլիվիի համառոտ կենսագրությունը և նրա դերը համաշխարհային բժշկագիտության պատմության մեջ:

Մեծ բժշկապետն ու գիտնականը վախճանվել է 1707 թ. 39 տարեկան հասակում Հռոմում: Պահպանվել են հավաստի տեղեկություններ, թե ինչպես է Հռոմը սգացել Բայլիվիի վաղաժամ մահը: Նա Իտալիայի բժշկագիտության պատմության մեջ թողել է գիտնականի և բժշկի մեծ համբավ: Երեսունը հազիվ բոլորած, Ջորջո Բայլիվին եվրոպական բազմաթիվ ակադեմիաների և գիտական ընկերությունների, այդ թվում՝ Աուգսբուրգի կայսերական և Լոնդոնի Արքայական ընկերությունների անդամ էր (4, էջ 163-164): Նրա թողած բժշկագիտական հսկայածավալ գրականությունը, որը գրված է լատիներենով և իտալերենով, այսօր էլ Իտալիայի ազգային սեփականությունն է և հոգևոր հարստությունը: Այդ աշխատությունները հեղինակի մահից հետո բազմիցս հրատարակվել են Հռոմում, Լիոնում, Վիեննայում, Լայպցիգում և այլուր, թարգմանվել եվրոպական բազմաթիվ լեզուներով:

Ջորջո Բայլիվին նաև հայ ժողովրդի հպարտությունն է, իմաստուն հայի այն տեսակը, որով մեր ժողովուրդը ճանաչելի է դառնում համայն աշխարհին:

Վաչագան ԽԱՃԱԿՅԱՆ,
պատմ. գիտ.թեկնածու, դոցենտ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ա. Մեզպուրեան, Հայ և ծագումով հայ բժիշկներ, Իստամբուլ, 1950:
2. Լ. Հովհաննիսյան, Պատկերազարդում հայ բժշկության պատմության վերաբերյալ հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը, Երևան, 1958:
3. Ռ. Փարսադանյան, Հայ բժշկության պատմությունից, Երևան, 1958:
4. Ա. Բախչինյան, Հայազգի գործիչներ: Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Կենսագրական հանրագիտակ, Երևան, 2002:
5. Հայ անվանի բժիշկներ, Երևան, 2002:
6. Оганесян Л. А. История медицины в Армении. В 5-и т. Т. 3. Ереван, 1946-1947.
7. Айриян А. П. Армянские ученые-медики. Ереван, 1998.
8. «Բազմավեպ», 1922, սեպտեմբեր:
9. «Բազմավեպ», 1930, հունվար:
10. «Հայաստանի Հանրապետություն», 2001, ապրիլի 14:

Մարտիրոս Սարյանի նամակը Լեոնիդ Բրեժնևին

22.01.1968 թ., Երևան, Մեծարգո Լեոնիդ Իլյիչ

Մոտ օրերս լրանում է իմ 88 տարին և նախքան այս աշխարհից հեռանալը ցանկություն ունեմ ոտք դնել այն հողի վրա, որտեղից դուրս են եկել իմ նախնիները:

Դրանք միջնադարյան Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի ավերակներն են, որոնք գտնվում են Թուրքիայի հետ սահման կազմող Ախուրյան գետի հանդիպակաց ափին: Դա՝ համաշխարհային նշանակության ճարտարապետական այդ հուշարձանը, իմ ժողովրդի հպարտությունն է և սեփականությունը: Հինգ քառակուսի կիլոմետր տարածքը, որը զբաղեցնում են Անի քաղաքի ավերակները, մեծ չէ, բայց այդ փոքր հողակտորը հանդիսանում է Հայաստանի սրբավայրը:

Ես ողջ ժողովրդի անունից, ողջ քաղաքակիրթ մարդկության անունից խնդրում եմ Ձեզ, վերադարձրեք Անին մայր հայրենիքի գիրկը, թույլ միք տա նրան վերջնականապես անհետանալ օտարերկրյա տիրապետության հարվածների տակ:

Փրկեցե՛ք Անին և շնորհակալ հայ ժողովուրդը ողջ աշխարհի առջև դարեդար կհատուցի Ձեզ խորին երախտագիտությամբ և հիացմունքով:

Մարտիրոս ՍԱՐՅԱՆ
Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս,
ԽՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ,
Լենինյան մրցանակի դափնեկիր

Լավ տրամադրության 10 գաղտնիք

1. Միշտ բարձր տրամադրություն ունենալու համար սովորե՛ք ինքներդ ձեզ կառավարել: Դատարկ բաներից մի՛ վիրավորվեք, փորձե՛ք չկռվել ձեզ մտերիմ մարդկանց հետ, ներե՛ք նրանց: Ներելով՝ ազատվում եք զայրույթից և ոխակալ զգացողություններից, որոնք առաջին հերթին հենց ձեզ են կործանում: **2.** Փորձե՛ք աշխարհին հումորով նայել: Նույնիսկ եթե ձեզ վիրավորել են, կամ հայտնվել եք ծանր իրավիճակում, այնուամենայնիվ ժպտացե՛ք և ինքներդ ձեզ ասեք. «Սա էլ կանցնի»: Անհավատալի է, բայց իսկապես նրանց համար, ովքեր անկեղծորեն հավատում են սրան, վատ բաներն անցնում են: **3.** Մի՛ նստեք տանը՝ ամբողջ աշխարհից նեղանալով: Կարող եք չկասկածել՝ փողոցում, ընկերների և ծանոթների շրջապատում, վատ տրամադրություն չի լինում: Ապացուցված է: **4.** Ձեր կյանք նորարարության տարրեր մտցրե՛ք: Հոգեբանները խորհուրդ են տալիս՝ ժամանակ առ ժամանակ փոխել սովորությունները, օրինակ՝ նոր հոբի ունենալ կամ հագուստի ոճը փոխել: **5.** Սովորե՛ք լիցքաթափվել: Երբ ինչ-որ հոգնեցուցիչ աշխատանք եք անում, մտածե՛ք մի ինչ-որ հաճելի բանի մասին: Օրինակ՝ ընկերների կամ սիրելիի հետ առաջիկա հանդիպման մասին: **6.** Լողա՛ցե՛ք զբաղվեք: Ջուրը մարմնին օգնում է հանգստանալ և լիցքաթափվել՝ տոնուսն ու տրամադրությունը բարձրացնելով: Բացի դրանից, դժբախտ պատահարի և փասվածք ստանալու հնարավորությունը շատ քիչ է, համեմատած ջրային այլ մարզաձևերի հետ: **7.** Կանգնե՛ք, հե՛տ նայեք... Երբեմն մարդիկ ծուղակում են հայտնվում, որովհետև ժամանակ չեն ունենում մտածելու՝ արդյոք անհրաժեշտ ուղղությամբ են շարժվում: Ժամանակն է մտքերը, նպատակները, կապերը կարգի բերելու այնպես, ինչպես պարբերաբար սենյակն եք կարգի բերում: **8.** Թեթև նայեք կյանքին: Կյանքում միշտ էլ սխրագործությունների տեղ կա, բայց ոչ միշտ են դրանք անհրաժեշտ: Փորձե՛ք կենտրոնանալ նրա վրա, ինչ ներկա պահին եք անում: **9.** Պահպանե՛ք հեռանկարի զգացումը: Կյանքը հենց շարժում է, և այն, ինչ այսօր ողբերգություն է, հնարավոր է, վաղը ժպիտ կպարգևի: Չէ՞ որ իզուր չեն ասում՝ օրը կգա՝ բարին հետը (սա ասացվածք է, պետք էր համարժեքը գտնել): **10.** Մոռացե՛ք տհաճությունների մասին: Եթե ուզում եք պառկել անկողնում ու խղճալ ինքներդ ձեզ, ավելի լավ է չենթարկվել այդ ցանկությանը: «Շարժվե՛ք, և ձեր զգացմունքները կդառնան ավելի շարժական, – ասել է հոգեբան Մերինո Դիլվորտը, – Ֆիլմ նայեք, մաքրություն արե՛ք...»:

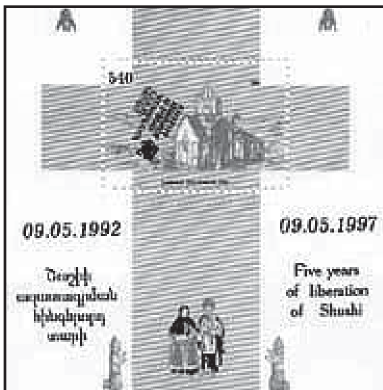
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 2-Ը ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՈՆ Է

Սեպտեմբերի 2-ը համազգային տոն է՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հռչակման օրը: Հաղթելով Ադրբեջանի կողմից պարտադրված պատերազմում, արտահայտելով ժողովրդի հավաքական կամքը՝ Արցախը հռչակեց և պաշտպանեց իր անկախությունը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախության հռչակագիրն ընդունվեց ժողովրդական պատգամավորների ԼՂԻՄ մարզային և Շահումյանի շրջանային խորհուրդների՝ բոլոր կարգի պատգամավորների մասնակցությամբ տեղի ունեցած համատեղ նստաշրջանում:

Սեպտեմբերի 2-ին լրանում է այդ նշանակալի իրադարձության 22-րդ տարեդարձը: Անցած տարիների ընթացքում արցախահայությունը ապացուցեց, որ հավատարիմ է ժողովրդավարության արժեքներին և պատրաստ է հաղթահարել պետականաշինության ճանապարհին ծագած բոլոր դժվարությունները: Դեռևս կան չլուծված բազմաթիվ խնդիրներ, սակայն իրողություն է նաև այն, որ կա Լեռնային Ղարաբաղի 22-ամյա երիտասարդ հանրապետությունը, որ վստահ քայլերով շարժվում է առաջ՝ ապավինելով սեփական ուժերին, Հայաստանի Հանրապետության և Սփյուռքի մեր հայրենակիցների շարունակական աջակցությանը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում անկախության առաջին իսկ տարիներից թողարկվել են նամականիշեր: Առաջիններից մեկը պետական խորհրդանիշերը՝ դրոշը, զինանշանը, նաև Սարգիս Բաղդասարյանի «Մենք ենք, մեր սարերը» հայտնի հուշարձանը պատկերող նամականիշերն են:

Ուշագրավ է Գանձասարը պատկերող մանրաթերթիկը, որը հետագայում՝ Շուշիի ազատագրման 5-րդ տարեդարձի առթիվ, լույս տեսավ վերանշումով՝ 09.05.1992 – 09.05.1997 թվագրությամբ և «Շուշիի ազատագրման հինգերորդ տարի» հայերեն և անգլերեն մակագրությամբ: Խաչի ֆոնին պատկերված են՝ վերևում՝ Գանձասարի վանքը, ներքևում՝ ազգային տարազով ղարաբաղցի կին և տղամարդ: Հետագայում ևս տպագրվել են արցախյան նշանավոր վանքերի, այդ թվում և Ղազանչեցոց վանքի պատկերով նամականիշեր: Մի քանի նամականիշ է թողարկվել Ղարաբաղի անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ:

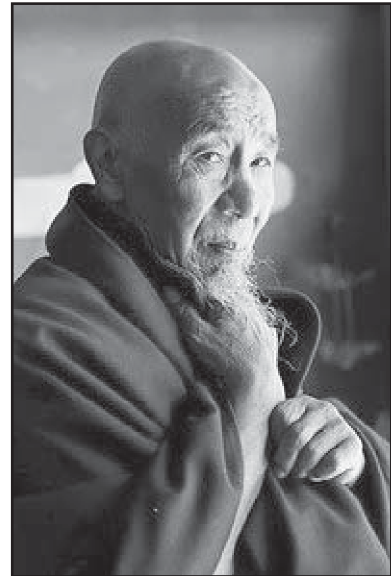
Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում թողարկված նամականիշերը բազմազան են իրենց թեմատիկայով. կան Արցախի բուսական և կենդանական աշխարհին, բնաշխարհի պաշտպանությանը նվիրված նամականիշեր: Թողարկվել են նաև առաջին հայ տիեզերագնաց Ջեյմս Բաղյանին, նաև աշխարհի առաջին տիեզերագնաց Յուրի Գագարինի թռիչքի 50-ամյակին նվիրված նամականիշեր: Առանձին նամականիշ է նվիրվել «Մանկական եվրատեսիլի» հաղթող Վլադիմիր Արզումանյանին:

Ղարաբաղյան շարժման 10-ամյակի կապակցությամբ 1998-ին Հայաստանի Հանրապետության հետ համատեղ թողարկվել է նամականիշ՝ ճախրող արծվի պատկերով՝ համապատասխան հայերեն և անգլերեն մակագրություններով:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում թողարկված ավելի քան հարյուր նամականիշերը, ծրարները, բացիկներն ու հատուկ կնիքները մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում աշխարհի ֆիլատելիստների շրջանում:

Վարուժան ԱՆՏՈՆՅԱՆ

Իմաստունի դասը – առակ

Մի ծեր ու իմաստուն մարդ ասում է իր ընկերոջը.

- Լավ ուսումնասիրիր սենյակը, որում մենք գտնվում ենք և փորձիր հիշել բոլոր շագանակագույն առարկաները:

Սենյակում շատ շագանակագույն առարկաներ կային և ընկերը շատ արագ կարողացավ հաղթահարել այդ խնդիրը:

Բայց իմաստունը նրան հղեց երկրորդ հարցը.

– Իսկ հիմա փակիր աչքերդ և թվիր բոլոր երկնագույն առարկաները:

Ընկերը զայրանում և շփոթվում է.

– Ես ոչ մի երկնագույն առարկա չեմ տեսել, չէ՞ որ ես քո խնդրանքով ուշադրություն եմ դարձրել միայն շագանակագույն առարկաներին:

Ինչին իմաստունը պատասխանում է.

– Բացիր աչքերդ և ուշադիր նայիր, որովհետև սենյակում բազում երկնագույն առարկաներ կան: Եթե դու փնտրում ես սենյակում միայն շագանակագույն առարկաներ, իսկ կյանքում միայն վատը՝ ապա դու հենց դրանք էլ կտեսնես և հենց դրանք դու միայն կհիշես և միայն դրանք մասնակցություն կունենան քո կյանքում:

Հիշի՛ր. եթե դու փնտրում ես վատը, դու միայն դա էլ կգտնես և չես նկատի ամեն լավը, որոնք քեզ շրջապատում են:

arxangelo.info

Քաղաք Արմենիա՝ Կոլումբիայում

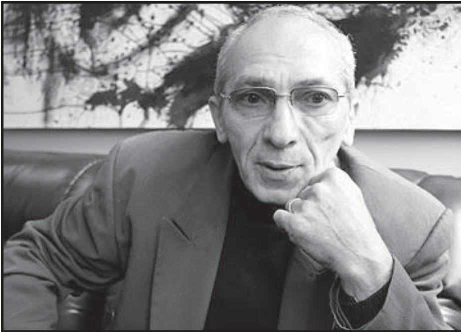

Քաղաքը հիմնվել է 1880-ական թվականներին և դժվար չէ կռահել, որ քաղաքը հիմնվել է հայերի կողմից:

Քաղաքը հայտնի է իր էլիտար սուրճերի տեսակներով և այդ պատճառով Արմենիային անվանում են նաև Կոլումբիայի «սուրճի մայրաքաղաք»:

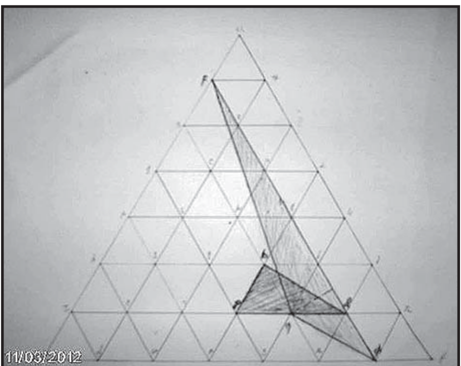
Արմենիայում գործնականորեն բացակայում են աղքատության որևէ նախանշաններ և Արմենիան հանդիսանում է Կոլումբիայի ամենամաքուր և ամենագեղեցիկ քաղաքներից մեկը:

Հայոց այբուբենի գաղտնագրման գաղտնիքը

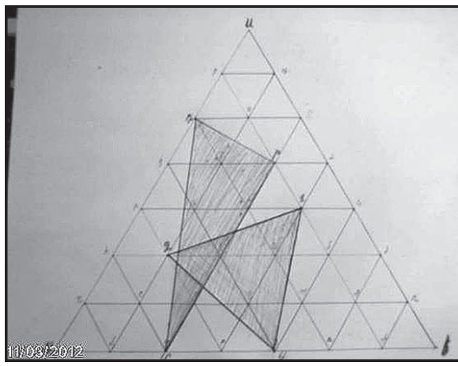

Արծվի Ալեքսանյանը մասնագիտությամբ գեոֆիզիկ է: Նախ գերազանց գնահատականներով ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետ, սակայն շուտով հասկացել է, որ ֆիզիկան իրեն չի բավարարում, դուրս է եկել, ծառայել է բանակում, իսկ հետո ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի Երկրաբանական ֆակուլտետի գեոֆիզիկայի բաժին: Ունի հետաքրքրությունների լայն շրջանակ: Արծվի Ալեքսանյանը շուրջ 40 տարի ուսումնասիրել է այբուբենը և եկել այն եզրակացության, որ հայոց այբուբենը ոչ միայն ազգային, այլև համամարդկային նախաայբուբենն է (պրոտոայբուբեն): Այնտեղ հայտնաբերել է մաթեմատիկական օրինաչափություններ, որոնք չկան և ոչ մի ուրիշ այբուբենում: Հենց սա էլ, ըստ Ա. Ալեքսանյանի՝ ամենահամոզիչ ապացույցն է այն բանի, որ Հայոց այբուբենը ստեղծվել է ոչ թե 406 թ.-ին, այլ շատ ավելի վաղ, անհիշելի ժամանակներից: Նախապատմական ժամանակներից: Այդ օրինաչափությունններն արտահայտվում են բազմաթիվ գծագրերով և բանաձևերով: Այդ տարիների ընթացքում Ա. Ալեքսանյանը բացահայտել է Հայոց այբուբենում գտնվող գաղտնագրման բազմաթիվ մեթոդներ: «Դա անհավանական է թվում, սակայն այդ ամենն ունեն անհերքելի մաթեմատիկական ապացույցներ: Ես դա կարող եմ ապացուցել: Այբուբենի գաղտնագրման մեթոդները բազմատեսակ են և շատ հետաքրքիր: Պարզվում է, որ դա մի ամբողջական սիստեմ է, որտեղ անմիջական կապ կա նրանց ձևի, քանակի և տառերի հերթականության միջև: Եվ մեծ համբերություն էր պետք՝ շտապ եզրակացություններ չանելու, անմիջապես ենթադրություններ չանելու և այդ ամենը ստուգելու համար:

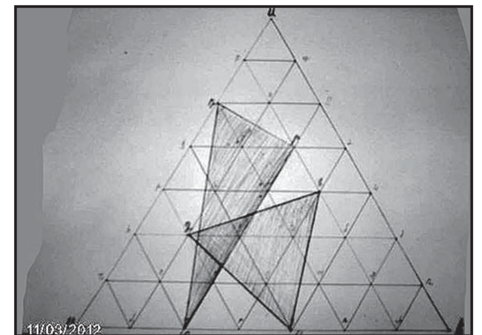
Քանի որ մի ապացույցը դեռ բավարար չէի համարում, ինձ մի քանի ապացույցներ էին անհրաժեշտ: Օրինակ, ինչո՞ւ պետք է հայերեն «ր» տառով բառեր չսկսվեն, մինչդեռ այլ լեզուներով նման բազմաթիվ բառեր կան, իսկ «ր»-ով սկսվող բառերը արտաբերելը մեզ համար խնդիր չէ: Ասես մի ինչ-որ ձեռք վերցրել և ջնջել է «ր» տառով սկսվող ողջ բառաշարքը: Մինչդեռ հետաքրքիրն այն է, որ երբ «ր»-ից առաջ դնում ենք բոլոր ձայնավորները, դրանք իմաստ են ստանում՝ օր, իր, ուր և այլն, որոնք պատասխանում են՝ որտեղ, ինչ և այլ իմացաբանական հարցերի: Այդ ամենը գուցե առաջին հայացքից մանրուք է թվում, բայց այդ մանրուքն ինձ մեծ բան է ցույց տվել», – ասաց Արծվի Ալեքսանյանը: Հայոց այբուբենի կառուցվածքը, ըստ Ա. Ալեքսանյանի, պատահական չէ: «Եթե եռանկյան մեջ շարում ենք այբուբենի 36 տառերը, ապա եռանկյան գագաթներում ստանում ենք ԱՄՔ տառերը, որը հենց ասելիք, ասք բառն է, որը ռուսերենում դառնում է сказка», – ներկայացրեց Ա. Ալեքսանյանը՝ ավելացնելով, որ մաշտոցյան այբուբենը մաթեմատիկական մատրիցա է ոչ միայն խոսակցական լեզվի համար, այլ նաև ունիվերսալ կոդ է բոլոր տեսակի հաղորդակցությունների համար: Ա. Ալեքսանյանը գիտակցում է, որ շատերին այս ամենը կարող է տարօրինակ և անհավանական թվալ, սակայն այդ եզրահանգումներին նա հասել է տարիների քրտնաջան աշխատանքի շնորհիվ: «Ես ուսումնասիրել եմ պատմության հայտնի ինֆորմացիայի հին արմատները (սանկրիպտ և այլն), որտեղ բոլորը միախառնում են և հնաբանությունը, և մարդաբանությունը, և լեզուն, և մաթեմատիկան, և քիմիան, ամեն ինչ կարծես այդ ամբողջական տեղեկատվության մի մասնիկն է, ու լրացնում են մեկը մյուսին: Սակայն մի բան ես վստահ կարող եմ և պատրաստ եմ ապացուցել, որ բոլոր այբուբենները ծնվել են հայերենի այբուբենից, և սա ասում եմ ոչ թե զուտ ազգայնասիրական տեսանկյունից ելնելով», – ասաց Ա. Ալեքսանյանը: Վերջինիս համոզմամբ՝ ոչ միայն կարևոր է տառերի ձևը, այլև դրանց հերթականությունը, քանակը պատահական չեն և հատուկ նշանակություն ունեն: «Հայերեն այբուբենում այդ ամենը կատարյալ է ներկայացված: Ոչ մի այբուբեն չունի մեր այբուբենի մեջ եղած օրինաչափությունների անգամ մեկ տոկոսը, այսինքն՝ նրանք, ի տարբերություն մեր այբուբենի, մաթեմատիկական սիստեմ չեն, մաթեմատիկական ալգորիթմ: Մինչդեռ տառերի տակ գաղտնագրված ինֆորմացիան կարդալու համար նախ պետք է ճիշտ գտնեն ձևը, այսինքն՝ տառի ձևը կապես մեր ենթագիտակցությանը ծանոթ այլ ֆիզիկական պարամետրերի հետ: Տառերի տակ գտնվող ինֆորմացիան վեր հանելու դեպքում մենք հսկայական տեղեկատվություն կունենանք», – ասաց Ա. Ալեքսանյանը: Ըստ Ա. Ալեքսանյանի՝ աշխարհում դեռևս որևէ լեզվաբան չի ասել, որ տառերի հերթականությունը պետք է դիտել որպես մաթեմատիկական շարք, ավելի ճիշտ՝ ֆիզիկա-մաթեմատիկական շարք: Սակայն ինքը այբուբենը դիտարկում է հենց այդպես: Օրինակ, խմբավորելով արտասանությամբ միմյանց մոտ գտնվող տառերը, օրինակ՝ ԲՊՓ, ԳԿՔ և այլն, Ա. Ալեքսանյանը Հայոց այբուբենից ստացել է 5 եռանկյունի: Մինչդեռ, օրինակ՝ ռուսերեն լեզվի մեջ նման երեք տառանոց խմբեր գոյություն չունեն: «Մեր այբուբենը, ի տարբերություն մյուս լեզուների, կատարյալ սիստեմ է: Մեր այբուբենը համամարդկային գանձ է, և ես հիանում եմ դրանով: Հայոց այբուբենում մենք կարող ենք գտնել արդի շատ կարևոր և կիրառական ինֆորմացիաներ: Օրինակ՝ այբուբենի ալգորիթմով կարելի է ստեղծել ավելի հզոր համակարգիչներ, քան ներկայիս համակարգիչներն են: Այսպիսով՝ մաթեմատիկական ճշգրտությամբ կարելի է ապացուցել, որ հայերենի այբուբենից են ծնվել մյուս բոլոր այբուբենները, և խոսքը ոչ միայն տարբեր լեզուներին է վերաբերում, այլև հաղորդակցության բոլոր ձևերին, օրինակ՝ երաժշտական լեզվին, մաթեմատիկական լեզվին կամ, ասենք, ձկների լեզվին: Ավելի քան 40 տարի ես ուսումնասիրել եմ և պարզել մաթեմատիկական ճշգրտության և տառերի քանակը, ձևը և դրանց հերթականությունը: Այդ բոլորի համար համընդհանուր սիստեմ եմ գտել», – ասաց մեր զրուցակիցը: «Տրամաբանական վերլուծության ենթարկելով մյուս լեզուների այբուբենը, պատրաստ եմ ցանկացած ընդդիմախոսների «քար ծակող» փաստարկներով ապացուցել, որ բոլոր այբուբենները ծնվել են հայոց այբուբենից: ☞7

11/03/2012

11/03/2012

11/03/2012

Մաշտոցը ոչ թե հնարել, այլ վերականգնել է հայոց տառերը:

Գիտնականները պնդում են՝ նախամաշտոցյան գիր գոյություն է ունեցել

Թարգմանչաց տոնը ներառված է Հայ առաքելական եկեղեցու տոնացույցում… Այս հանգամանքը տպավորություն է ստեղծում, թե հայ իրականության մեջ թարգմանության արվեստը սկիզբ է առնում քրիստոնեության ընդունումից հետո և պայմանավորված է Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի արտասահմանյան շրջագայությունից հետո Հայաստանում հայտնված նշանագրերով…

Հայագիտության մեջ գերակշռող տեսակերտը, թե 405 թ. առաջ հայոց լեզուն երբևէ գրավոր չի եղել, այժմ արդեն դեմ է առնում մի անանցանելի պատի, որից այն կողմ թափանցում են միայն չհիմնավորված պնդումները… Իսկ գիտական կեղծարարությունից զերծ ուսումնասիրություններն ու փաստարկումները վկայում են գիր, ուրեմն՝ նաև գրականություն, իսկ սա նշանակում է՝ նաև թարգմանական արվեստ, նախաքրիստոնեական Հայաստանում առկա է եղել…

Դեռևս խորհրդային տարիների հայ գրականության դասագրքերում մի աղոտ ակնարկ կար այն մասին, թե հնարավոր է՝ հեթանոսական մեհյաններում գրականություն է ստեղծվել, որը ոչնչացվել է քրիստոնեություն ընդունելու ժամանակ, երբ ավերվել են բոլոր հեթանոսական տաճարները… Այս մշուշոտ ենթադրությունը հետագա կրթության ընթացքում լիովին տեղը զիջում էր համոզմունքին, թե մինչև հինգերորդ դարը հայերն օգտվել են միայն ուրիշների ստեղծած գրերից, և գրավոր հաղորդակցությունն էլ եղել է այդ գրերին համապատասխան օտար լեզուներով…

Ցավոք, նման մտայնությունը հայագիտության մեջ խոր արմատներ ունի… Օրինակ, ժամանակին մեզ է փոխանցվում մի խոր «ճշմարտություն»՝ եթե որևէ բառ հայերենում ու պարսկերենում ընդհանուր էր, անպայման եզրակացությունը մեկն էր՝ հայերենը փոխ է առել պարսկերենից, եթե, իհարկե, պատահաբար չի պահպանել հնդեվրոպական նախալեզվից ժառանգածը… Նման կերպ պարզվում էր, իբր հայերենը մի անտակ պարկ է, որի մեջ իրենց բառապաշարն են լցրել մեզ հետ առնչվող բոլոր լեզուները, իսկ մենք ուրիշներին տալու գրեթե ոչինչ չենք ունեցել:

ԵՊՀ անտիկ գրականության մեր դասախոսը՝ Լևոն Ներսիսյանը, ասում էր՝ հին հունական մշակույթն ու հինգերորդ դարի հայ գրականությունը նույն տեսակի հրաշքներ են… Այսօրվա գիտությունը այդ երկու «հրաշքն» էլ բացատրելի է համարում: Քայլ առ քայլ հայտնաբերվում են անհերքելի փաստեր, որոնց համաձայն՝ հազարամյակներ առաջ մարդկային քաղաքակրթությունը շատ ավելի զարգացած է եղել, քան այսօր հնարավոր է երևակայել… Մի կողմ թողնելով հունական մշակույթի խնդիրը, նշենք՝ հինգերորդ դարում՝ մեր գրականության ոսկեդարում, առաջին ծավալուն գործը, որ հայերեն թարգմանվեց, Աստվածաշունչն էր: Ու հենց այս առաջին թարգմանությունն էլ արժանացավ «թագուհի թարգմանչաց» բնորոշումին: Մյուս «հրաշքը», անկասկած, իբրև թե նոր միայն գրավոր դարձած լեզվով միանգամից գրականության ոսկեդարի հաստատումն էր, այն դեպքում, երբ դրանից հետո արդեն տասնվեց դար հայ գրականության ընթացքը չի ընդհատվել:

Վերջերս ծանոթացա հայագետ Արտակ Մովսիսյանի մեկնաբանությանը. միջազգային փորձը հաստատում է՝ երբ գիր չունեցող, իսկ դա նշանակում է՝ գրական մշակման չենթարկված, բարբառի վիճակում գտնվող որևէ լեզու նոր-նոր գրի է առնվում, շուրջ 7000 բառից կազմված բառապաշար է ունենում, մինչև որ այսուայնտեղից փոխ է առնում ու լրացնում գաղափարների, երևույթների, առարկաների պակասող անունները: Մինչդեռ հինգերորդ դարի հայերենում միանգամից շուրջ 60000 հայերեն բառ կա: Արդյոք սա՞ էլ է հրաշք, թե պարզապես նշանակում է, որ նախաքրիստոնեական Հայաստանում հայերենը գրավոր լեզու է եղել, մշակվել է, հարստացել լեզվական կաղապարներով, արտահայտչամիջոցներով:

Եթե հայերենը գրավոր չի եղել, տեսնես ի՞նչ է անում հայոց դիցարանում գրի ու դպրության Տիր աստվածը, միթե բազմազանության համար…

Բանասիրության դոկտոր Ալբերտ Մուշեղյանի հրապարակումներից մեկի վերնագիրն է՝ «Հայոց լեզվով գրքեր՝ Մեսրոպ Մաշտոցից չորս դար առաջ»: Գիտնականը գրում է. «Նախաքրիստոնեական շրջանում գոյություն ունեցած հայերեն գրի և գրականության մասին վկայություններ են պահպանվել անտիկ օտար հեղինակների երկերում: Հռչակավոր հույն փիլիսոփա և պատմագիր Մետրոդորոս Սկեփսիացին, ապրելով Պոնտոսում և Հայաստանում մինչև մ.թ.ա. 70 թ., գրել է Տիգրան Մեծի պատմությունը և «Կենդանիների բանականությունը» փիլիսոփայական երկը: Այս վերջինը, ըստ Փիլոն Եբրայեցու (Ալեքսանդրացու) հաղորդման, որն ապրել է մ.թ.ա. I դ. վերջին քառորդից մինչև մ.թ. I դ. կեսը, թարգմանված է եղել հայերեն: Փիլոն Եբրայեցու նման քաջատեղյակ և բծախնդիր օտար հեղինակի այս համոզիչ հաղորդումը մեր թվարկության դարագլխին գոյություն ունեցած հայալեզու գրականության մասին, որ վկայակոչվում է առաջին անգամ, չի կարող չսասանել նույնիսկ ամենակարծր հակաթեզերը:

Հենց միայն Փիլոնի սույն վկայությունը բավական է՝ ժխտելու տարածված կարծիքը, որ եթե նախամաշտոցյան շրջանում գոյություն է ունեցել գրավոր հայ գրականություն, ապա միայն հունարեն, ասորերեն կամ պարսկերեն լեզուներով, իսկ հայոց լեզվով եղել է՝ միայն բանավոր գրականություն, այսինքն՝ բանահյուսություն: Եվ անմիջապես հարց է ծագում՝ ի՞նչ գրով են գրված եղել երեք հայալեզու գրքերը, եթե ոչ հայերեն այբուբենով, որի մասին վկայում է 3-րդ դարի ժամանակագիր և եկեղեցական մեկնիչ Հիպողիտոսը»:

Ալբերտ Մուշեղյանը նաև նշում է, որ 234-235 թթ. գրած իր աշխատության մեջ Հիպողիտոսը հայերին դասել է գիր ունեցող ազգերի շարքին. «Հունարեն բնագրով իր «Ժամանակագրության» մեջ՝ գրված Ալեքսանդր Սևերոս կայսեր 13-րդ տարում՝ մ.թ. 234 - 235 թթ., Հաբեթի ցեղի 47 ազգերի շարքում որպես գրագետ (գիր ունեցող), Հիպողիտոսը հիշատակում է հետևյալ յոթին՝ իբերներ, լատիններ, որոնց գիրը նաև հռոմներն են գործածում, իսպանացիք, հույներ, մարեր, հայեր»:

Եվ վերջապես՝ բուն հայոց գրերի մասին: Ժայռապատկերներ և տարբեր արձանագրություններ ուսումնասիրողները վաղուց են նկատել՝ հազարամյակներ ի վեր Հայաստանի ժայռերին ու քարերին պատկերվել են նշաններ, որոնք շատ նման են մեր այբուբենի տառերին և այսօր գործածվող այլ նշանագրերի: Պարիս Հերունու «Հայերը և հնագույն Հայաստանը» գրքի 108-րդ էջում պատկերված աղյուսակն ավելի քան խոսուն է, եզրակացությունն էլ՝ այն, թե հայոց տառերն են դարձել թե փյունիկյան, թե արամեական կոչվող գրերի հիմքը: Ես հակված չեմ մտածելու, թե քանի որ Հերունին պատմաբան կամ բանասեր չէ, ուրեմն իրավունք չունի հայագիտությամբ զբաղվելու. նրա փաստարկներն ինձ համոզում են: Մանավորապես խոսելով

➲8

6➲

Բացի դրանից, դրանք Հայոց այբուբենի կիսահասկացված, թերի ձևերն են: «Ես այբուբենի մեջ գտա նոտաները, նոտաների թվային մաթեմատիկական արժեքը, որոնք հայտաբերվել են ընդամենը վերջերս: Ցանկացած նոտա կոտորակ է, և այդ կոտորակների արժեքը նույնպես դրված է մեր այբուբենի մեջ: Ես կենսաբան չեմ, սակայն ինձ թվում է, որ Հայոց այբուբենում կա նաև մարդու գենետիկ կոդի գաղտնիքը, ես հիմքեր ունեմ այդպես մտածելու», – ասում է Ա. Ալեքսանյանը: Ա. Ալեքսանյանը համոզված է, որ «մեր այբուբենը ոչ միայն մեր ազգի, այլև համամարդկային և համաշխարհային գանձ է: Մեր այբուբենը մեր գերհզոր նախնիների, հայրերի կոդավորված փոխանցումն է մեզ, այբուբենի տակ գտնվող գանձից, ցանկալի է, որ առաջինը օգտվի մեր ազգը»:

Լուսինե ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

7Ͽ

Մեսրոպ Մաշտոցի արտասահմանյան ուղևորության մասին, որի նպատակն էր հայոց լեզվի համար գրանշաններ ստեղծելը, Հերունին եզրակացնում է, որ նա այնտեղ ուղղակի փնտրել է հայերեն գրքեր, որոնք Հայաստանում անխնա ոչնչացվել էին: Անցած հարյուր տարվա ընթացքում նս մարդիկ մոռացել էին, թե ինչպես են հնչում այն նշանները, որոնք դեռևս պահպանվել էին Հայաստանի արձանագրություններում ու ժայռապատկերներին: Մաշտոցի ու նրա աշակերտների նպատակն էր օտար երկրների գրադարաններում փնտրել ու գտնել հայերեն գրքեր և դրանց միջոցով կրկին «խոսեցնել» համրացած գրերը: Ըստ Հերունու՝ Մաշտոցը ոչ թե հնարել, այլ վերականգնել է հայոց տառերը:

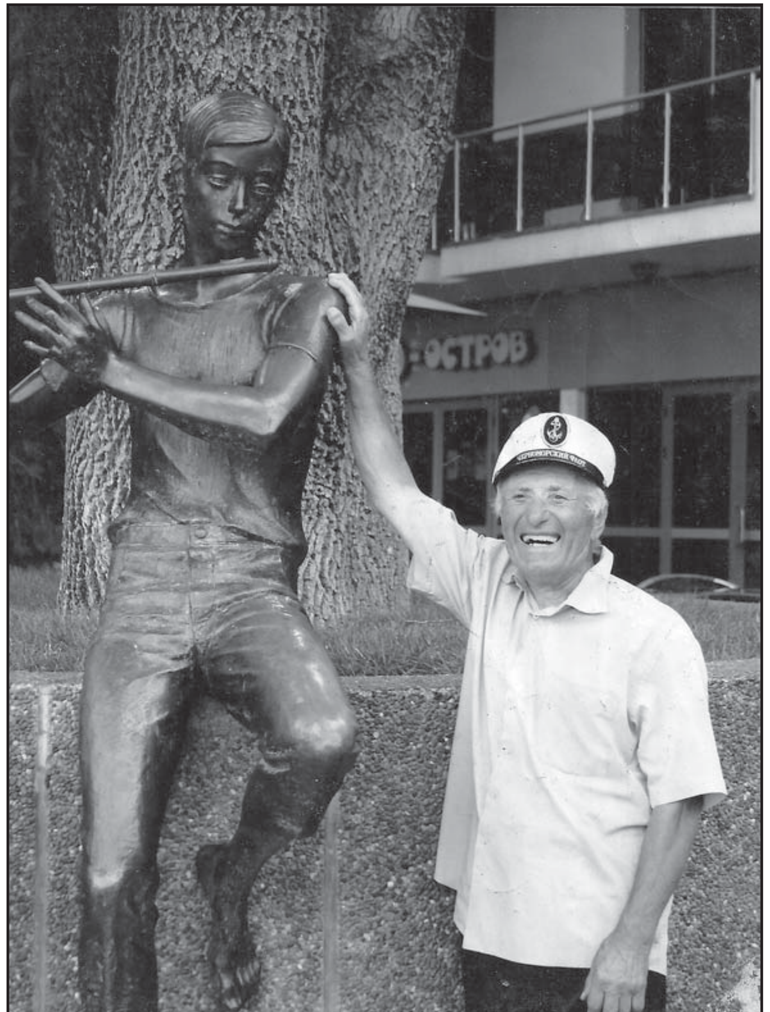
Իսկ այժմ, երբ ունենք թարգմանական հարուստ ավանդույթներ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների մեր դարում դրանք չենք գնահատում ու կորցնում ենք... Ժամանակը չէ՞, որ օտար կաղապարները, բառապաշարն ու արտասանությունը հայերենին անքննադատ պարտադրելու փոխարեն սովորենք հարգել մեր լեզվի օրինաչափությունները... Մեկ-մեկ կարծիքներ են հնչում, թե հայերենը հարմար չէ այս կամ այն ոլորտում կիրառելու համար... Նման դեպքերում ես մի պատասխան ունեմ՝ եթե մտքերը դժվարությամբ են արտահայտվում, մեղավորը ոչ թե լեզուն է, այլ դրա իմացության մակարդակը...

Արմենուհի ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Հայկ ՌԱՀԱՆՅԱՆ

Ծնվել է Աբխազիայում անցյալ դարի առաջին կեսին: Ուսանել է Երևանի ռուսական մանկավարժական ինստիտուտում, ապա նաև՝ Սուխումի մանկավարժական ինստիտուտի պատմական մասնաճյուղում: Եղել է ուսուցիչ և համամիութենական «Գիտելիք» ընկերության դասախոս: Այցելել է արտասահմանյան մի քանի երկրներ: Հրատարակել է առակների երկու ժողովածու: Չնայած տարիքին, Հայկ Ռահանյանը այժմ զբաղվում է գործարարությամբ և հնդկեղեգներից պատրաստած սրինգներով ոտի տակ է առել սևծովյան լողափազանները Նոր Աֆոնից մինչև Անապա՝ զրնգացնելով հայկական և ռուսական հոգեպարար մեղեդիներ:

Հույսով է, որ իր հարյուրամյակին կտպագրի երրորդ ժողովածուն: Նմուշներ ենք ներկայացնում ապագա գրքից:

ԱՌԱԿՆԵՐ

ՍԱՌՈՒՅՑՆ ՈՒ ՋՈՒՐԸ

Սառույցը ջրին մի անգամ հեգնեց.
– Ջուր, անսանձ հեղեղ ու աղետ ես մեծ,
Իսկ ես ապրում եմ հանգիստ ու խաղաղ
Համայն աշխարհի ծալքերում այս պաղ:

- Սառույց, դու զուր ես
Քարկոծում ինձ վես,
Չէ՞ որ ամենուր՝ այսպես, թե այնպես,
Դու էլ խոժ ջուր ես՝ սառն ու պնդերես:

ՃԱՀԻՃՆ ՈՒ ԱՂԲՅՈՒՐԸ

Ճահիճը թե՝ այ աղբյուր,
Դու միշտ ջինջ ես ու մաքուր,
Ես՝ պղտոր եմ ու նեխված...
Եվ աղբյուրը հեզ ասաց.
– Ճահիճ, զուր ես նմխվում.
«Հոսող ջուրը չի նեխվում»:

ՇՈՒՆՆ ՈՒ ՏԵՐԸ

Մի ժլատ շանը նախատեց այսպես.
– Ես եմ գնել քեզ
Դու խոժ իմ շունն ես,
Բա քո արարքից դու չե՞ս ամաչում,
Գնում ուրիշի դռանն ես հաչում:
Ամո՛թ է, չանես էլ այդպիսի բան:
Շունը տիրոջը տվեց պատասխան.
– Տեր իմ, հասկացիր, ես հիմար հո չե՞մ,
Որտեղ հաց կտան, այնտեղ կհաչեմ:

ԱՍՈՒՄ ԵՆ...

Ասում են, իբր, գիտությամբ հզոր
Այս հողագնդի կես միլիարդ մարդկանց
Բյուր երակներում հոսում է այսօր
Մեր սուրբ հայկական արյունը նախնյաց:

Վարկածը այս մեծ չի ժխտում ոչ ոք,
Թեև մեր գոյը եղել է դժվար,
Եվ հայոց արյամբ պարզվել է, իրոք,
Նոր հանճարներ են գալիս այս աշխարհը:

Հայկ ՌԱՀԱՆՅԱՆ
Դագոմիս

Պղնձագործն ու երկաթագործն միմյանց խնամի դառնալու ժամանակ վիճեցին, յուրաքանչյուրն իր արհեստն էր գովաբանում մեծաբարբառ, և նրանց մեջ հակառակություն ընկավ. գնացին ծերերի ատյանը: Ծերունիներն ասացին, թե հասարակաց օգտակարը պատվական է:

Մխիթար ԳՈՇ

Նամակ խմբագրությանը

Ռուսաստանի գրախանութներում հայկական գրքեր չեն վաճառվում: Եվ որպեսզի գրական մայրենին թարմ մնա մեր լեզվին, ուրախությամբ դիտում ենք Երևանի հեռուստաալիքները, առնչվում մայր հայրենիքում տեղի ունեցող իրադարձություններին, մեղմում հոգու կարոտը: Ինչպես ռուսներն են ասում «получаем полезное с приятным». Սակայն կապույտ տեսաշրջանակներից լսում ենք հաճախ աղավաղված հայերեն: Ես հինգ տարի ուսանել եմ Երևանում: Այն տարիներին այսօրվա ցնցող աղավաղումները չկային: Հաղորդավարների, գիտնականների, մշակույթի ներկայացուցիչների բերաններից հնչում է՝ բերում **Ա**, գերում **Ա**, գալիս **Ա**, գնում **Ա**, մնում **Ա**, ուզում **Ա**, կարամ, այլ ու այլ բայեր, օժանդակ **է** բայը դարձնում են **Ա**, որը ավելի շուտ հոդակապ է: Նման խոսակցական լեզուն անհանդուրժելի է լսողների, մայրենի գրական հայերենը գնահատողների համար: Եթե Հայաստանում նման լեզվով են արտահայտվում, ապա արտերկրում ծնված և ապրող հայրենակիցներս ինչպե՞ս մնան նվիրյալ մայրենի անաղարտ լեզվին:

Սիրավան ՍԵՎՈՒՆԻ
Ռուսաստան, Լազարևսկ

ԳՆՈՒՄ ա, ԳԱԼԻՍ ա

Կարոտն էր պոռթկում Գաբեղի հոգում
Եվ աճապարեց Հայաստան գնալ,
Ուսում էր առել նա հայոց երկրում,
Մայրենին գիտեր ջրի պես զուլալ:

Որքա՛ն զարմացավ համշենցին, իրոք,
Երբ անհամ բառեր լսեց ամենուր,
Օժանդակ բայով չէր խոսում ոչ ոք,
Է-ի փոխարեն Ա-ն էր ընդհանուր:

Նույնիսկ էկրանից մարդիկ գիտնական
Եվ դերասաններ փառքի վաստակով,
Է-ի փոխարեն ասում էին Ա-ն,
Ուստի նա ապշեց ամբողջ հասակով:

Միշտ աղավաղված բառերի շարան.
Ասեմ՝ ես կարամ, բայց դու էլ կարա՞ս,
Այսպես է խոսում անգամ պաշտոնյան -
Գնում Ա լսես, ո՞նց չզարմանաս:

Ուղեղում այնքա՛ն Ա-եր զնգացին,
Որ գլուխն առավ, հապճեպ հետ փախավ,
Է-երը, ախպեր, այդ ուր մնացին,
Որ Ա-յերով են բայերը, ավաղ:

Լեզվաբան այրե՛ր, ինչո՞ւ եք լռել,
Խեղաթյուրում են լեզուն մեսրոպյան,
Հայոց սուրբ լեզուն դարերն են կռել,
Ո՞վ է մեր լեզվին լինելու պաշտպան:

21 դեկտեմբերի, 2012 թ.

Ի՞ՆՉ ԵՍ ԱՆՈՒՄ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի՞նչ ես անում, Հայաստան,
Նոր լեզու ես ստեղծում,
Հայոց լեզուն պատվական
Այդ ինչո՞ւ ես դու կեղծում:

Քո էկրանից կապտաչինջ
Զավակներդ դերասան
Հրամցնում են լեզվախիճ
Ելույթներում այս ու այն:

Ի՞նչ նայում Ա, բերում Ա,
Աղավաղված լեզու Ա,
Բարեհնչուն Է-ն ու՞ր Ա,
Մի՞թե լեզուն մեր այս Ա:

25 փետրվարի, 2013 թ.

ՍԻՐԱՎԱՆ ՍԵՎՈՒՆԻ
(Վլադիմիր Վարդանյան)

Ծնվել է անցյալ դարի առաջին կեսին՝ Մայկոպի շրջանի Կուժորսկոյե ստանիցայում: Մանկուց մնացել է տատի խնամքին: Պատանեկան տարիներն անցել են Աբխազիայում: Ավարտել է Օչամչիրայի շրջանի Հայկական Աթարա գյուղի Միքայել Նալբանդյանի անվան միջնակարգ դպրոցը: Դեռևս դպրոցում սովորելիս թղթակցել է Վրաստանում և Աբխազիայում լույս տեսնող հայկական, ռուսական, աբխազական և վրացական, հետագայում նաև զինվորական թերթերին: Սովետական բանակում ծառայելուց հետո աշխատել է Սուխումի կաշվի-կոշկի կոմբինատում որպես բանվոր: Ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի լրագրության բաժինը: Եղել է մայրենի լեզվի և գրականության դասատու, վրացռադիոյի հայկական հաղորդումների խմբագրության արտահաստիքային թղթակից՝ Աբխազիայում: 1975 թ. հունիսին կուսակցության Աբխազական մարզկոմի բյուրոն հաստատել է նրան Աբխազական ինքնավար հանրապետությունում «Սովետական Վրաստան» թերթի սեփական թղթակից և մասնագիտությամբ աշխատել է մինչև վրացաբխազական պատերազմը:

Սիրավան Սևունին հայերեն և ռուսերեն բանաստեղծությունների և պատմվածքների 15 գրքի հեղինակ է, տպագրվել է Բեյրութում, Լոս Անջելեսում, Կալուգայում, Մոսկվայում, Ռոստովում, Թբիլիսիում, Երևանում և Կրասնոդարում լույս տեսնող թերթերում և հանդեսներում, հայ գրողների Միության և ԽՍՀՄ լրագրողների Միության անդամ է, նաև ՌԴ տիեզերագնացության Ֆեդերացիայի Պատվավոր անդամ, պարգևատրվել է տիեզերքը նվաճողների մեդալներով և Գագարինի անվան Պատվոգրով: Հանդիսանում է «Համայնապատկեր» (ԱՄՆ) հանդեսի հատուկ թղթակիցը Ռուսաստանում:

Սիրավան Սևունու գրչին հարազատ է քնարերգությունը և հումորը:

Հայկազ ՕՀԱՆՅԱՆ,
«Նոր լույս» գրական միավորման նախագահ

ԱՍՏՂԱՅԻՆ ԵՐԿԻՆՔ

Հաշտվել եմ ուզում տխուր բախտիս հետ,
Մոռանալ անգամ նվաստում ու վեճ,
Գնալ հեռուներ, գտնել արահետ,
Ապրել մեն-մենակ գազանների հետ:

Մտերիմ լինել արջին, աղվեսին,
Գուցե հաշտ ապրենք, հասկանանք իրար,
Քան թե մի կնոջ նայել երեսին,
Հայացքը տեսնել տհաճ, դիվահար:

Չեմ սիրել երբեք ես անմիտ կանանց,
Որոնք անարժան՝ իրենց են գովում,
Կոպիտ են վարվում կողակից մարդկանց
Եվ արժանիքը իզուր փնովում:

Երանի՛ նրան, ով կապրի խոհեմ
Կանացի, հանգիստ, ազնիվ կնոջ հետ,
Նման տիրուհուն ինչպե՞ս չգովեմ,
Որ նվիրյալ է սիրուն առհավետ:

Անուրջների մեջ զարուն է ծաղկում
Երկուստեք սիրո համադրությամբ վես,
Եվ վառվող աստղերի դռները թակում,
Որ անմար մնա սերը բոցակեզ:

Կարոտ է սիրտս նման անդորրի
Յարոտ իղձերիս որպես ավետիք,
Անսա տենչանքիս, իմ սիրո փերի,
Միասին թռնենք աստղային երկինք:

5 փետրվարի, 2013 թ.

ԳԱՐՈՒՆ

Զարթոնքի բոցով
Գարունն ավետվեց,
Արեգի շողով
Ծառս կանաչեց:

Աղավնիս եկավ
Ճյուղերիս թառեց,
Յարս սրտացավ
Վիշտս փարատեց:

Թե կանաչ լինեն
Ծառերն աշխարհում,
Սերեր կծաղկեն
Վհատ սրտերում:

22 հունվարի, 2013 թ.

ՀԱՎԵՐԺ ՍԵՐ

Սերդ իմ սրտում,
Այնպե՛ս է մրրկում,
Այս լույս աշխարհում
Ո՞նց եմ դիմանում:

Հյուլեի նման
Գիտեմ, ես կայրվեմ,
Սերդ հավիտյան
Ինձ հետ կտանեմ:

18 հունվարի, 2013 թ.

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի՝ խեղդամահ սպանությունը

1938 թ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սուրբ կեդրոն Ս. Էջմիածնի մէջ, հայ չեկիստներ խեղդամահ սպաննեցին Ամենայն Հայոց Խորէն Ա. Մուրադբէգեան (Տփղիսեցի) Կաթողիկոսը:

Վերջին 20 – 25 տարիներուն, Արցախեան Ազատամարտի ժայթքումէն եւ Հայաստանի անկախութեան վերականգնումէն ասդին, պետական արխիւներու ազատ հրապարակման պայմաններուն մէջ, տակաւ կը բացայայտուին մութ ծալքերը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տմարդի այդ սպանութեան անլուր ողբերգութեան:

Երկար տասնամեակներ խորհրդային աղբիւրները լռութիւն պահեցին Հայոուն Հաւատքը խաչելու չեկայական այդ սրբապղծութեան դէմ: Պաշտօնապէս քողարկեցին ճշմարտութիւնը եւ փորձեցին մութի մէջ պահել պատմական այն ահաւոր փաստը, որ հայ ժողովուրդի հոգեմտաւոր գլխատման Ստալինեան տխրահռչակ մաքրագործումներու ծիրէն ներս, Խորէն Ա. Տփղիսեցիի խեղդամահ սպանութիւնը հանդիսացաւ 1930-ականներու երկրորդ կիսուն գործուած խորհրդայիններու մեծ ոճիրին ծանրագոյն արարներէն մէկը:

Միայն սփիւռքեան մամուլի էջերուն եւ որոշապէս Դաշնակցութեան մօտ կանգնած շրջանակներու կողմէ օրին մերկացուեցաւ գործուած սրբապղծութիւնը: Որոշապէս ատենի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Ատրպատականի թեմի առաջնորդ Ներսէս Արք. Մելիք-Թանգեանին կողմէ բացայայտուեցաւ, որ 10 Ապրիլ 1938-ի լուսցող գիշերը, չեկիստներ մուտք գործած էին Խորէն Ա. Մուրադբէգեանի Ս. Էջմիածնի ննջասենեակը եւ իր սնարին մէջ խեղդամահ ըրած Հայոց Վեհափառը:

Դաժան ժամանակներ էին. Խորհրդային Միութիւնը երկաթէ վարագոյրներով աշխարհէն կտրուած մեծ ճամբար մըն էր. նոյն ճակատագրին ենթարկուած էր Խ. Միութեան լուծին տակ ինկած Խորհրդային Հայաստանը եւս, ուր թափանցելու եւ երկաթէ վարագոյրի ետին կատարուող բռնութեանց մասին քաղաքակիրթ աշխարհը իրազեկելու կամ լուսաբանելու անյաղթահարելի դժուարութիւն կը դիմագրաւէին հաղորդակցութեան եւ զանգուածային լրատուութեան ոչ միայն խորհրդային, այլեւ արտասահմանեան միջոցներն ու մամուլը:

Նման տեղեկատուական շրջափակման պայմաններուն մէջ, խորհրդայինները բնական մահուան վերագրեցին Խորէն Առաջին Մուրադբէկեան Վեհափառի վախճանումը: Այդպիսով ալ թերեւս փակուէր թղթածրարը: Բայց որովհետեւ նոյն շրջանին խորհրդայինները ձեռնարկած էին տասնեակ հազարաւոր պարսկահպատակներ զանգուածաբար Հայաստանէն վտարելու քայլին, անոնց շարքին դնելով պարսկահպատակ հայերը եւս, ակամայ արտօնած եղան նաեւ տեղեկութեանց անհակակշռելի հոսքը դէպի արտասահման: Թաւրիզ հասնող պարսկահայ վտարանդիները ականատեսի եւ

ականջալուրի իրենց վկայութիւնները փոխանցեցին Ատրպատականի Հայոց Առաջնորդ Ներսէս Արք. Մելիք-Թանգեանին:

Իսկ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ քաջարի այդ հովիւը նման սրբապղծութիւնը ո չ ներողն էր, ոչ ալ այդ մասին լուռ մնացողը...

Շուտով Փարիզի մէջ հրապարակուեցաւ եւ սփիւռքահայ բոլոր հայօճախներուն մէջ անմիջապէս արձագանգ գտաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետի նահատակութեան գոյժը:

Կատարուածը քաղաքական ոճիր էր, ըստ էութեան պետական ահաբեկչութիւն:

Ստալինի եւ Բերիայի մականին տակ շարժող խորհրդային ղեկավարութիւնը, ինչպէս գերեվարուած այլ ազգերու պարագային, նաեւ հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի նկատմամբ փորձեց եւ ամէնէն բիրտ միջոցներով՝ անընդհատ առաջ քշեց խորհրդայնացմա՛ն իր քաղաքականութիւնը: Շարունակ փորձեց Հայաստանի եւ հայութեան մէջ գտնել ինչ-որ «ազգայնական», «պուրժուա» եւ մանաւանդ... «դաշնակիստ» բան մը, որուն արմատախիլ մաքրագործումը պետական եւ, այսպէս կոչուած, կուսակցական իր շահերուն գերագոյն առաջնահերթութիւնը հռչակեց:

Քաղաքական եւ հասարակական այդօրինակ մոլեգնութեան հետեւանքով էր,ահա՛, որ խորհրդայինները դիմեցին նաեւ Հայոուն Հաւատքը խաչելու քայլին Ամենայն Հայոց Ազգընտիր Կաթողիկոսը խեղդամահ սպաննելու սրբապղծութեան:

Առանձնակի դրուագ մը չեղաւ Խորէն Ա. Մուրադբէկեանի սպանութիւնը: Ջայն կանխեցին ոչ միայն քանդումն ու սրբապղծութիւնը Երեւանի թէ շրջաններու հայկական եկեղեցիներուն, այլեւ հարիւրներով ձերբակալութիւնն ու տասնեակներով գնդակահարութիւնը գործող հայ եկեղեցականներու:

Քրեմլին որոշած էր խորհրդային աշխարհի տարածքին վերջ տալ Եկեղեցւոյ գոյութեան միայն խորհրդանշական կեդրոններու գոյատեւումը արտօնելով, այն ալ պայմանաւ, որ անոնք ամբողջապէս խորհրդային քաղաքականութեան հլու-հնազանդ ու կամակատար սպասարկութիւնները դառնային:

Քաղաքակրթութեան ճակտին ամօթի խարան դարձած խորհրդային այդ քաղաքականութեան զոհ գնաց եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Նահատակ Հայրապետը եղաւ Խորէն Ա. Մուրատբէկեան:

Այսօր արդէն հայրենաբնակ հայութիւնը եւս արժանին կը մատուցանէ Նահատակ Հայրապետին: Ինչպէս Ս. Էջմիածնի Արխիւներուն, նոյնպէս եւ Հ.Հ. Պետական Արխիւի պատասխանատուներուն կողմէ տակաւ լուսարձակի տակ կը բերուին Նահատակ Հայրապետին եղերական վախճանին մանրամասնութիւններն ու ծալքերը:

Նաեւ արխիւային նիւթերով ամբողջացած է ազգային դէմքը Խորէն Ա. Մուրադբէկեան Կաթողիկոսի, իբրեւ Ազգի եւ Հայրենիքի արժանաւոր Քաջ Հովիւի, որ խիզախաբար ընդդիմացաւ խորհրդային ճնշումներուն եւ, կեանքի գնով, մինչեւ վերջին շունչ մերժեց տեղի տալ խորհրդային կայսերապետութեան ծառայելու պարտադրանքին առջեւ:

Ալեքսանդր Յովհաննէսի Մուրադբէկեան էր աւազանի անունը հայոց Նահատակ Հայրապետին: Ծնած էր 8 Դեկտեմբեր 1873-ին, Թիֆլիս: Աւարտած էր տեղւոյն Ներսիսեան վարժարանը եւ բարձրագոյն ուսման հետեւած էր Զուիցերիոյ համալսարաններուն մէջ: 1897-ին, վերադառնալով Թիֆլիս, երգի ուսուցիչ կարգուած էր Ներսիսեան վարժարանին մէջ: 1901-ին ձեռնադրուած էր սարկաւագ, ապա նոյն տարուան Դեկտեմբերին աբեղայ:

Ազգային-հոգեւորական քաջ հովիւի ծառայութիւն մը եղաւ Խորէն Առաջինի եկեղեցական ողջ գործունէութիւնը: 1902-ին վարդապետ ձեռնադրուեցաւ Խրիմեան Հայրիկի կողմէ եւ Յունիս 1903-ին, երբ վրայ հասան հայոց եկեղեցապատկան կալուածներու բռնագրաւման ցարական հրամանագրի դժուար օրերը, Խորէն Վարդապետ առաջիններէն եղաւ, որ գլուխը կանգնեցաւ հայոց համաժողովրդական ըմբոստացումին: Իր այդ գործունէութեան համար ձերբակալուեցաւ ցարական իշխանութեանց կողմէ եւ աքսորուեցաւ Ռուսաստանի Օրեոլ քաղաքը

1905-ին վերադարձաւ աքսորէն եւ վերանորոգ թափով լծուեցաւ հոգեւորական ծառայութեան: 1907-ին, Խրիմեան Հայրիկի կոնդակով, Խորէն Վարդապետ ընդհանուր բարեկարգիչ նշանակուեցաւ Նոր Պայազէտի եւ Ծաղկաձոր շրջանի հայկական եկեղեցիներուն եւ իր ծաւալած ազգայինհոգեւորական անձնուէր գործունէութեան առ ի գնահատանք Եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ 1909-ի դեկտեմբերին:

Առաջին Աշխարհամարտին, հայ կամաւորական գունդերու վիրաւոր զինուորներուն եւ արեւմտահայ գաղթականներուն հոգատարութեան փութացող Երեւանի Թեմի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովի նախաձեռնողն ու նախագահը եղաւ: 1917-ին վճռորոշ դեր կատարեց Երեւանի Հայ Ազգային Խորհուրդի ստեղծման եւ գործունէութեան մէջ, մեծ նպաստ բերելով Հայաստանի անկախութեան կերտման հերոսամարտերուն մեր ժողովուրդի ոգեւորման գործին:

Համազգային պատասխանատուութեան

⊃11

10⊃

ոգիով սնած ու գործած հեղինակութիւն էր արդէն Խորէն Եպիսկոպոս Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին: Իր այդ հանգամանքով ալ առաքուեցաւ Փարիզ, որպէսզի մերձեցում եւ համերաշխ գործակցութիւն առաջացնէր Խաղաղութեան վեհաժողովին հայկական պահանջները ներկայացնող հայկական զոյգ՝ Աւետիս Ահարոնեանի եւ Պօղոս Նուպար փաշայի գլխաւորած պատուիրակութեանց միջեւ:

1920-ի դեկտեմբեր 11-ին, օրուան Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գէորգ Ե. Սուրէնեանցի կոնդակով, Խորէն Եպիսկոպոս արժանացաւ Արքութեան տիտղոսին, իսկ 1923-ի մարտ 4-ին ընտրուեցաւ Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տեղապահ:

Խորհրդային կարգերու հաստատման առաջին տարիներէն իսկ, Խորէն Արքեպիսկոպոս բուռն պայքար մղեց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դէմ կատարուող պոլշեւիկեան ոտնձգութեանց դէմ: Հակառակ իր դէմ ծաւալած հետեւողական հալածանքներուն, իր վայելած անբասիր հեղինակութեամբ, Խորէն Արքեպիսկոպոս կրցաւ դիմագրաւել ամէն կարգի ճնշումները եւ 1932-ին, երբ նաեւ օրուան իշխանութեան ղեկավար Աղասի Խանջեանի հետ սերտ գործակցութիւն հաստատած էր ի նպաստ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պահպանման եւ պաշտպանութեան, Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի վախճանումէն ետք Խորէն Առաջին Մուրադբէգեան ընտրուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս:

Բայց խորհրդային խորշակը ոչ մէկ սրբութիւն կը ճանչնար եւ Աղասի Խանջեանին հետ «կերաւ» գլուխը նաեւ հայոց ազգընտիր կաթողիկոսին:

Անշուշտ Քրեմլինի հաշիւները շատ անդին կ՚երթային Խորէն Առաջին Հայրապետի կամ Աղասի Խանջեանի անձերէն եւ անոնց ներկայացուցած ազգային ընդդիմադրութենէն: Քրեմլինի համար ամբողջ խորհրդային տարածքին եկեղեցին դատապարտուած էր քայքայման ու անհետացման, ինչպէս որ ազգերը պէտք է անհետանային աստիճանաբար: Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պարագային կար, սակայն, նրբերանգային այն նկատառումը, որ Ս. Էջմիածինը կը հանդիսանար տարագիր հայութեան հոգեւոր կեդրոնը եւ, իբրեւ այդպիսին, կրնար օգտակար զէնք մը դառնալ խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան ձեռքին՝ արտասահմանեան երկիրներու մէջ խորհրդային ազդեցութեան տարածման ի սպաս տեղական լծակներ ապահովելու ուղղութեամբ: Հետեւաբար, հարկ էր Խորէն Առաջինի օրինակով հոգեւորականները գլխատել Հայաստանեայց Եկեղեցին, որպէսզի Չեկայի դրածոյ կղերով Քրեմլին կարենայ իր արտաքին քաղաքականութեան հաշւոյն օգտագործելի զէնքի վերածել Ս. Էջմիածինը: Խորհրդային այդ դաժան քաղաքականութեան դառնագոյն գինն էր, որ Խորէն Ա. Մուրատբէկեան Կաթողիկոս վճարեց իր կեանքով:

Հակառակ անոր, որ Էջմիածնի «գլխատման» Չեկայի գործողութեան մասին խորհրդայինները հետեւողականօրէն լռութիւն պահեցին եւ Հայոց Հայրապետին մահը բնական պատճառներու վերագրեցին, այսուհանդերձ՝ չկրցան լռութեան մատնել սրբապիղծ «Հայրասպանութիւնը» բացայայտելու Մեհք-Թանգեան Արքեպիսկոպոսին նոյնքան եւ աւելի հետեւողական, այլեւ յանդուգն ու անվեհեր ձայնը:

Հետեւանքը եղաւ, յատկապէս սփիւռքի տարածքին, հայ ժողովուրդի ներքին պառակտումին խորացումը:

Խորէն Կաթողիկոսի վախճանումը բնական պատճառներու վերագրող խորհրդային քարոզչութեան կամակատար հետեւորդները, Սփիւռքի տարածքին, հակադաշնակցական պայքարի սաստկացման նոր շարժառիթ մը գտան: Նոյնիսկ Ս. Էջմիածնի մէջ 10 ապրիլ 1938-ին գործուած սրբապիղծ ոճրագործութիւնը բացայայտող ու դատապարտող Ատրպատականի Հայոց Էջմիածնական Առաջնորդին հետեւողական պնդումները հռչակեցին «դաշնակցական յերիւրանք»:

Իսկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը փաստօրէն մնաց թափուր աւելի քան ութ տարի: Խորհրդայինները Կաթողիկոսական Տեղապահ նշանակեցին Գէորգ Չէօրէքճեան Սրբազանին, բայց ո՛չ կրցան Ազգային Ընդհանուր Ժողով գումարել, ոչ ալ համախոհութիւն առաջացնել իրենց կաթողիկոսական այդ թեկնածուին շուրջ:

Հայութեան պառակտումը շարունակուեցաւ նաեւ Երկրորդ Աշխարհամարտի աւարտէն ետք, երբ աշխարհաքաղաքական նոր պայմաններէն օգտուելով Քրեմլինի վարիչները ի վերջոյ կրցան, Գէորգ Զ. Կաթողիկոսի ընտրութեան համար, Ազգային Ընդհանուր Ժողովը գումարել տալ: Պառակտումը այնուհետեւ ալ շարունակուեցաւ, մինչեւ որ յանգեցաւ 1956-ի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական ընտրութեանց նախօրէին, ընթացքին եւ յետոյ թափ առած ներհայկական բուռն, մինչեւ իսկ եղբայրասպան արիւնահեղութեամբ բորբոքած պայքարին:

«Ազատ օր» օրաթերթ

Նյութը պատրաստեց Ք. Ա.-ն

Ո՛վ հայրեր, ո՛վ պապեր, այս գավաթը խմում եմ, բայց առանց նվիրելու ձեր ոսկորներին: Եթե դուք այս վանքերի տեղը, որոնցով լիքն է մեր երկիրը, բերդեր շինեիք, եթե դուք սուրբ խաչերի և անոթների փոխարեն, որ սպառեցին ձեր հարստությունը, զենքեր գնեիք, եթե դուք այն անուշահոտության տեղ, որ խնկվում են մեր տաճարներում, վառոդ ծխեիք, այժմ մեր երկիրը բախտավոր կլիներ: Մեր երկիրը չէին քանդի, մեր որդիքը չէին կոտորվի և մեր կանանց չէին հափշտակի... Վանքերից ծագեց մեր երկրի կործանումը, նրանք խլեցին մեր սիրտը և քաջությունը, նրանք ձգեցին մեզ ստրկության մեջ, սկսած այն օրից, երբ Տրդատը թողեց իր սուրը և թագը, վերցրեց խաչը և մտավ Մանյա այրը՝ ճգնելու... Ո՛վ Հայոց հին աստվածներ, ո՛վ Անահիտ, ո՛վ Վահագն, ո՛վ Հայկ, նվիրում եմ այս բաժակը Ձեր սուրբ հիշատակին, դուք փրկեցեք մեզ...

Դալի-Բաբայի ճառը – Րաֆֆի

Նորօրյա աղոթք

Արդեն 10 տարի, 110 տարի, 1010 տարի
Ես վախենում եմ՝ շա՛տ եմ վախենում
Բյուրավոր ու բո՛ւթ հավատացյալից,
Բյուրատեսք ու սո՛ւտ հավատացյալից:

Եթե աստված եք,
Փչեցե՛ք նրանց բոլո՛ր մոմերը,
Մարեցե՛ք նրանց կանթեղներն ամե՛ն,
Հանգցրե՛ք նրանց ջահերն այլազան,
Որ եղիցի լո՛ւյս...
Եվ ո՛չ մի գավթում մի՛ ընդունեցեք
Նրանց մատաղը,
Որ իրենցը չէ՛, այլ գողացվա՛ծ է:
Մերժեցե՛ք նրանց զոհն էլ խոստացյալ,
Որ զոհ չգնա ի՛նքը՝ հավա՛տը՝
Մաքուր վսեմը, անկեղծ անսո՛ւտը:

Ու թե աստված եք, ամո՛ւր փակեցե՛ք
Ձեր ականջներն էլ
Նրանց սողոսկուն աղոթքի դիմաց՝
Անգիր, ինքնահոս,
հաշվեկշռված այն աղոթքների,
Որով խաբում են ո՛չ իրենց, այլ ձե՛զ:
Եվ բավակա՛ն է,
հասկացե՛ք ընդմիշտ,
Որ աստծուն նույնիսկ հայհոյողները
Շա՛տ ավելի են գերադասելի,
Վասնզի նրանց բարկացրել է
Ի՛նքը՝ հավա՛տը՝
Խոցված, արյունոտ,
Այրվող, ապտակված,
Ցաված, ճչացող
Մանուկ հավա՛տը,
Որ հա՛յր դառնալու համար է ծնվել:

Ու եթե հա՛յր եք, մի՛ թողեք,
Որ սուտ հավատացյալներն
Ըսպանեն նրան:

Ինչքան էլ ծանր է մանուկ պահելը,
Մանուկ թաղելը ծա՛նր է ավելի՛:

Պարույր ՍԵՎԱԿ

Ոսկին թագավորելիս պահանջում էր, որ բոլոր նյութերը երկրպագեն իրեն: Նա թագավոր էր կոչում իրեն, որովհետև թագավորի պատկեր է եղել, և դրանով ամբարտավանում էր արծաթագործներին և ուրիշների վրա ևս: Բոլորը եկան երկրպագելու, բայց ցորենը չեկավ, ասելով. «Թող առաջ ինքը՝ ոսկին գա ինձ երկրպագելու»:

Մխիթար ԳՈՇ

Եղիշե ՉԱՐԵՆՑ

Այդ մե՛նք ենք երևի այն ուղտը հաստակող,
Որ Հիսուսի առակին հակառակ –
Պիտի մտնենք՝ անգամ ասեղի նուրբ ծակով՝
Ապագայի դրախտը անարատ...:

Պատմության քառուղիներով

Պատմության քառուղիներով
մենք քայլել ենք երկար՝
Անղեկ, ցաքուցրիվ, անգաղափար,
Հին դարերից մինչև այս հանճարեղ ներկան,
Որ հուրհուրատում է մեր դեմ գալիքնափայլ:
Այն անգո առավոտից, երբ լեգենդական
Իր խարույկն է վառել մեր անգո նախահայրը,
Այս Մասիսի հանդեպ, այս անիրական
Արարատյան դաշտում, – որպես
զրույց անծայր մի
Տարածվել է ուղին մեր անպատմելի,
Անծայրածիր ձգվել դարերով ձիգ
Եվ գնում է այսօր ու երկարվում էլի
Դեպի ի՛նչ անհայտ ափեր ու գալիքներ անծիր...

Բայց ուղին մեր եղել է մի՛շտ մթին,
Եղել է անստույգ ու անփառունակ,
Տարածվել է անբոց ու անժպիտ՝
Ուրիշների փայլով շքրունակ,
Շառագունված – որքա՛ն, որքա՛ն աղետավոր...
Որպես անմիտ զրույց՝ մեզ պատմել են մի օր
Նախնիների մասին մեր փառապանծ,
Բայց օրերի հեռվում ես տեսնում եմ միայն
Ստրկություն, մոխիր, մոռացություն ու մահ
Եվ երկրային ընթացք մի անիմաստ...
Եվ ես, ահավասիկ, հին գրերով այս մեր
Իմ տողերը կոփող մի պոետ –
Ի՛նչ խոսքերով երգեմ և ինչ տենդով պատմեմ
Մեր անանցյալ անցյալը, մեր ընթացքը, որ էլ
Ո՛չ մի գուսան երգով չոգեկոչի հին փառքը
Ու կարոտով անմիտ ետ չնայի, –
Չպանծանա այլևս, որ առանց մեզ աշխարքը
Կլիներ պարտեզ մի ամայի...
...
...
Պատմության քառուղիներում
առաջնորդել են նախ
Մեզ նախնիներ անստույգ ու ոչնչատեսիլ,
Մռայլ հեռուներում անճանապարհ առկախ,
Որ իրենց մորթի հետ միասին
Տարել են բախտը մեր թավալգլոր
Երկրներից երկիր, – օ, տառապանք երկար, –
Նշել են մեզ համար ուղի աղետավոր,
Եվ տոտեմը եղել է մեր – գայլ...
Օ՛, նախնինե՛ր... Տեսնում եմ ահավասիկ. –
Հին դարերի խորքում, ուղիներով մռայլ,
Քաղցած, քոսոտ, անբուրդ, դեպի լյառը Մասիս
Քայլում է առասպելյալ մեր գայլը...
Հենց առաջին օրից բզկտված են նրա
Նիհար կողերը – բյուր գազանների կողմից, –
Եվ կողերով կարմիր ահա քայլում է նա՝
Դեմքը տված գալիք փորձանքների հողմին: –
Որտեղի՞ց է եկել նա, այդ գայլը,
Եվ ինչո՞ւ է արդյոք նա առաջին օրից
Սարսափահար հայացքը հառած լուսնի փայլին՝
Աղեկտուր ոռնում իր սարսափը խորին:
Եվ նա գիտե՞ արդյոք, այդ բզկտված գազանը,
Որ նշված է արդեն նրա ուղին
Ապագայի գրքում, – որ տարիներ հազար
Քայլելու է այդպես անուղի, –
Որ պատմության մռայլ քառուղիներում
Նա բազմաթիվ դարեր պիտի այդպես տանի
Իր բզկտված կողերը – դեպի ի՛նչ անհայտ հեռու,
Ի՛նչ արոտներ կարմիր ու արնանիստ...
Օ, չի եղել մեր գայլը պղնձյա
Եվ ոչ մարմարիոնյա, և ոչ անգամ քարե, –
Նիհար, կողերը լերկ, նա անցել է անծայր
Տափաստաններ, մինչև նա հանգիստ է առել
Այս Մասիսի հանդեպ անիրական,
Այս խորշակյալ, անդուռ Արարատյան դաշտում,
Եվ՝ լուսնի դեմ նստած՝ նա երկար
Ռռնացել է իր վիշտը անկշտում, –
Ռռնացել է անձուկ իր տառապանքը,
Անասնական իր քաղցը, – և ոռնոցը նրա
Դարձել է հիմքը մեր անարձագանք –
Ու դարերով հնչել մեր պատմության վրա...
...
...
Ապա առաջնորդել են մեզ տարիներ երկար
Արքաներ անժողովուրդ և գահազուրկ,
Որոնց փառքը՝ մեր հին մատյաններում երգած՝
Եղել է եղկություն ու քծնություն քսու: –
Օ, դո՛ւք, մեր վաղեմի առաջնորդնե՛ր,
Առասպելյալ Հայկեր ու Տրդատներ բազում,
Իշխաններ անփառունակ, սին ըղձերի ճորտեր,
Արքաներ անժողովուրդ ու գահազուրկ, –
Դո՛ւք, որ դարեր երկար, հազարամյակներ,
Ուրուների նման անկերպարանք
Ապրել եք ու կանգնել օդե ապարանքներ,
Օտար խարույկներից հայցել ոգու կրակ, –
Որ ամբողջ ձեր գոյության հազարամյակներում
Չե՞ք ծնել և ո՛չ մի խոհ սերունդների համար –
Ո՞ր, ո՞ր պատմիչը ձեզ պիտի կարդա ներում,
Օ, դո՛ւք, անպտուղ պարտեզներ
ու խորաններ ամա...
...
...
Ապա առաջնորդել են մեզ տարիներ երկար
Ֆեոդալներ շվայտ ու իշխաններ չնչին,
Հազար երանգներով իրենց դեմքը ներկած, –
Եվ մեր անմահության ակունքները այն ջինջ
Պղտորել են ոխով ու ոչնչությամբ,
Չնչին տենչանքների անխոհությամբ ոսին,
Փաթաթելով վզին մեր մի ճորտային շղթա,
Սերմանելով մեր ողջ ժողովրդի մասին
Ոչնչության սերմեր, անխոհության,
Թշվառ անհողության և աղապատանքի,
Եվ դրել են դեմքին մեր կնիքը գերության,
Սնել թշվառ կաթով ապաշնորհ կյանքի...
...
...
Իսկ նրքա՞, որ եկել են իշխաններից հետո, –
Վերջին ասպետները մեր խեղճության խորին,
Սնված նախնիների անհողության կաթով, –
Օ՛, վարդապետ Մինաս, կամ Իսրայել Օրի, –
Այն ի՛նչ տենչեր են վեհ, ու անխորտակ ու խոր,
Որ սերմանել եք դուք երկրներում օտար,
Եվ ո՞ր, և ո՞ր, և ո՞ր նպատակի շողով
Զգտել եք կյանքը մեր անմխիթար
Հանել ափունքներից այն սև ու ապերջանիկ,
Նշել սերունդներին ուղի պայծառ, –
Եվ ձե՞զ պիտի արդյոք մենք երգենք հիմա –
Ձեր ո՞ր խոհին, կամ ո՞ր երազանքին անճառ...
...Ահավասիկ ելած մեր լեռներից այն բարձր,
Ուր վառվում էր հույսի մեր խարույկը վերջին,
Շուրջը – խավար գիշեր ու մառախուղ մի թանձր,
Շուրջը – ժայռեր մռայլ ու բարդիներ վերձիգ, –
Ու թանձրացյալ մուժում – ապարանքներ ահա՝
Փոքրիկ, ողորմելի, խեղճ –
Իրենց մութ պատերում մի բուռ ոսկի պահած,
Եվ ո՛չ մի, ոչ մի մեխ, –
Ո՛չ մի կտոր երկաթ, կամ անագե շաղախ,
Կամ մարմարյա մի սյուն, կամ թեկուզ կիր,
Որ փորձության պահին անձրևներից միար
Եվ իր ծուխը խառներ ըմբոստության երգին...

Ապարանքը – այսպես: – Իսկ ներքևում – խուղեր՝
Գետնափոր, ստորերկրյա, ցաքուցրիվ,
Թաղված գանգի պես խուլ, գանգի պես անուղեղ,
Կարծես մի խեղճ նախիր
Արածելու ժամին կայծակնահար՝ հանկարծ
Կըծկըրվել է ահից ու մոխրացել –
Եվ մնացել է տեղը մի մոխրաբույր զանգված՝
Դարերով անջրդի ու հողմածեծ...
Եվ նրքա – մեր անղեկ առաջնորդները,
Այդ իշխանները եղկ, այդ տերերը վերջին,
Ելել են գիշերով ու մենակ ճամփորդել են
Դեպի հյուսիս, դեպի հյուսիսային որջի
Արջերը սառցասիրտ ու արնաթաթախ,-
Այդպես մեր գա՛յլն էր հին ճանապարհվում որսի՝
Հյուծված, կողերը լերկ և անատամ...

Ես տեսնում եմ նոցա: – Իմ աչքերի առջև
Ահավասիկ իրենց եղկ հասակով ամբողջ՝
Իրենց խուլ խուղերից ու լեռներից այն բարձր
Ճանապարհ են ընկնում՝ անուղի ու անխոհ: –
Ելած որոնելու հորիզոններ, գալիք
Սերունդների համար արահետներ ուղիղ –
Ի՞նչ են տանում նրքա ուրիշներին տալու,
Այն ի՛նչ բերքեր երկրի ու բարիքներ հողի...
Այն ի՛նչ գանձեր արդյոք, ի՛նչ արգասիք ու բեռ,
Ի՛նչ ոսկիներ ոգու ու զորության…
Ո՛չ:- Տանում են նրքա, որպես շնորհ առձեռն,
Կարավաններ ահի ու թշվառության: –

Ելած որոնելու գալիքների շավիղ,
Ապագայի ընթացք ու հորիզոն –
Նրքա կրում են լոկ անանձնական ցավի
Ու հանգուցյալ փառքի մեռելային կավիճ՝
Հազարամյա մեր դեմքը երիզող…
Եվ անվավեր փառքի առասպելյալ փայլով
Շղարշելով խեղճությունն հազարամյա -
Միջնորդել են նրքա հյուսիսում ու այլուր՝
Ներքինատիպ, զազիր ու զառամյալ…
Խոստացել են նրքա իրենց երբեք չեղյալ
Փառապանծ անցյալի անունով -
Առաջնորդել նոցա Երկիրը Ավետյաց՝
Հանուն Որդու, Հոգու և հանուն Հոր…

⊃13

12Ͻ

...
...
Այսպես անցել ենք մենք անխոհ ու անգաղափար
Պատմության քառուղիներով, որպես միրաժ, –
Կտրել ենք երկար մի ճանապարհ
Եվ ճանապարհը մեր այս
Ե՞րբ է արդյոք, ե՞րբ է փայլատակել, օ, ե՞րբ,
Ե՞րբ է վառվել լույսով գալիքնափայլ, –
Եվ ո՞վ, և ո՞վ է մեր ապագային տվել
Անխզելի ընթացք ու գաղափար...
...
...
Իսկ նրանցից հետո ահավասիկ իմ դեմ
Մի ձեռք, որ զորություն է տալիս գրչիս –
Մեր պատմության գրքից դարձնում է մի թերթ
Եվ բացում է էջը նախավերջին, –
Եվ հանդես են գալիս – անկերպարանք անդեմ –
Երեկվա մեր տերերը չնչին: –
Օ, վաշխառու ճորտե՛ր, հացկատակնե՛ր, մթին
Սերմանողներ քամու ու մուրացկանության, –
Մեզ ժառանգած գանձի, օ, վատնիչներ հետին,
Որ ափերում հեռու ձեզ ապաստան գտած –
Կերտեցիք դղյակներ ու ապարանքներ,
Մեր անունից մրրիկ սերմանեցիք –
Եվ այսօրվա ձեր խեղճ ոչնչության անգետ
Վերջին խարիսխը մեր
Վաճառքի հանեցիք...
Եվ կործանվեց ձեր փառքը: – Ապարանքները ձեր
Միրաժների նման անպատի
Անէացան մի օր – և ո՛չ մի ձեռք
Չդրոշմեց ձեր հետքը պատմության ճակատին...
Որպես փոշի – անցաք, որպես քամի,
Եվ ո՛չ մի, ո՛չ մի մատյան
Չի նշելու երբեք ձեր ցնորքը անհիմն
Իր էջերում անջինջ ու անհատյալ…
Անէացավ ձեր փառքը: – Եվ այն, որ դեռ ունեք
Աշխարհի բոլոր հեռուներում –
Կկործանվի մի օր ամենուրեք
Եվ գալիք պայծառ օրերում
Ո՛չ մի գուսան երբեք իր երգերում հնչեղ
Չի կարդա նզո՛վք անգամ ձեզ,-
Դո՛ւք, որ միայն ոգու խեղճություն եք ցանել
Եվ գալիքում – տխուր մոռացություն հնձել...
...
...
Իսկ ժողովո՞ւրդը, որ եղել է հանճարեղ,
Եղել է որմնադիր, եղել է կառուցող,
Քաղաքներ է շինել, պարիսպներ է շարել,
Կամուրջներ է գցել կոր գծով, –
Որ դարերի միջով մինչև այգն այս հասած՝
Կրել է մեջքի վրա իր,
Օ՛, եղկելի տերե՛ր, զազիր ու բազմազան
Ձեր բռնությունը բիրտ...
Ունի՞ արդյոք թեկուզ մի աննշան մասնիկ
Վաստակներում ձեր այս անքանքար –
Ժողովուրդը, որ իր աշխատա՛նքն է ազնիվ
Ձեր սեղանին բերել՝ արնաքամ: –
Օ, ո՛չ: – Ապրել է նա իր ճորտային կյանքով,
Խոր խավարում՝ արև՛ երազել, –
Եվ երգել է դարեր իր ռամկական հանգով
Իր խոհերը արդար ու վսեմ:
Ստեղծել է նա իր հեքիաթները, – և իր
Հնամյա վեպում հանճարեղ -
Իր ապագա կյանքի գաղափարը կարմիր
Եվ անմահ խորհուրդն է դրել:
Խոր գերության ներքո, այնուամենայնիվ,
Պատմության քառուղիներում ոլորապտույտ,
Պայքարել է ոգով, մաքառել է նա միշտ,
Եվ չի կորել դաժան տարիներում այն մութ: –
Խո՛ր գերության քարե կամարների ներքո,
Բռնության տակ հայրենի և օտար,
Նա մեր անպարտ ոգու ստեղծարար բերքի
Ճանապարհին է հարթել անդադար:
Այդ ճանապարհին է, որ չնչին արքաների
Եվ բոլո՛ր տերերի ոչնչությանն ընդդեմ –
Դարձրել է ոգին մեր – այնքա՛ն բերրի,
Ամե՛ն ճորտության անընտել:
Այդ ճանապարհը ձգվում է ահավասիկ
Մեր օրերից մինչև միջնադարյան հեռուն,
Մինչև դարերը հին, ուր մենք հազի՛վ ենք
Պատմության ընթացքը տարբերում:
Քայլել են քարքարոտ այդ ճանապարհով
Գորշ, անանուն մարդիկ, գեղջուկ ճորտեր, –
Կրել են կրծքերում գաղափարներ գերող,
Ստեղծարար մտքեր, բոցե բառեր, որ դեռ
Չեն խոյացել երկինք, չեն ընդունել դեռ ձև,
Բայց կհառնեն մի օր կերպավորված, –
Օ՛, հանճարե՛ղ ոգու դեռ չբացված գանձե՛ր,
Եվ հանճարի հանքե՛ր դեռ չփորված...
Ա՛յս է տվել նրան ոգու անհուն կորով
Եվ ա՛յս է մեզ փառք սահմանել, –
Բայց կարո՞ղ էր արդյոք՝ կապանքներում գերող՝
Իր հուրը անեղծ նա պահել...
Արքաների օրով և իշխանների
Կքել է ճորտության կապանքներում նա լուռ,
Եվ անգամներ բազում նա քշվել է գերի
Եվ գերությունը իր կրել է համր ու լուռ: –
Եվ գերության գրկում կեղեքող
Յուրաքանչյուր գերին՝ աչքը ահեղ մահի՝
Ծածկել է խեղճության թաղիքով
Իբրև անգին մի գանձ, իբրև ավանդ վերին՝
Իր հանճարեղ ոգու կրակն անշեջ,
Ստեղծարար այն հուրը, – և բոլորից թաքուն
Վառել է միայնակ, վախվըխելով, ինչպես
Հանցագործն է վառում իր լապտերը միգում:
Ջլատվել է այսպես ժողովրդի անեզր
Հավաքական հանճարը զարկիչների հանդեպ, –
Եվ դարձել է ահա ժողովուրդը և՛ս,
Իր տերերի նման, անուղի ու անդեմ...
Իսկ ապա, երբ փոխվել է ընթացքը դարերի,
Երբ դարերում մարել է թիթեղյա,
Սակայն շլացուցիչ պորփյուրն արքաների –
Եվ արքաների տեղ ա՛յն
Ոսկի՛ն է նվաճել իշխանություն ու փայլ,
Բաժանել արյունոտ դափնիներ,
Պետություններ կանգնել,
ուր պճնություն ու փառք
Կարելի է գնել, –
Նա քշվել է կրկին նախիրների նման
Դեպի թիարաններն անհաց աշխատանքի,
Եվ վաստակել այնտեղ մինչև ի մահ՝
Ընտելացած արդեն անինքնուրույն կյանքի:
Եվ անհաց վաստակի այդ թիարաններում,
Ինչպես առաջ՝ դաշտերում ճորտության –
Վիճակվել է նրան մի կապարե հեռու
Կրկնակի տառապանքի և գերության:
Նրա գլխին շաչող այդ նոր խարազանը
Եղել է երկճյուղ, ինչպես քիստ, –
Եվ վաստակը ոգու, որ սրբազան է –
Արգելված է եղել նրան միշտ:
Բայց առաջին անգամ իր գոյության չարքաշ
Հազարամյա ուղու ընթացքում –
Նա այստե՛ղ է տեսել շողշողացող մի այգ,
Որ պայքարով է բացվում...
...
...
Եվ այսպես – պատմության քառուղիներով
Անցել ենք մենք անդեկ ու անգաղափար,
Շառագունված անվերջ ուրիշների հրով, –
Եվ մեր ճանապարհը անփայլ
Եղել է ճանապարհ ունայնության, մահի –
Եվ չե՛նք կարող այսօր ձեզ մեծարել
Օ, նախնինե՛ր մեր խեղճ,
առաջնորդնե՛ր մեր հին, –
Մեր պատմություն անդեմք ու անհանճարեղ...
Ահավասիկ ելած ձեր աներազ քնից
Նզովում ենք մենք ձեր եղկությունը մթար –
Օ՛, կերտողնե՛ր չնչին մեր անհանճար հնի
Եվ հերոսնե՛ր անքանքար մեր պատմության...
Մոլորակի վրա այս խայտաբղետ,
Աշխարհի սկզբից մինչև վախճանը
Երևի առաջին ժողովուրդն ենք մենք,
Որ կամենանք անգամ – դավաճանել
Անկարող ենք փառքին մեր ու
պատմությանն անցած,
Ու կանգնած ենք ահա ապագայի հանդեպ
Զարմանալի՛ թեթև, զարմանալի՛ անդեմ՝
Մերկության պես տկլոր ու անանցյալ...
Այդ մե՛նք ենք երևի այն ուղտը հաստակող,
Որ Հիսուսի առակին հակառակ –
Պիտի մտնենք՝ անգամ ասեղի նուրբ ծակով՝
Ապագայի դրախտը անարատ...
Այդ մե՛նք ենք երևի այն հարուստը,
Որ անցյալի մեր այդ տկլորությամբ հարուստ –
Պիտի ժառանգենք մեր դարերի կորուստը,
Որ բոլո՛ր տկլորներին սահմանված է վերուստ...

1933 թ.

5 բան, որ ավելի կարևոր են, քան փողը

1. Մարդկային շփումները

Համբուրեք ինչ որ մեկին, նամակ գրեք, համեղ բան պատրաստեք և կերեք սիրելիի հետ, զանգահարեք ընկերներին, սիրով զբաղվեք: Ընտանիք, ընկերներ, ինչ կարող է լինել դրանից կարևոր:

2. Ֆիզիկական առողջությունը

Առողջությունը չի կարելի գնել, բայց կարելի է պահպանել՝ առողջ ապրելակերպ ընտրելով:

3. Հոգևոր առողջությունը

Սեփական անձի և շրջապատող աշխարհի հանդեպ առողջ վերաբերմունք:

4. Կենսուրախությունը

Սա մի բան է, որ բոլորովին կախված չէ փողից: Կյանքով լի, եռանդուն, ոգեշնչված մարդիկ վարակում են շրջապատին իրենց կենսուրախությամբ:

5. Սեփական ուժերի վրա վստահ լինելը

Փողը կարող է լինել և չլինել, բայց սեփական անձի հանդեպ հարգանքն ու վստահությունը մշտապես ձեզ հետ է և ուժ է տալիս ելք գտնել յուրաքանչյուր իրավիճակից:

Պերեստրոյկայի գաղտնի պլան՝ «Գողգոթա» օպերացիան...

«Անցյալը պետք է գիտենալ ոչ թե՝ պատճառով, որ այն անցել է, այլ որովհետեւ հեռանալով՝ այն չի կարողացել վերացնել իր հետեւանքները»
Միխայիլ ԺՎԱՆԵՑԿԻ

Անկախության ԳԻՆԸ... Թարգմանչի ներածական խոսք

Մի շարք հանդիպումների ու զրույցների ընթացքում ինձ համար պարզ դարձավ, որ մեր ջահելները եւ (ոչ միայն ռուսերենից հեռու) ընթերցող հայրենակիցներից շատերը տակավին տեղյակ չեն Մ. Լյուբիմովի՝ վերոհիշյալ «Պերեստրոյկայի գաղտնի պլանը՝ **«Գողգոթա»** Օպերացիան » (1) հոդվածից:

Հաշվի առնելով, որ հոդվածի փաստագրական կամ մտացածին լինելուց անկախ, այն ինքնին հրատապ իմացական հետաքրքրություն էր ներկայացնում, ես օգտակար համարեցի այն թարգմանել հայերեն եւ որոշեցի ներկայացնել հայրենակիցներիս ուշադրությանը:

Սույն ներածականը, կարծում եմ, հարկ է սկսել ռուսերեն Википедия -ից արված հետեւյալ մեջբերումից (թարգմանությունը իմն է):

«... Միխայիլ Լյուբիմովը իր **«ՊԵՐԵՍՏՐՈՅԿԱՅԻ ԳԱՂՏՆԻ ՊԼԱՆԸ՝ ԳՈՂԳՈԹԱ ՕՊԵՐԱՑԻԱՆ»** – հոդված-միստիֆիկացիան հրապարակեց 1995 թվականին **«Սովերշեննո Սեկրետնո»** թերթում, ինչը աղմուկոտ սկանդալի պատճառ է դարձել:

Հոդվածում նախկին չեկիստի անունից պատմվում է (վերակառուցման-պերեստրոյկայի իբրեւ ԿԳԲ-ում մշակված) «Գողգոթա» ծածկանունը կրող գաղտնի պլանի մասին:

Պլանի էությունը հետեւյալն էր.

Երկիրը պետք էր հասցնել վայրի կապիտալիզմի քաոսային հորձանուտ, ժողովրդին ապացուցելու համար սոցիալիստական հասարակարգի անվիճելի առավելությունները, այնուհետեւ, օգտագործելով զանգվածների դժգոհությունը, վերադառնալ նախկին (սոցիալիստական) կացութաձեւին:

Այս տեքստը շատերի կողմից ընկալվեց որպես ԿԳԲ-ի քաջատեղյակ աշխատակցի խոստովանանք, բանը հասավ նույնիսկ նրան, որ [նյութի հավաստիության վերաբերյալ] Պետդումայի անունից՝ պաշտոնական հարցում ուղարկվեց հատուկ ծառայությանը: («Википедия. Михаил Любимов») http://ru.wikipedia.org. (http://ru.wikipedia.org./)

... Обрядился в демократа Брежневский «пират»,
Комсомольская бригада
Назвалась программой «Взгляд»...
Перестроиться не сложно,
Только вот ведь в чем беда:
Перестроить можно рожу,
Ну а душу – никогда.
« Игорь Тальков: (из песни «МЕТАМОРФОЗА-2»)

Ինչքան շատ ենք հեռանում 1988-ից, այնքան ավելի ու ավելի անցած-գնացածը երազ է թվում. հետաքրքիր, բայց՝ խորհրդավոր, պերճախոս, բայց անավարտ, հաճելի, լավատեսական սկիզբ, ու՝ խառը, մի տեսակ՝ ցավալի, անցանկալի շարունակություն ունեցող, դառն ու անախորժ ՝ երազ (գոնե՝ մեզանից ոմանց համար)...:

... Հիմա էլ շատ պարզորոշ հիշում եմ, որ 1988-ի ամենասկզբում, փետրվարյան հանրահավաքների ոգեշունչ օրերին, ես չէի կարողանում ձերբազատվել այն տագնապալի զգացումից, թե ինչ-որ գերիզոր ուժեր, մեզ, իբրեւ մարիոնետների օգտագործում են իրենց գլոբալ խաղերում:

Շատ շուտով (բառացիորեն՝ ամիսներ անց), շրջապատում արդեն գրեթե չկար վերլուծությունների ու մտորումների հակում ունեցող որեւէ մեկը, որ համոզված չլիներ, թե ծավալվող բուռն իրադարձություններն ընթանում են նախօրոք մշակված, շատ բարդ, բայց եւ՝ շատ կոնկրետ սցենարով: Իհարկե որոշակի վկայություններ կամ շոշափելի փաստեր, որոնք կապացուցեին այս «հիպոթեզը», ոչ մեկը չուներ. բոլոր վարկածները սոսկ եզրահանգումներ էին, հիմնված մի քիչ պատմական փորձի, մի քիչ արտաքին աշխարհի մակերեսային երեւույթների, իսկ ավելի շատ՝ երեւացող՝ ընթացիկ դեպքերի, ու դրանց տրվող գնահատականների տեսական-սիրողական վերլուծությունների վրա:

Ավելի համառոտ. Այդ ամենը հիմնվում էր միայն սառը դատողության վրա:

Ինքներդ դատեք. Հանկարծ, երեկվա կոմերիտական ակտիվիստը, որը, ոչ ավել - ոչ պակաս ԵՊՀ-ի ֆակուլտետի կոմսոմոլի քարտուղար էր, օրը ցերեկով, բազմահազարանոց հանրահավաքի առջեւ բառիս բուն իմաստով հայհոյում է ոչ ավել – ոչ պակաս հանրապետության գաղտնի ոստիկանության (այսինքն ամենակարող ԿԳԲ-ի) պետին, երկրի վարչապետին, ռազմական պարետին եւ այլն, ու օ զարմանք, հաջորդ իսկ օրը, նույն այդ երիտասարդը, նույն տեղում, ողջ-առողջ նույն բանը կրկնում է էլ ավելի թունդ տոնայնությամբ:

Նմանատիպ զարմանահրաշ ներկայացումները, որտեղ ժամերով ծաղր ու ծանակից մինչեւ հայհոյանքներով ու նզովքներով համեցած ելույթներ էին հղվում օրվա պետական իշխանության կառույցներում բարձրագույն ու միջանկյալ պաշտոններ զբաղեցնող կոմկուսակցական ու սովետական չինովնիկների հասցեին, կրկնվում էին օրեցօր:

Բնականաբար, ներկաներից ոչ բոլորն էին հավատում, որ այդ շատ բարձրագոչ, աշխույժ, վտիտ ու կոլտտ կոմսոմոլը, ինչպես նաեւ հավաքների մյուս կազմակերպիչները ամեն օր նախաճաշին, ճաշին ու ընթրիքին արյունծի սիրտ էին ուտում...:

Բայց միտինգային բազմության համար այնքան հաճելի ու ցանկալի էր այդ ջահել ավանտյուրիստի հայհոյանքի տարափն ու ատելության մաղձը, որ հիմնական զանգվածը չէր էլ ուզում խորանալ կասկածելի մանրամասների մեջ. ինչպես նաեւ չէր ուզում ինքն իրեն հարց տալ, թե ինչ հրաշքով եւ ինչու պետք է ոստիկանության շարժակազմերը խրախուսեն ջահերով գիշերային կրքոտ բողոքի երթերն ու հակակառավարական հանրահավաքները:

Իհարկե, որոշ «խելոքներ» երբեմն ճգնում էին կարկամ ու անհեթեթ բացատրություններ տալ.....«խմբ»...

Նախօրոք մշակված, բարդ, բայց եւ՝ կոնկրետ սցենարի մասին վարկածները միմյանցից հիմնականում տարբերվում էին նրանով, թե մեզնից, այսինքն այդ տնայնաբույծ «վերլուծաբաններիցս», ով ում, այսինքն, ինչ ուժի էր վերագրում այդ խրթին սցենարի հեղինակային իրավունքը:

(Ի միջի այլոց, հնարավոր «սցենարիստների» հիպոթետիկ ցուցակը բավականին ընդարձակ էր, այն ընդգրկում էր գաղտնի ու հայտնի տարբեր կառույցներ սկսած «սիոնիստներից», «մասոններից» ու ամերիկյան ԿՀՎ-ից, վերջացրած «պան-թուրքիզմով», «պան-իսլամիզմով», ու ռուսական, ավելի ճիշտ, այն ժամանակ, դեռեւս, խորհրդային ԿԳԲ-ով):

Իսկ ընդհանուրն այն էր, որ այդ «կարծեցյալ» «սցենարիստներից» ոչ մեկի շահերը, փաստորեն, չէին համընկնում մեր՝ հայերիս շահերի հետ, ու վերլուծությունների արդյունքում արվող գրեթե բոլոր կանխատեսումները հոռետեսական էին, այսինքն նույն ոչ հայանպաստ արդյունքին էին հանգում:

Է15

14Ͻ

Բայց, արի ու տես, որ ի զարմանս եւ` հուրախություն մեզ, դա չէր կոտրում որեւէ մեկի` պայքարելու վճռականությունն, այլ ընդհակառակը, ավելի էր բորբոքում բոլորի խելահեղ պատրաստակամությունը` կռվելու ... թեկուզ ... ամբողջ աշխարհի դեմ:

Արդյո՞ք մենք էինք խիստ անպատրաստ, կամ անհամբեր, թե՞ որովհետեւ խաղն այդպես էր մտածված, հիմա է՛լ չեմ կարող վստահորեն ասել, սակայն մի բանում համոզված եմ, որ մեր` հավաքական իմաստով` հայության, եթե իհարկե կարելի է պայմանականորեն այդպես ձեւակերպել, բոլոր քայլերը ուղղակի միակ հնարավոր քայլեր էին, մենք ուրիշ ելք չունեինք, քան շարժվել այդ անհայտ ու առեղծվածային «սցենարիստի» գծած «ճանապարհային քարտեզի» հիման վրա:

Այսպիսով, բոլորս պատրաստ էինք` ակամա, ընդունել մարտահրավերը, ու` ակամա, ... խաղալ մեզ համար անհայտ ու անորոշ պայմաններով այդ խաղը ...:

Չեմ կասկածում, (եւ` փառք Աստծո, որ այդպես է), թե` չնայած մեր տված բազմաթիվ զոհերին, այսօր էլ դեռ ապրում են շատերը, ովքեր դեռեւս 1989-90 թթ-ին. արդեն կռահում էին, որ ինչպես Մոսկվայի «ռեֆորմատորների» այնպես էլ տեղական չուբայսա-գայդարային շոկո-թերապևիստների` ՀՀՇ-ի առաջնորդների, ժողովրդավարության, մարդու իրավունքների ու ազատությունների մասին հնչող կրակոտ ճառերն ու ճոճռան կարգախոսները` սոսկ դեմագոգիկ հեքիաթներ էին:

Այսօր արդեն պարզ է, որ` ինչպես եւ նախատեսված էր, դրանք լուծեցին երկու խնդիր.

Առաջին. 70-ամյա «խորհրդավոր» նիրհից հանկարծ զարթնածվեր-թռած զանգվածի «քթից»` հարմար բռնելու եւ, առանց շոշափելի բարդությունների, նրան, այդ զանգվածին, ոնց որ ռուսն է ասում – «до последней нитки» (մինչեւ վերջին թելը) քրսպրելու նպատակով, – դեպի կլեպտոկրատական «կըզարան» քարշ տալու խնդիրը:

Երկրորդ. Ազատ աշխարհի «քթից» հարմար բռնելու եւ նրան խաբել, հիմարացնելու խնդիրը, թե տեսեք-տեսեք մենք արդեն գիտենք, որ մարդակերությունը` վատ բան է, արդեն pseudo-(կեղծ) սոցիալիզմի ծառից իջել ենք ու, էլ, ոչ` միմյանց, ոչ էլ` ձեզ, չենք պատրաստվում խժռելու:

(Ասենք, ինչ վերաբերվում է երկրորդ մասին, իհարկե «ազատ աշխարհի» գիշատիչները հաճույքով իրենց բաժինը ավարը առան. ու «հիմարացած» ձեւացան բայց դե, դա արդեն ուրիշ կինոյից է, որին հիմա չենք անդրադառնա...)

Հենց այդ ժամանակ էր, որ տեղի էր ունենում զանգվածների համակրանքը վայելող, նրանց ոգեշնչման առիթը հանդիսացող ու երկրի քաղաքական ղեկին անշրջելիորեն հավակնող ՀՀՇ-ի, ատիճանական կերպարանափոխման ու այլասերման նախապես պլանավորած գործընթացը, որի արդյունքում այն պիտի վերածվեր համայն հայության Հիմարացման Համելուկային Շարժման` և Հայաստանի Հանրապետության իսկապես ինքնիշխան ու անկախ պետականության կայացման խնդիրը անորոշ ժամանակով հետաձգեր, դնելով իրենց գործած մեղքերով ու հանցագործություններով ծանրացրած տիտանական այդ բեռը գալիք սերունդների ուսերին:

Այդուհանդերձ, մի տեսակ ինտուիտիվ մակարդակի ֆանտաստիկ վստահություն կար բոլորիս մեջ, գուցե, առ այն, որ Աստվածային ինչոր հրաշք-ձեռնարկների ու մեր ժողովրդի ոգեղեն վճռականության շնորհիվ, ի հեճուկս բոլոր տեսակի բացասական-ռեալիստական կանխատեսումների ու տրամաբանական աննպաստ մոդելների, մեզ հաջողվելու է օգտվել աշխարհի հզորների հակասություններից` ու արդյունքում հաղթելու ենք, ... «մեկ է, ... մեր հաղթանակը անխուսափելի է...»:

Եվ դա, անկեղծ ասած, ամենից հիասքանչն ու զարմանալին էր...

P.S. *Ի դեպ, նաեւ, արդեն այդ օրերին էր, որ ուշադիր դիտորդները, հետեւելով երկրի քաղաքական ղեկավարման լծակներին տիրացած եւ օրենսդիր ու գործադիր մարմինները վերից վար զրաված դատարկագլուխ, բայց ավանտյուրիստ ու ճարպիկ ստահակներին, արդեն զարմացած կրկնում էին (ոմանց ասելով` իբր թե` Վանոյի) արտահայտությունը, թե` «եղբայր, դեռ բոլորովին վերջերս հանրապետությունում հաշված թվով անառակ կար, բա լավ, էսքան նմանների տղերք մեզ մոտ որտեղի՞ց հայտնվեցին...»:*

*Իսկ գուցե Մ. Լյուբիմովի այս հոդվածը ինչ որ չափով կպատասխանի տրված հարցին ... *** ... А вокруг, как на парад, Вся страна шагает в ад Широкой поступью...» ... Игорь Тальков (из песни «РОДИНА МОЯ»)*

Վերջաբանի փոխարեն ...

Ոչ շատ հեռու անցյալում հրապարակածս` «Հիշել, թե չհիշել» հոդվածում ես մի հարց էի շոշափել, որը, ըստ էության, բաղկացած էր երկու մասից.

Ինչպե՞ս բացատրել այն հանգամանքը, որ`

– ա) շատերը հսկայական ջանք ու միջոց են ներդնում, վերականգնելու համար անհիշելի ժամանակներում տեղի ունեցած, (կամ չունեցած) իրադարձությունների ու երեւույթների, անգամ` աննշան մանրամասները.

Մինչդեռ` մե՛նք,

– բ) մենք հաճախ` մատը-մատին չենք ուզում խփել` պարզելու համար հենց երեկ գլխներիս եկած փթարի «ուղնուծուծը» [էությունը]:

Ինչու՞ ...:

«Պատմական ժամանակաշրջանի» առումով, բառացիորեն` «երեկ», մեզ հետ տեղի ունեցած սարսափելի` կատակլիզմների ու զայրացուցիչ մետամարֆոզների վերաբերյալ հրապարակվող սակավաթիվ վկայություններն ու փաստերը չեն ենթարկվում պատշաճ վերլուծության, չեն քննարկվում անհրաժեշտ մանրակրկիտությամբ:

Շատ հաճախ, ընդհակառակը, այս ամենը, անթաքույց դիտավորությամբ, լղոզվում է ու հրվում-գցվում` անլուծելի առեղծվածների շարքը:

Եւ, որ ամենակատեւորն է, ոչ հեռու անցյալում տեղի ունեցած այդ ձեռակերտ ավերածությունների ու նողկալի կողոպուտի` կազմակերպիչներն ու իրագործողները, ոչ միայն չեն ստանում արժանի պատիժը, (որը պետք նշանակեր ավազակների թալանածի բռնագրավում ու նրանց ազատազրկում), այլեւ չեն ստանում գոնե` իրենց արժանի քաղաքական գնահատականը:

Ոչ մեկի համար գաղտնիք չէ, որ այսօր առանց ֆինանսական միջոցների անհնար է որեւէ բնույթի քաղաքական պայքար վարել:

Դրա հետեւանքով, նրանք, այդ չարագործները, գործի դնելով ժողովրդից գողացած ու պետական զանձագողությամբ կուտակած իրենց հարստությունը, հենց սկզբից ձեռք գցելով պետական կառավարման ղեկը, մեկընդմիշտ, անբաժանելիորեն տիրում են նաեւ ընդդիմադիր քաղաքական դաշտին:

Միխայիլ ԼՅՈՒԲԻՄՈՎ

«Գողգոթա» օպերացիան...» իրողությու՞ն էր, թե՞ միստիֆիկացիա...

1983 թ.-ի փետրվարյան մռայլ երեկո էր. ես հեռատեսիլ էի դիտում: Ժամանակները խաղաղ էին այդ օրերին, թեպետ մթնոլորտը ներծծված էր մի տեսակ զուսպ սպասումով.

1982-ի նոյեմբերին մահացել էր Բրեժնեւը եւ Անդրոպովը ընտրվել էր Կենտկոմի Գլխավոր Քարտուղար: Հնչեց հեռախոսազանգ, օրվա ընթացքում դրանք շատ էին: Բայց երբ վերցրի հեռախոսափողը եւ լսեցի զանգահարողի ձայնը, անորոշ հուզմունք զգացի:

Հեռախոսափողում հնչեց .

– Բարի երեկո, Միխայիլ Պետրովիչ, չճանաչեցի՞ք:

– Ներեցեք, տեղը չեմ բերում, – պատասխանեցի չոր (չեմ սիրում երբ չեն ներկայանում):

– Մի՞ թե չեք հիշում ձեր ներկայացրած վերլուծական գրություններ` կանխատեսումներով:

Զրուցակիցս կարճատեւ դադար տվեց, հնարավորություն ընձեռելով ինձ` շոկային վիճակից դուրս գալու:

– Յուրի Վլադիմիրովիչ, դու՞ք եք: ...

Այդ էր պակաս... Ինչպե՞ս կարող էի մոռանալ այն չարաբաստիկ գրությունները, չէ որ ամեն ինչ սկսվեց հենց դրանցից: 1980-ին ես ղեկավարում էի ՊԱԿ Գլխավոր Վարչության Կանխատեսումերի բաժինը (ներկայումս այն վերանվանվել է Արտաքին Հետախուզության Բաժին):

Հենց իր` Անդրոպովի ցուցումով, իմ բաժնում սկսվեց ԽՍՀՄ-ի զարգացման բոլոր հնարավոր տարբերակների վերլուծական կանխատեսման գործընթացը արեւմտյան ամենաժամանակակից հաշվիչ մեքենաների կիրառմամբ: Գործի էին դրվել ոչ միայն ՊԱԿ-ի,

Ͻ16

15➲

Պաշտպանության նախարարության, (հատկապես՝ Գլխավոր Հետախուզական Վարչության), Պետ-Պլանի ու Նախարարների խորհրդի ինֆորմացիոն համակարգերը, այլ նույնիսկ երկրի սուրբ-սրբոցը հանդիսացող՝ Կոմկուսի Կենտկոմի՝ Կառավարման Ավտոմատ Համակարգը (АСУ- ЦК КПСС):

Աշխատանքներում կիրառվում էին ամերիկյան եւ հայրենական ամենաժամանակակից մեթոդները, ծրագրերում հաշվի էին առնվում արտաքին ու ներքին բազմահազար գործոններ, որոնց ազդեցությունը վճռորոշ էր ԽՍՀՄ զարգացման գործում:

Որոշ տարբերակներ դեն նետելուց հետո, արդյունքում, իմ սեղանին մնաց տասը տարբերակ. դրանք բոլորը ավարտվում էին՝ երկրում լիակատար քաղաքական ու տնտեսական աղետով, եւ՝ ոչ մի բարենպաստ ելք:

Խոստովանում եմ, որ դա ինձ համար անսպասելի էր: Ոչ առանց որոշ տարակուսանքի, ես փոխանցեցի փաստաթղթերը վարչության պետին՝ Վլադիմիր Ալեքսանդրովիչ Կրյուչկովին, որը պահանջկոտ, սակայն արդարամիտ մարդ էր: Վլադիմիր Ալեքսանդրովիչը փաստաթղթերը իր մոտ պահեց երկու շաբաթ, (ինչը խիստ հազվադեպ էր պատահում), եւ վերջապես, հոգոց հանելով՝ դրանք վերադարձրեց ինձ:

– Դուք անձամբ կզեկուցեք Նախագահին, – սառը հրահանգեց նա:

Ակնհայտ էր, որ Կրյուչկովը չէր ցանկանում ինքն իրեն հարվածի տակ դնել, չէ որ հայտնի բան է՝ Ռուսիայում գույժը տեղ հասցնող լրաբերներին միշտ էլ գլխատում էին:

Արդեն հաջորդ օրը Յասենեվոյում գտնվող մեր շտաբ-բնակարանից ես մեկնեցի Լուկյանովի, նախագահի ընդունարանը: Նա ինձ նորմալ ընդունեց, արտակարգ ուշադրությամբ լսեց, չնայած, անկեղծ ասած, ես սպասում էի սուր քննարկման ու նույնիսկ, ավերիչ քննադատության՝ վատ կանխատեսումների համար: Նա լուռ էր, սակայն բարյացակամ ճանապարհեց ինձ: Եվ հենց այդ էր պատճառը, որ ես խիստ զարմացա, երբ երկու շաբաթ անց ինձ կանչեցին կադրերի վարչություն ու ազատեցին աշխատանքից աշխատածս տարիները լրանալու պատրվակով:

Ընդ որում, Անդրոպովի ստորագրած հրամանի համաձայն, ես դուրս էի նետված ՊԱԿ-ռեզերվից ու նույնիսկ զրկված էի գերատեսչական պոլիկլինիկայից օգտվելու իրավունքից, ինչն արդեն արտասովոր դաժանություն էր ...

– Միխայիլ Պետրովիչ, հիմա իհարկե ուշ ժամ է, սակայն չէի՞ք կարող, արդյոք, ինձ մոտ գալ:

– Իհարկե, Յուրի Վլադիմիրովիչ, – անմիջապես պատասխանեցի ես:

(Հուզմունքից սիրտս սկսեց շատ արագ բաբախել. էլ ուրիշ ի՞նչ կերպ կարձագանքեր թոշակառուի մեկը, որին աղբանոց են գցել, ու մեկ էլ հանկարծ...), – ուղիղ Լուկյանովի պիտի գա՞մ:

– Ոչ, Կոլպաչնի: Կոնսպիրացիայի նկատառումով՝ մեքենա չեմ ուղարկում: Ստուգեք, հետեւներիցդ հո՝ «պոչ» չկա: Լա՞վ:

– Ճիշտ այդպես, Յուրի Վլադիմիրովիչ, – երկարամյա ծառայությունը հետախուզությունում սովորեցրել է ինձ խուսափել ավելորդ հարցերից, մանավանդ՝ հեռախոսով:

Սոցիալիստական երկրների հետախուզական ծառայությունների ղեկավարների հետ անցկացրած բանակցություններին մասնակցելու նպատակով, ես շատ էի եղել Կոլպաչնի նրբանցքում գտնվող ներկայացուցչական առանձնատանը, որտեղ մի ժամանակ ապրել էր «СМЕРШ»-ի շեֆը, Ստալինի մահից հետո գնդակահարված՝ Վիկտոր Սեմյոնովիչ Աբակումովը:

Մի ժամ անց ես արդեն սեղմում էի առանձնատան մուտքի կոճակը: Ի խորին զարմանս ինձ, դուռն իմ առջեւ բացեց ինքը՝ Անդրոպովը:

– Չեք սառե՞լ, – նա մեղմ ժպտաց:

Մենք անմիջապես անցանք երկրորդ հարկ, ընկուզենու փայտից պատրաստված կահույքով ու գրքերով լի գրապահարաններով կահավորված առանձնասենյակ, տեղավորվեցինք բազկաթոռներում: Յուրի Վլադիմիրովիչը անմիջապես միացրեց սամովարը եւ բուֆետից հանեց չորաբլիթներն ու գավաթները:

– Դեհ, ինչպե՞ս եք ձեզ զգում թոշակի անցած վիճակում:

– Ոնց ձեզ ասեմ, այ՝ պոլիկլինիկայից էլ դուրս գցեցին:

– Ես գիտակցաբար աշխատեցի ձեզ չեկիստական միջավայրից մեկուսացնել, – Անդրոպովը ժպտաց, – Դուք ինձնից հո շատ չե՞ք նեղացել:

Ես լռեցի:

– Դե, այդ դեպքում ներեցեք ինձ: Դուք հասկացա՞ք, ձեզ ինչի համար ազատեցին:

– Կարծում եմ, կանխատեսումներիս պատճառով, – ուղիղ պատասխանեցի ես, ակնկալելով փոթորիկ:

– Ձեր հիանալի կանխատեսումների, – ուղղեց Անդրոպովը, անասելի զարմանք պատճառելով ինձ: – Ավելի սարսափելի բան ես երբեւէ չէի կարդացել, դրանից հետո անկեղծ ասած, մի քանի օր չէի կարողանում քնել: Սակայն, դրանք վերջ դրին իմ վարանումներին: Ելք չկա: Դուք պատրա՞ստ եք կատարելու արտակարգ կարեւորության իմ առաջադրանքը:

- Անկասկած, — պատասխանեցի ես՝ միանգամայն անկեղծ, քանի որ, ազնվորեն պետք է խոստովանեմ՝ միշտ աստվածացնում էի Անդրոպովին:

– Ես այս հարցը ձեւի համար տվեցի, – ժպտաց Յուրի Վլադիմիրովիչը,

– Փառք Աստծո, ձեր կյանքի ու ձեր տրամադրությունների մասին ես ամեն ինչ գիտեմ: Գուցե ավելին, քան, նույնիսկ, դուք՝ ինքներդ: Այս վերջին մասի վերաբերյալ, ես կասկած չունեմ: Թոշակից հետո շոշափելիորեն զգացի, որ ակտիվագույնս «մշակման» եմ ենթարկվում, բնակարանս «լսում են», ու կյանքս ամբողջապես վերահսկվում է արտաքին դիտարկմամբ:

– Այն ամենն ինչ կանխատեսել էիք, սարսափելի ճշմարտություն է, – շարունակեց Անդրոպովը: – Այդ գործընթացը անշրջելի է, դեռ Լեւ Դավիդովիչ Տրոցկին էր կանխատեսում կուսակցության քայքայումն ու թերմիդորը: Մեր՝ ձեզ հետ միասին, ռազմավարական խնդիրն է՝ վերականգնել իրական սոցիալիզմը, ձերբազատվելով անցյալի բոլոր նստվածքաշերտերից:

– Իսկ դուք վստա՞հ եք, որ դա է պետք մեր ժողովրդին, – հարցրեցի ես, որոշ գաղափարական հանդգնություն դրսեւորելով:

– Ես համոզված եմ նրանում, որ այս երկիրը ստեղծված է հանրության կոլեկտիվ համակեցության (ապրելակերպի) համար: Ժողովրդի մեծամասնությունը կարող է ապրել ոչ այլ կերպ, քան միայն ի հաշիվ եռանդուն ու տաղանդավոր փոքրամասնության: Անհնար է ստիպել, որ այս զանգվածն աշխատի: Ավելին, այն անմիջապես սկսում է խռովվել: Ո՞րն է ելքը: Ոչնչացնե՞լ համարյա ամբողջ ժողովրդին: Բայց դա ստալինշչինա (ստալինականություն) է: Մնում է միակ ելքը՝ ստեղծել նոր հասարակություն:

– Ներեցեք ինձ անկեղծության համար, Յուրի Վլադիմիրովիչ, բայց ձեր առաջին քայլերը՝ որպես գլխավոր քարտուղար, իմ կարծիքով, չնչին չափով անգամ ուղղված չեն դրան: Մի՞թե կարծում եք, թե անբաններին փողոցներում որսալով ու աշխատանքի գալու ժամը խստորեն հաշվառելով, մենք կդրդենք մարդկանց սոցիալիզմի կառուցմանը: Իսկ օղու գնի իջեցման մասին ձեր որոշումը, որ ժողովրդականություն նվաճեց զանգվածների մոտ ...

– Յինի՞կ է, – հարցրեց Անդրոպովը ժպտալով:

– Այո , – բռնկվեցի ես: – Ձեզ համար պարզվեց մեր ռազմավարական նպատակը, սակայն դուք առայժմ չեք հասկացել, թե որոնք են դրան հասնելու ուղիները: Համակարգը մեռել է, այն վերականգնել՝ հնարավոր չէ, եւ դրա կարիքն էլ՝ չկա. ինչների՞ս է պետք կենդանի դիակը:

Խնդիրը հետեւյալն է՝ պետք է վերջնականապես ոչնչացնել այն, եւ նրա փոխարեն կառուցել իսկական սոցիալիզմ, որին կսատարեր ողջ ժողովուրդը: Ողջ ժողովուրդը, ընդ որում՝ ազատ ընտրություններով:

– Խոստովանում եմ, որ այնքան էլ լավ չեմ հասկանում ձեզ, Յուրի Վլադիմիրովիչ: Արդյո՞ք դա, այսինքն՝ ժողովրդի սոցիալիստական էնտուզիազմին հավատալը, վտանգավոր «մանիլովշչինա» չի (անգործության մատնող անիմաստ ու երազկոտ ինքնախաբեություն):

– Այ հենց էստեղ է, որ մենք անցնում ենք օպերացիայի բուն էությանը: Սոցիալիզմի հանդեպ սերը մեզ մոտ կաճի ու կհասունանա՝ կապիտալիզմի նկատմամբ ատելությունից: Դրա համար ձեզ հանձնարարվում է կազմել ԽՍՀՄ-ում կապիտալիզմի ներդրման ծրագիր, ընդ որում ոչ թե փափուկ, շվեդական սոցիալ-դեմոկրատական բնույթի:

➲17

16⊃

Մենք պետք է երկիրը գցենք վայրի, սանձարձակ կապիտալիզմի գիրկը, որտեղ տիրում է ջունգլիների օրենքը:

Նախագահը ուշադիր նայեց ինձ:

– Ես ամեն ինչ հասկացա, Յուրի Վլադիմիրովիչ: Բայց արդյո՞ք դա շատ մեծ փորձության չի վերածվի մեր ժողովրդի համար:

– Իհարկե, անասելի մեծ, սակայն ուրիշ ելք չկա: Մի՞թե դուք գտնում եք, որ մեր խղճուկ քարոզչությունը ի վիճակի է ատելություն արթնացնելու կապիտալիզմի նկատմամբ: Միայն սեփական փորձը. որպեսզի զգաս գաթայի համը, պիտի այն ուտես – դա դեռ պապաշա Ֆրիդրիխն է գրել [նկատի ուներ Էնգելսին]: Ձեր տրամադրության տակ եմ դնում իմ բոլոր ծածկագրերը, լսումների, արտաքին դիտարկումների իրավունքը եւ անհրաժեշտ գործակալական ցանցը: Բնականաբար, թե այստեղ, եւ թե՝ արտասահմանյան բանկերում մեր ունեցած հաշիվները: Դուք այդպես էլ կմնաք ստվերում, քողարկվածոցները ինքներդ կընտրեք, ըստ հանգամանքների... Հավանու՞մ եք իմ սիրած չորաբլիթները, Միխայիլ Պետրովիչ: Դուք կարծես ոչինչ չեք ուտում ...

Յուրի Վլադիմիրովիչը ակնոցների տակից ակնդետ նայում էր ինձ:

– Այո, իմ ուղեղը արդեն պտտվում է այն հարցի շուրջ, թե ինչպես լավագույնս սա կազմակերպել ..., – հանուն քաղաքավարության, վերցրի չորաբլիթն ու սկսեցի այն թեթեւակիորեն կրծել:

– Դե ինչ, թող պտտվի, իսկ մի ամսից, երեկոյան ուղիղ ժամը 9-ին ես ձեզ կսպասեմ այստեղ, օպերացիայի վերաբերյալ նախնական ուրվագծերով: Յուրի Վլադիմիրովիչը գրկեց ուսերս (նման բան երբեք չէր եղել) ու աստիճաններով տարավ ներքեւ:

– Ի՞նչ հետաքրքիր նորություն կա մեր մշակույթում, – հարցրեց նա շարժման ընթացքում, ցանկանալով ազատել մեր զրույցը որոշ պրոֆեսիոնալ միապաղաղությունից:

– Վերջերս նայեցի «Ռազմաճակատը՝ Թշնամու Թիկունքում» ֆիլմը, – նկատեցի ես, – նկարահանված Սեմյոն Կուզմիչի (ՊԱԿ-ի նախագահի տեղակալ՝ Ցվիգունի) վեպի հիման վրա: Տիխոնովը շատ լավն էր այնտեղ:

– Վայելավոր «Ռազմաճակատի...» համար հատուկ մրցանակ ստացավ Տալինում՝ Համամիութենական 15-րդ կինոփառատոնում: Մենք էնտեղ Գաբրիլովիչին ու Յուստկեվիչին էլ մրցանակներ տվեցինք լենինյան թեման էկրանում մարմնավորելու համար: Ինչքան հակասական է աշխարհը՝. ե՛ւ՝ Շտիրլիցը, ե՛ւ՝ Լենինը, էկրանի վրա՝ լրիվ ֆիկցիա են, լիակատար կեղծիք: Իրական կյանքում ոչ մի նման բան չի եղել:

Ահա քեզ ողջ համակարգի արժեքը: Յուրի Վլադիմիրովիչը դուռը բաց արեց ու ես փողոց ելա:

Թող ների ինձ ընթերցողը, բայց էթիկական բնույթի նկատառումերից ելնելով, ստիպված եմ գործակալների իրական անունները չհիշատակել, նաեւ, շրջանցել զուտ պրոֆեսիոնալ տեխնոլոգիաներին վերաբերող մանրամասները: Յուրի Վլադիմիրովիչի հետ գաղտնի հանդիպումներ ես ունեցել եմ մինչեւ նրա մահը, իմ կյանքում, իրապես, ամենատխուր օրը. օպերացիան մանրակրկիտ մշակվում էր, պլանը նա ստորագրեց մեռնելուց փոքր ինչ առաջ:

Օպերացիայի՝ որի ծածկանունն էր «Գողգոթա», պլանը տրոհվում էր չորս մասի.

1) գոյություն ունեցող քաղաքական-տնտեսական կառուցվածքի համակարգված կազմաքանդում,

2) հեղաշրջում եւ «վայրի տեսակի» կապիտալիստական համակարգի հարկադիր ներդրում,

3) քաոսի ու անտերության ուղղորդված տարածում, որպես՝ իշխանության դեմ գազազած զանգվածի պայքարի մոբիլիզացիայի միջոց՝ սոցիալիստական լոզունգների ներքո,

4) ողջ ժողովրդի կողմից օժանդակության արժանացած սոցիալիստական հեղափոխություն, կոմպրադորային բուրժուազիայի եւ նրա հետ կապված քաղաքական-տնտեսական կառուցվածքների ռադիկալ ոչնչացում:

– Իհարկե, ես՝ կարող էի արդեն հիմա դե՛ն նետել բոլոր հարգելի դինոզավրերին՝, ե՛ւ Չեռնենկոյին, ե՛ւ Գրիշինին, ե՛ւ Սոլոմինցեւին, ե՛ւ Շչերբիցկուն՝ Կունաեւի հետ միասին. սակայն մեր պլանը պետք է ապուշության որոշ երանգ ունենա: Ամեն դեպքում, առաջին փուլում անհրաժեշտ է այդ թանկագին ծերուկներին պահպանել ղեկավարությունում. դա ժողովրդի մեջ կբորբոքի կիրքը դեպի բարեփոխումները. մենք նրան (ժողովրդին), կարծես, կպահենք զուգարանում, որտեղ մինչ այդ ինչ որ մեկը արդեն ահագին ջանք է թափել:

Ընդհանրապես, որոշ իմաստով, առաջինն՝ ամենից պատասխանատու փուլն է, քանի որ մենք պետք է կյանքի կոչենք այն ուժերին, որոնք հիմա խոր ընդհատակ են մտցրած:

Ըստ էության, ինչո՞վ է տարբերվում սոցիալիզմը կապիտալիզմից. կապիտալիզմը, ժողովրդավարություն ու ազատություն հռչակելով՝ ազատություն է տալիս մարդկային բոլոր ամենամութ բնազդներին, իսկ հոմո-սապիենսը, հարգելի Միխայիլ Պետրովիչ, ի դժբախտություն բոլորիս, շահապաշտ է, եսամոլ, ստոր եւ բոլորովին ընդունակ չի կոլեկտիվ համակեցության:

Գործող համակարգում, մենք կոշտ ու ծայր աստիճանի՝ անխիղճ, ճնշեցինք հոմո-սապիենսի ստոր հոգին մամլիչի մեջ՝ այդ պատճառով էլ, հավատացեք ինձ, բավական է փոքր-ինչ բացենք փականը, եւ ամբողջ կեղտը անմիջապես կպոռթկա ամենավերեւ:

– Բայց, այնուամենայնիվ, ո՞վ կգլխավորի առաջին էտապը, – հարցրի ես Յուրի Վլադիմիրովիչին, չնայած, արդեն, մանրամասն աչքի անցկացնելով ԿԵՆՏԿՈՄ-ի ԱՀՎ-ից (Ավտոմատ Համակարգման Վարչություն) ստացած խիստ գաղտնի «անձնակազմի» ցուցակը մտավորապես պատկերացնում էի այն հովատակներին, որոնց վրա նա պետք է գրավ դներ:

– Ինչքան բախտավոր ենք, որ գործնականում մեր համակարգում չկան կրթված քաղաքագետներ ու տնտեսագետներ. բոլոր ԲՈՒՀ-երում սոցիալիզմի (որը՝ ինչպես ձեզ քաջ հայտնի է, մեզ մոտ՝ չկա) քաղաքատնտեսության, դասավանդումը, լիովին ձեւախեղել է մեր, նույնիսկ, ասենք՝ Աղամբեկյանի կամ Շատալինի նման հայտնի ակադեմիկոսների ուղեղները. մի ամբողջ սերունդ կպահանջվի, հասկանալու համար տնտեսության էությունն ընդհանրապես, եւ շուկայականը՝ մասնավորապես:

Մեր երկրում՝ քաղաքականություն նույնպես չկա. քաղաքականություն համարվում են անդրկուլիսյան ապարատային ինչ-որ խաղեր:

Այսպիսով առաջին փուլը կղեկավարի Գորբաչովը, ում ես վաղուց եմ պատրաստում այդ դերի համար՝ համեմատաբար երիտասարդ ու պատվախնդիր մարդ է (նկատեք, որ ես ընդհանրապես տանել չեմ կարող այն զինվորներին, որոնք չեն երազում գեներալ դառնալ, այդպիսիք տեղ չունեն քաղաքականությունում.), Դուբչեկի՝ «մարդկային դեմքով սոցիալիզմի» տիպի շատ գրավիչ գաղափարներով: Ի դեպ, հիշում եք չէ՞, թե ձեզ հետ միասին, ինչ փառահեղ ձեւով խեղդեցինք այդ «պրահյան գարունը»:

Գորբաչովին շատերն են քննադատում՝ պնդում են թե՝ շատախոս է, անվճռական:

Առա՞ջինի առթիվ՝ կառարկեմ. իսկ՝ ինչ է, Ցիցերոնը շատախոս չէ՞ր. մի՞թե դա խանգարում էր նրա՝ իբրեւ քաղաքական գործչի, ժողովրդականությանը: Ինչ Ցիցերոն. վերցրեք թեկուզ մեր Իլյիչին: Համեմատաբար կարճատեւ կյանքի ընթացքում նրա ելույթներն ու գրվածքները ինչքան մեծ ծավալ են կազմում:

Ընդհակառակը, ամբողջ պատմությունը ցույց է տալիս, որ ժողովուրդը պաշտում է շատախոսներին, որոնք խոստանում են կաթնառատ գետեր ու երկնային մանանա: Ինչ վերաբերվում է անվճռականությանը, դա նույնպես զգաստություն է. Ուղղակի, Միխայիլ Սերգեեւիչի ընկալմամբ, քաղաքականությունը՝ տարբեր խմբավորումների միջեւ անվերջ մանեւրելն է, ինչը միանգամայն բնական է խորհրդային կոփվածքի քաղաքական գործչի համար:

– Համաձայն եմ, Յուրի Վլադիմիրովիչ: Բացի այդ, Գորբաչովը մեր հաղթաթղթերից միակն է, ում արեւմուտքը կարող է ընդունել: Նա հոյակապ վարվելակերպ ունի, միշտ եվրոպականին վայել հագնված է, կարծես, միակ թերությունը՝ իր բոլոր ենթականերին «դու»-ով դիմելն է... – Բավականին նուրբ դիտարկում էր, Միխայիլ Պետրովիչ. Բայց «դու»-ի առթիվ մի անհանգստացեք. անգլերենում «դու»-չկա, ու այդ անվիճելի թերությունը ոչ մի չափով չի անդրադառնա մեր գլխավոր գործընկերոջ՝ ԱՄՆ-ի հետ ունենալիք հարաբերությունների վրա:

Ի դեպ, դուք մոռացաք Ռաիսա Մաքսիմովնայի մասին: Պետք է խոստովանեմ, որ մեր բոլոր երիտասարդ առաջնորդների կանանց մեջ ամենից ավելի նա է ինձ դուր գալիս, իր նրբագեղությամբ ու ճաշակով, ու հենց դա էլ կկործանի Գորբաչովին. չէ որ մեր ժողովուրդը տանել չի կարող առաջնորդների գեղեցիկ հագնված կանանց:

– Այնուամենայնիվ, Յուրի Վլադիմիրովիչ, ես դեռ որոշ չափով տատանվում եմ... Արդյոք, ավելի լավ է՝ ինչի՞ց սկսել առաջին փուլի բարեփոխումները:

– Մի ձեւացրեք, թե անուշադիր եք, Միխայիլ Պետրովիչ, ես ինքս արդեն հիմնականում նախանշել եմ դա: Ընդ որում այնքան լուրջ, որ նույնիսկ՝ Վոլոդյան (այդպես նա անվանում էր իր հավատարիմ օգնականին՝ Կրյուչկովին – հեղ.) հավատաց աշխատանքային կար-

⊃18

17⊃

գապահության փրկարար դերին ...

– Յուրի Վլադիմիրովիչը ուրախ ծիծաղեց, ու ես ակամա գոհունակություն զգացի նրա՝ փոքր ինչ վարդագույն երանգ ստացած դեմքի առթիվ:

– Գորբաչովն ու իր ողջ կորիզը պետք է անմիջապես վարկաբեկեն կուսակցությունը Ռուսաստանի համար ամենաապուշ ձեռնարկով՝ ալկոհոլիզմի դեմ պայքարով: Ուրախալի է, որ Միխայիլ Սերգեևիչը չի չարաշահում այն, իսկ այ Լիգաչյովը, չնայած սթափ կենսակերպի կողմնակից է, բայց երբեմն սայթաքում է. սակայն ազնվագույն մարդ է, հենց նրա ուսերին էլ կդրվի հակաալկոհոլային կամպանիայի քարոզչությունը, եւ հետեւաբար, կուսակցության լիակատար վարկաբեկումը:

Հիշեք, Միխայիլ Պետրովիչ, հարբեցողության դեմ պայքարը չպետք է լինի թղթային, ինչպես մեզ մոտ կուսակցությունում ընդունված է.

Պետք է արմատախիլ արվեն խաղողի այգիները, պետք է կազմաքանդվեն գինու-օղու գործարանները. կուսակցությունից հանե՛լ, աշխատանքից դուրս վռնդել, նույնիսկ դատե՛լ ու բա՛նտ նստեցնել փողոցում անսթափ վիճակում հայտնվելու համար:

«Գողգոթայի» սկիզբը պետք է նշանավորվի ծայրահեղ իդիոտիզմով – դա չափազանց կարեւոր է:

Այստեղ էլ մենք բաժանվեցինք: Յուրի Վլադիմիրովիչի մահը 1984-ի փետրվարին՝ կրծոտում է սիրտս մինչ այսօր:

«Գողգոթայի» իրականացման համար բարենպաստ նախադրյալներ ստեղծելու նպատակով, (չէ՞ որ գիշերն ինչքան խավար է, այնքան աստղերն ավելի պայծառ են), իշխանության ղեկին դրվեց Չեռնենկոն, ով, տարին չլրացած՝ մահացավ:

1985 թվի ապրիլյան Պլենումը մենք լրիվ անց կացրինք «Գողգոթա» ծրագրին համապատասխան: Գլխավոր քարտուղար ընտրվեց Գորբաչովը:

Դեռեւս Չեռնենկոյի օրոք, 1984-ի դեկտեմբերին, Մարգրեթ Թեթչերի հետ հանդիպմանը՝ Գորբաչովը ներկայացնում էր ԽՍՀՄ-ը Անգլիայում:

Նրա համար համապատասխան միջազգային համբավ ստեղծելու նպատակով, ես, օտար անվան տակ, նախօրոք մեկնել էի այնտեղ, անգլիական կառավարությունում ու արքունիքում ՊԱԿ-ի ազդեցության գործակալական ցանցի հետ հանդիպումների: Անգլիային մենք սովորաբար օգտագործում էինք խորհրդային առաջնորդներին վարկաբեկելու համար՝ օրինակ ժամանակին այնտեղ գործուղվել էր Ալեքսանդր Շելեպինը, ՊԱԿ-ի նախկին շեֆը, Բրեժնեւի մրցակիցը, որին, մեր օգնությամբ, ընդունեցին հզոր հակախորհրդային ցույցերով, ինչը բնականաբար այնքան խարխլեց նրա դիրքերը, որ շուտով նրան հանեցին Քաղբյուրոյից:

Քանի որ մեր մեթոդը հայտնի էր դարձել անգլիական հատուկ ծառայություններին, ստիպված էինք գնալու լրիվ հակադարձ գործողությունների:

Մադամ Թեթչերին ներշնչել էին, թե Գորբաչովի հասցեին արտասանած նրա բարի խոսքերը կնպաստեն Քաղբյուրոյի վերջնական կազմալուծմանը, ու կխարխլեն խորհրդային իշխանությունը, ինչի առթիվ նա անչափ ուրախ էր, եւ այդ պատճառով ամենափայլուն ձեւով գովազդեց Գորբաչովին:

1985 թվականի ապրիլյան Պլենումն, ինքնին, անցավ առանց որեւէ անսպասելիությունների: Իհարկե ծերունիների խումբը, որը Գրիշինի վրա էր գրավ դրել, բավականին խլրտաց, սակայն երեք առաջնորդների իրար հաջորդած մահերը թույլ չտվին Կենտկոմի՝ նույնիսկ ամենաթուլամիտ անդամներին, տրամադրվել նրան սատարելու: Պլենումում մեծ դեր խաղաց Գրոմիկոն. նախապես, մեր գործակալական ցանցի միջոցով, նրան անընդհատ հաղորդվում էր, թե Գորբաչովը շատ մեծ ուշադրությամբ է վերաբերվում նրա ունեցած փորձառությանը՝ ոչ միայն արտաքին, այլեւ՝ ներքին քաղաքականության մեջ (Գրոմիկոն երկրից բոլորովին տեղյակ չէր, եւ հաճախ էր զարմանում Քաղբյուրոյում, որ որոշ քաղաքներում միս չկա) ու հույս ունի հենվելու նրա վրա:

Այսպիսով, երկրի գլուխն անցավ Գորբաչովը, նրան գերազանց աջակցում են Լիգաչյովն ու Ռիժկովը, որը, բարեբախտաբար, իրեն համարում է լավ տնտեսագետ, ինչպես եւ բոլոր մեր տնօրենները, որոնք կարողանում են միայն կենտրոնից փող ուզել եւ աջ ու ձախ հրամաններ տալ: Առայժմ պարզ չի, ուր շարժել Շեւարդնաձեին, որ բոլոր վրացիների պես էմոցիոնալ է:

Ինչպես երեւում է, նրա ուսերին պետք է դնել Արեւմուտքի հետ հարաբերությունները՝ կարելի է պատկերացնել, թե ինչ տպավորություն կստեղծի այդ պոռթկուն վրացին արեւմուտքի սառը պրագմատիկների մոտ:

«Գողգոթա» Օպերացիայի Իրականացումը

ԳՈՐԾԱԿԱԼԱԿԱՆ ԽՄԲԻ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Հեղինակի օրագրից /Միխայիլ Լյուբիմով/ ԳԿՉՊ-ն ([ГКЧП]) նախատեսված է եղել «Գողգոթա» ծրագրով եւ անձամբ Անդրոպովի կողմից հաստատվել է, որպես երկրորդ փուլին անցնելու չափորոշիչ միջոց:

Այդ սուր գործողության իրականացումը դրվել էր Կրյուչկովի վրա, որը պետք է ԳԿՉՊ-ի նախագահի պաշտոնը առաջարկեր Բորիս Նիկոլայեւիչին:

«Վոլոդյան հոյակապ կազմակերպիչ է, – ասում էր Յու.Վ.-ն, – սակայն նա միայն հեղափոխությունները ճնշելու փորձ ունի (նկատի ուներ 1956-ին Հունգարիայի դեպքերը, որտեղ Կրյուչկովը աշխատում էր դեսպան Անդրոպովի հետ), եւ չունի հեղաշրջումների փորձ.

Այդ պատճառով խնդրում եմ նրան հսկողության տակ պահեք, թե չէ ամբողջ գործը կտապալի» :

Այդպես էլ եղավ, ապարատային դպրոցն իր դերը խաղաց:

Փոխանակ միանգամից նախագահի տեղը առաջարկեր Ելցինին, Կրյուչկովը ԳԿՉՊ-ի՝ խուճապի մատնված մյուս անդամների ճնշման տակ, սկսեց ամեն ինչ հանդարտեցնել ու համաձայնեցնել Գորբաչովի հետ:

Այստեղ մենք բախվեցինք կատարելապես նոր երեւույթի՝ չնայած Սպիտակ Տան [խոսքն իհարկե՝ Մոսկվայի Սպիտակ Տան մասին է] ու Կրեմլի միջեւ առկա սուր հակասություններին, ոչ ոք չէր ուզում առճակատման գնալ ու միմյանց հետ հարաբերություններ փչացնել:

Ելցինը գրում էր՝. «Ես կարծում եմ, եթե Գորբաչովը Ելցին չունենար, նա ստիպված պիտի լիներ հորինելու մեկին... Ես կկռվեմ Գորբաչովի համար»:

Սակայն համաձայն **«Գողգոթայի»**, Գորբաչովն այլեւս պետք չէր: Օգոստոսյան այդ օրերին իմ ենթականերից ոչ մեկը չքնեց: Մենք սլանում էինք Կրեմլից Սպիտակ Տուն, եւ ետ, բոլոր ուժերով փորձելով նրանց հարաբերություններն ավելի սրել: Առանց կեղծ համեստության պիտի խոստովանեմ, որ ես՝ անձամբ կազմակերպեցի օպերացիայի գլխավոր խթանը. նստեցրի Ելցինին տանկի վրա, եւ նրան հիշեցրեցի, թե որքան վճռական էր գործում Իլյիչը:

Հենց այդ ժամանակ էլ Ելցինը ԳԿՉՊ-ին օրենքից դուրս հայտարարեց, դրանով իսկ խիստ վախեցրեց բոլորին, եւ դարձավ դրության տերը: Իմ երկրորդ քայլ նույնպես հաջող ստացվեց. ես գրազ բռնեցի Բորիս Նիկոլաեւիչի հետ՝ մի արկղ ժիգուլեւյան գարեջրի վրա (ի դեպ, նա տանել չէր կարողանում արեւմտյան արտադրության՝ գարեջուր), որ Գորբաչովը չի լուծարի կոմկուսը, – այստեղից էլ՝ Ելցինի ճնշումը Գորբաչովի վրա՝ Գերագույն Խորհրդի նստաշրջանում, ԳԿՉՊ-ի ձախողումից հետո, եւ վերջապես, կոմունիստական կուսակցությունն արգելող նրա հրամանը (նա բնականաբար իր գարեջուրը ստանալու հույս ուներ, բայց ես նրան արդարացիորեն մատնացույց արեցի գրազի պայմանների խախտման փաստը):

Յու.Վ.-ը Կոլպաչնի եկավ գտնվելով արդեն շատ վատ վիճակում, հրաժարվեց թեյից ու պառկեց թախտին:

– Ես ինձ ինչ որ լավ չեմ զգում: Փառք Աստծո, «Գողգոթայի» պլանն արդեն ստորագրել եմ. Բայց՝ բերեք ռեալիստ լինենք. ամեն

⊃19

18➲

մարդու պես՝ ես էլ կարող եմ սխալվել ու ոչ ճիշտ կանխատեսում անել: Ավելին, ես համարում եմ հիմարություն՝ «Գողգոթայի» յուրաքանչյուր կետի դոգմատիկ կատարումը, մանավանդ երկրորդ ու երրորդ փուլերում, որոնք նշանավորվում են քաոսով եւ անկանխատեսելիությամբ:

Սակայն ինձ համար միանգամայն պարզ է, որ Ելցինի օրոք վայրի ռեֆորմների անցկացումը պետք է դրվի մտավորականի վրա, ցանկալի է՝ հրեական ազգությամբ (չնայած իր իմաստնությանն ու մտքի ճկունությանը, Յու.Վ.-ը հին դպրոցի «շրջանավարտ» էր, այնտեղ «հրեա» բառը համարվում էր անհարիր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի ոգուն), կամ աղավաղված մռութով ու անպետք ազգանունով մեկի վրա:

Հիմա ինձ համար դժվար է անուն տալ, բայց մեզ մոտ մեծ թվով գիտահետազոտական ինստիտուտներ են բազմացել՝ հենց էնտեղ էլ փնտրեք այդ տեսաբանին, դրանցից այնտեղ շատ կան, ու բոլորն էլ պայթում են սնապարծությունից: Նա պետք է սկսի ռեֆորմները, ու իր պես ոչ մի փորձ չունեցող «խելոքների» թիմ հավաքի:

Ինչի համար է դա անհրաժե՞շտ:

Յուրաքանչյուր գործնական փորձ ունեցող մարդ կսկսի դատել իր սեփական փորձից ելնելով, իսկ տեսաբանի համար խնդիրը շատ ավելի հեշտ է: Կվերցնի Հայեկի կամ նույնիսկ Ջոն Ստյուարտ Միլի հատորյակը եւ տեղն ու տեղը այն կյանքի կկոչի: Ռեֆորմները պետք է լինեն կտրուկ եւ դաժան՝ ժողովրդի առումով: Խորհուրդ եմ տալիս ձեզ վերընթերցել Օ՛Հենրիին կամ Ջեկ Լոնդոնին: Նրանց մոտ ոսկի որոնողները շատ փառավոր կերպով միմյանց կոկորդ են կրծում: Մտավորականը մեզ պետք է նրա համար, որ հետագայում հեշտ լինի նրա դեմ ժողովրդի ցասում հրահրելը, ժողովուրդը մինչեւ հիմա էլ չի սիրում շլյապա ու ակնոցներ կրողներին: Այս ամենը պետք կլինի երրորդ ու չորրորդ փուլերում, խնդրում եմ զերծ պահեք այդ ընկերներին մահապատժից, բայց պատժամիջոցի ժամկետը՝ պետք է լինի ոչ պակաս քան տասը տարի: Անհրաժեշտ է նաեւ պրագմատիկ-տնտեսավարներով, մի քիչ, «ջրիկացնել» տեսաբաններին, որպեսզի ...

Հիշու՞մ եք, Կռիլովի մոտ ինչպես էր. «Մի անգամ կարապը, խեցգետինն ու գայլաձուկը ...» . Այ, դրանք էնպիսի շուկա կսարքեն, որ բոլորը վախից կոռնան!

ՀՈՒՅԺ ԳԱՂՏՆԻ

ԱՐՏ.N 490 ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆՆ ԱՆԿԱՅՈՒՆԱՑՆՈՂ ԳՈՐԾԱԿԱԼԱԿԱՆ ԽՄԲԻ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Մեր կողմից ձեռնարկված միջոցների շնորհիվ Խորհրդային Միության պատմության վրա խաչ դրվեց, եւ երկրի ողջ զարգացումը ճանաչվեց որպես շեղում: Սկսվեց Մոսկվայում ու Լենինգրադում փողոցների ակտիվ վերանվանման գործընթացը (վերացված անվանումները վերադարձնելը նախատեսված է չորրորդ փուլում), սակայն այդ գործընթացը, չնայած մեր ջանքերի, օժանդակություն չստացավ գավառում:

Դա բացատրվում է նրանով, որ ժողովուրդը այնտեղ բավարար չափով կրթված չէ, շատերը գտնում են, որ իշխանության ղեկին դեռ Լենինն է, ու չեն հասկանում, թե ինչի՞ համար է պետք առաջնորդի արձանները քանդել: Մեզ չհաջողվեց Գորկու, Մայակովսկու, այլ սոցռեալիստների գրքերի հրապարակային հրկիզումներ կազմակերպել, մենք նաեւ որոշեցինք դամբարանից դուրս չհանել Լենինի աճյունը, Վոլկովյան գերեզմանոցում թաղելու նպատակով, այլ մշակեցինք մի քանի միջոցառումների շարք, որոնք պիտի զանգվածներին ավելի հեղափոխական վիճակի հասցնեին: Մենք մեծ հաջողության հասանք հեռուստատեսությունում, շնորհիվ զանազան պրեզենտացիաների ու ամերիկյան գովազդների լայն հեռարձակման, ինչը սնանկացած ժողովրդի վրա ճիշտ այն ազդեցությունն ունի, ինչ՝ կարմիր գույնը ցուլի վրա:

Մեր մշակած մեթոդի համաձայն կտրուկ աճեց ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆ եւ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱ բառերի օգտագործման հաճախությունն ու շարունակական կրկնությունը: Արդյունքում հասարակության մեծ մասը այս բառերը արդեն համարում է հայհոյանք, «անիծյալ դեմոկրատը» դարձավ ամենից տարածված արտահայտությունը:

Վարկաբեկված է նաեւ «պատրիոտիզմ» [հայրենասիրություն], հասկացությունը, ինչը ներկայումս նույնացնում են բռիության, անգամ՝ խուլիգանության հետ, շնորհիվ Անպիլովի աղմկոտ ելույթների: Հեռատեսիլով կանոնավոր կերպով, շարունակ խոշոր ու մանր սրիկաներին որպես ազնիվ բարերարներ ցուցադրելն ու ներկայացնելը ավերիչ ազդեցություն է թողնում հոգեւոր արժեքների վրա, որոնք դեռեւս պահպանվել են բնակչության մոտ:

Շարունակվում են օկկուլտային գիտությունների խրախուսումը, Կաշպիրովսկու, Չումակի ելույթները, Հնդկաստանից մեր միջոցով բերվել են կրիշնայականներ, հրավիրվել են նաեւ ամերիկյան քարոզիչներ, ձեռնարկված են նաեւ այլ միջոցներ՝ հասարակության կոնֆեսիոնալ [դավանանքային] քայքայման ուղղությամբ:

ԶԼՄ-ներով անընդհատ կանոնավոր կերպով անց է կացվում կամպանիա, հասարակությանը ներշնչելու նպատակով այն, որ միակ արժեքավոր բանը կյանքում՝ փողն է: Մեծ օգնություն են ցույց տալիս մեզ վալյուտային [արտարժույթային] պոռնիկները, որոնք երիտասարդ սերնդին պատմում են, թե ինչպես պետք է ապրել:

Սակայն պիտի խոստովանենք, որ մեզ չհաջողվեց լրիվ չափով ապահովել աղաղակող պոռնոգրաֆիայի ներթափանցումը հեռատեսիլ, մասնավորապես՝ մանկական սեքսի, անասնասեքսի ու նեկրոֆիլիայի մասով: Օգոստոսյան իրադարձություններից հետո մեր խնդիրը նախ եւ առաջ հասարակությանը լիակատար սնանկացման հասցնելն էր: Յուրի Վլադիմիրովիչը թերագնահատեց մեր տնտեսագետ-տեսաբանների ավերիչ տաղանդը. գործնականում, երկու տարում «Գողգոթայի» երկրորդ փուլի բոլոր կետերը կատարված էին ու երրորդ փուլի անհրաժեշտությունը վերացավ՝ այն օրգանապես սկսվեց արդեն Բելավեժյան համաձայնագիրը ստորագրելուց հետո:

Պետք է նշել, որ վերջինս [(Բելավեժյան համաձայնագիրը)] «Գողգոթայով» նախատեսված չէր: Քանի որ Յու.Վ.-ն նոր հասարակությունը պատկերացնում էր Խորհրդային Միության շրջանակներում: Մի քանի անգամ Անդրոպովի հետ մեր անձնական զրույցներում ես շոշափել եմ ԽՍՀՄ-ի հնարավոր տրոհման, Միջին՝ Ասիայում ու Կովկասում, Ռուսաստանի եւ Ուկրաինայի միջեւ՝ Ղրիմի ու Դոնբասի համար, հնարավոր պատերազմների մասին միտքը, վերջապես, սահմանների վերաձեւման պատճառով ԽՍՀՄ-ի տարածքում երրորդ համաշխարհային պատերազմի հնարավորությունը:

– Ամեն ինչ հնարավոր է, – ասում էր Յու.Վ.-ն, – Մենք «Գողգոթայում» տալիս ենք մագիստրալային ուղղությունները եւ չենք կարող միշտ կանխատեսել, սակայն ես չեմ կարող պատկերացնել, որ նոր առաջնորդներն այնքան հիմար կգտնվեն, որ վերջին էտապին կմոտենան ամենաարյունահեղ մեթոդներով: Եթե մենք չհավատանք մարդկանց, մենք չենք կարող նոր հասարակություն կառուցել: Եւ, այնուամենայնիվ, Յու. Վ.-ն մաքուր մարդ էր ու՝ իդեալիստ:

Բայց նույնիսկ ես, լրտեսության կեղտոտ ոլորտում իմ իրազեկությամբ հանդերձ, չէի կարող պատկերացնել, թե ավարտական փուլին մենք կմոտենանք այդպես ահազնորեն. ազատ գներ, պետական ու մասնավոր ընկերությունների կողմից՝ բնակչության կողոպուտ, ինֆլյացիա [(արժեզրկում]), լայնատարած կոռուպցիա, արտոնությունների դեմ պայքարի կարգախոսի ներքո՝ գողություն ու հարստության կուտակում, երկրի լիակատար քրեականացում, այս ամենը՝ համաձայն, «Գողգոթայի», պետք է իրականացվեր քսան տարվա ընթացքում, բայց մենք՝ գերակատարեցինք պլանը ու հաջողությունների հասանք արդեն՝ 1993-ին:

Առանձնապես հաջող էր ընթանում արտոնությունների դեմ պայքարի կամպանիան, որի արդյունքում արտոնությունների ցանկը մի քանի անգամ աճեց, ինչը ծայր աստիճանի զայրացրեց ժողովրդին: «Գողգոթայում» մեծ նշանակություն էր տրվում հանցագործության աճին, մեր դժվարությունը նրանումն էր, որ Ռուսաստանում խոշոր խաբեբաներ ([աֆերիստներ]) – գրեթե չէին մնացել, բոլորին նստեցրել էին, փոխարենը խուլիգաններն ու մանր-մունր գողերը՝ վխտում էին ամենուր : Այդ կապակցությամբ դեռեւս Անդրոպովի կյանքի օրոք, մենք ստեղծեցինք ՊԱԿ-ի հատուկ դպրոցներ, ուր մանրակրկիտորեն նախապատրաստում էին «բարձր որակավորման» մաֆիա, ում նույնիսկ օտար լեզու էին սովորեցնում, այն հաշվով, որ նրանց ապագա գործերն ամբողջ աշխարհին են ընդգրկելու:

Մենք մարտական շատ մոտ կապեր հաստատեցինք ԿՎՀ-ի հետ, որը, մեր իսկ խնդրանքով, արագորեն իրեն ենթարկեց Արեւելյան Եւրոպայի բոլոր երկրները. ընդհանրապես, այն բանից հետո, երբ Գորբաչյովին հաջողվեց նախկինում սարսափած

➲20

19➲

Արեւմուտքի մոտ ցրել բոլոր վախերը, արտաքին աշխարհի բոլոր իրադարձությունները հանգում էին հետեւյալ պարզ բանաձեւին՝. «Արեւմուտքը ստիպում է, իսկ մենք զիջում ենք», իսկ ժամանակ առ ժամանակ ավելի արդյունավետ բանաձեւի՝. «Մենք զիջում ենք, իսկ Արեւմուտքը չի հասկանում՝ ինչու՞, եւ շփոթվում է»:

Այսպիսի քաղաքականության համար իդեալական ֆիգուր էր Անդրեյ Կոզիրեւը, թեպետ նա խիստ ենթակա էր տարբեր իրարամերժ հովերի, ու մենք միշտ չէ, որ վստահ էինք հաջողության մեջ: Սակայն Կոզիրեւը մի հրաշալի հատկություն ուներ. նա ծառայում էր հավատարմորեն, ու նայում էր նախագահի բերանին ([որսում էր նախագահի բերանից դուրս եկած ամեն խոսքը]), դրա համար նրա վրա ազդեցությունն իրականացվում էր նախագահի շրջապատից: Միեւնույն ժամանակ մենք խիստ վախենում էինք, որ նոր ղեկավարները ընդհանրապես կմոռանան պետականության մասին ու դրան կընտելացնեն նաեւ ժողովրդին (իսկ ի՞նչ կլիներ այդ դեպքում վերջին փուլի հետ): Դրա համար մտցրեցինք այսպես ասած՝ «հանկարծակի վրա պրծնելու տակտիկան», այսինքն արեւմուտքի դեմ անսպասելի ու չարդարացված ելույթներ ունենալու մարտավարությունը, մասնավորապես մեր ծախու մամուլը շատ էր գրում Իռլանդիայում Շեննոնի օդակայանում տեղի ունեցած սկանդալային պատմության մասին, երբ նախագահը դուրս չեկավ ինքնաթիռից՝ Իռլանդիայի վարչապետի հետ հանդիպման:

Լրագրողները բացատրեցին դա նախագահի հանրահայտ թուլությամբ (ինչը, ես արդեն գրել եմ, որ հորինվածք էր՝ ֆիկցիա), իսկ իրականում դա մեր կողմից խորը հաշվարկված քայլ էր. ինչի՛ պիտի մեծ տերության նախագահը իջներ ցած, ինչ որ մի հոտած իռլանդացու հետ հանդիպման համար. Ի վերջո, սա ինքը կարող էր բարձրանալ ինքնաթիռ, իրենից մեծ բան չէր ներկայացնում: Հեռակա ստրատեգիական պլանում մեր արտաքին քաղաքականությունը հանգում էր հետեւյալին. մեր մաֆիայի, մեր խաբեբաների ու ընդհանրապես, մեր թափառող քաղաքացիների՝ դեպի արտասահման ներթափանցման շնորհիվ, ստիպել Արեւմուտքին մի նոր «երկաթյա վարագույր» քաշել, հնարավոր է, նույնիսկ մի պատ շարել՝ բեռլինյան պատի պես, բայց չինական պարսպի երկարության:

Դրանով իսկ Արեւմուտքը խոստովանագիր կստորագրեր իր բոլոր ժողովրդավարական նվաճումների լիակատար ձախողման մասին եւ մեզ կհանձներ քաղաքական լուրջ հաղթանակը, որը կապահովեր նոր սոցիալիզմի տրիումֆը: Սակայն եթե մենք ինքնաքննադատ գտնվենք, եղել են նաեւ վրիպումներ: Հոկտեմբերյան իրադարձությունների բնույթի միջոցառումներ, տանկերով, բարիկադներով, Սպիտակ Տան գնդակոծությամբ («Գողգոթայով» նախատեսվում էր Կրեմլը), մենք նախատեսում էինք անցկացնել անմիջապես նախքան չորրորդ փուլին անցումը, այսինքն, նաեւ, օգտագործել, մեր սադրանքի արդյունքում նախագահի կողմից սահմանադրության խախտման փաստը, եւ ընդդիմության ավազակային ելույթը, որպես առիթ՝ երկու կողմերի ջախջախման եւ իշխանության զավթման համար:

Հոկտեմբերյան իրադարձությունները մեզ հանկարծակիի բերեցին. քանի որ այդ պահին մեր կողմից՝ նոր կառավարության համար գործակալական ցանց, դեռեւս, չէր նախապատրաստվել: Մեր մարդիկ, բնականաբար, մեզ կանոնավոր կերպով տեղեկացնում էին Ռուցկոյի, Խասբուլատովի, Անպիլովի, Բարկաշովի ու այլոց շրաջապատի մասին, ընդգծելով նրանց խուլիգանական ու նույնիսկ բանդիտական նախասիրությունները, եւ ընդդիմության մեծ մասը նույնպես մեր կողմից էր վարկավորվում, «Զեն» ([Օր]) թերթը գերազանց կատարում էր քաղաքացիական պատերազմի հրձիգի իր դերը: Ասենք, ստիպված էինք վճարել նաեւ հակառակորդ ճամբարի ծայրահեղությունների համար, ինչպիսիք էին մասնավորապես՝ «Իզվեստիա » եւ «Սեվոդնյա» թերթերը:

Միեւնույն ժամանակ մենք եկանք եզրակացության, որ անբարիշտ ընդդիմությունը, չնայած դեպի սոցիալիզմ ունեցած իր անգիտակից հակումներին, հազիվ թե ավարտական փուլում կարողանա մեզ համար հենարան դառնալ: Նրա առաջնորդների մեծ մասը աղմկարարության ու հիստերիայի հակումներ ունեին, մեծ տարածում ուներ անորոշ համազգեստ կրելը, ինչը բավականին ընդգծված չափով՝ կառնավալ էր հիշեցնում, ամբողջ շարժումը ներծծված էր մի տեսակ անբնական կրոնական ոճի էքստազով, ինչը վերջնական փուլում անպայման հակադրվելու էր մեր նպատակներին: Առանձնապես ծանր ու ընկճող տպավորություն թողեց վարկաբեկիչ նյութերով լի ճամպրուկները պատշաճ ձեւով իրացնելու՝ Ռուցկոյի անկարողությունը, նյութերը մենք էինք հավաքել հատուկ նրա համար, թե՝ ամբողջ երկրով մեկ, եւ թե՝ արտասահմանում: Ասենք, դեմոկրատների կողմը նույնպես անկարող գտնվեց կոմպրոմատի հետ աշխատելու հարցում, չնայած նրանց մեջ, գեներալի տանիքի ներքո, ներդվել էր տաղանդավոր կազմակերպիչ, փաստաբանների միության նախկին քարտուղար Յակուբովսկին:

Թեեւ 1993-ի Հոկտեմբերյան իրադարձությունները մեզ համար անսպասելի էին, մենք դրանց մեջ ներգրավվեցինք անմիջապես: Ռուցկոյի իշխանության գալու դեպքում քաղաքական իրավիճակի զարգացման առաջին իսկ կանխատեսումը հստակորեն ցույց տվեց, որ՝ մենք կարող ենք ստանալ գորբաչյովյան ժամանակաշրջանի տարբերակ, այսինքն «Գողգոթա» օպերացիան կգլորվի երկրորդից առաջին փուլ, ինչը մեզ ձեռնտու չէր: Քանի որ Պաշտպանության նախարարության բարձր աստիճանավորները տատանվում էին ու չէին ուզում միջամտել կոնֆլիկտին, ստիպված, հուսալի գործակալների միջոցով, գլխավոր բանակային ֆիգուրներին խոստացվեց մի-մի հատ ամառանոց եւ երեք տանկ, հետագայում արտասահմանում կարծր արտարժույթով իրացնելու պայմանով: Ասենք, Ելցինի՝ զինվորականների հետ հանդիպմանը ամեն ինչ արդեն պատրաստ էր, սակայն կոնսպիրացիայի շահերից ելնելով, զինվորականները մի փոքր քննարկեցին այդ հարցը նախագահի հետ, իբր որոշ անզիջողականություն դրսեւորելու միտումով:

Երկրորդ փուլում մենք հանդիպեցինք մի երեւույթի, որը չէր դիտարկվել կանխատեսումներից եւ ոչ մեկի ընթացքում: Համաշխարհային պրակտիկայում ամեն կառավարություն անում է ամեն ինչ հանուն նրա, որպեսզի ժողովրդին դուր գա, բնականաբար, ներառյալ, նաեւ դեմագոգիկ խոստումներ տալը: Սակայն թե Գայդարի, եւ թե Չեռնոմիրդինի կառավարությունները մշտապես կտրում էին այն ճյուղը, որի վրա նստած են, ու անում էին ամեն ինչ, որպեսզի իրենցից վանեն ժողովրդին: Իսկ կսկծալից ու լացակումած դեմքերով, մոմերը ձեռքներին եկեղեցական ծիսակատարությունների ժամանակ կանգնելու անհեթեթ փորձերը, որոնք հեռարձակվում էին հեռուստատեսությամբ, բնակչության մոտ բացի քրքիջից ուրիշ որեւէ զգացում չէին արթնացնում:

Մի կողմից դա հեշտացնում էր ռեժիմի վարկաբեկմանն ուղղված մեր միջոցառումները, մյուս կողմից – ավելորդ տեղը արագացնում էր երկրորդ փուլի անցումը ու չհիմնավորված կերպով մոտեցնում էր մեզ հանգուցալուծմանը: Յու.Վ.-ն՝ Կոլպաչնի նրբանցքի գողտրիկ առանձնատան մեր վերջին հանդիպմանը, սոսկալի տեսք ուներ: Եւ ես չէի կարողանում նրան նայել առանց ներքին ցավ զգալու: – Ես չեմ ուզում նոր հասարակության հստակ բնորոշումները տալ, սակայն ինձ համար միանգամայն պարզ է, որ նրանում վճռական դեր է խաղալու չինովնիկությունը: Լենինն իր ժամանակին վճռորոշ սխալ է թույլ տվել. հորինելով «պետական մեքենան ջարդելու» սկզբունքը, նա ուղղակի չէր հասկանում բյուրոկրատիայի բնույթը, որը ում ասես, պատրաստ է ծառայելու:

Հավատացեք ինձ, հենց որ մենք հայտարարենք՝ «ԿՐՃԱՏԵՆՔ ԱՊԱՐԱՏԸ» կարգախոսները ու սկսենք շուկայական ռեֆորմները, բոլոր բյուջետային կազմակերպությունները, ներառյալ բանակն ու ՊԱԿ-ը, սոսկալի կվախենան, ու ակտիվ դիմադրություն ցույց կտան դրանց:

Եկեք չընկնենք մոլորության գիրկը, փորձելով այդ դիմադրությունը բացատրել գաղափարական պատճառներով: Ուղղակի յուրաքանչյուրը կվախենա իր աթոռը կորցնելուց:

Այսինքն, շատ շուտով, ապարատը կդառնա վայրի կապիտալիզմի ռեժիմի ամենանվիրված կողմնակիցը, կուռճանա մի քանի անգամ, կզգա կաշառակերության համը ու ընդհանրապես վեր կբարձրանա քաղաքական կուսակցություններից... – Անդրոպովը մտորեց:

– Ես որոշ կասկածներ ունեմ, Յուրի Վլադիմիրովիչ. իսկ նոր պետության մեջ մեզ քաղաքական կուսակցություններ արդյո՞ք պետք են: Մենք այնքան ենք հաջողել՝ ԽՍՀՄ-ի բնակչությանը քաղաքականությունից օտարելու մեջ, որ՝ արժե՞ արդյոք վերականգնել այդ շատախոս եւ անօգնական ինստիտուտը: Դե, հենց պառլամենտը նույնպես ... հիշու՞մ եք, դեռ Մարքսն էր գրում, թե «դա՝ պառավ կնիկների հավաքույթ է»: – Քաղաքականության որոշ տեսանելիություն՝ պետք է պահպանել, – նկատեց Յու.Վ-ը, – Թեկուզ Արեւմուտքի առջեւ կարգին տեսքով երեւալու համար: Սակայն ընդհանուր առմամբ ես ձեզ հետ համաձայն եմ. պետք է կառավարի խելացի եւ բարձրորակ ապարատը, այլ ոչ թե փողոցի շատախոսները ... Աստված իմ, ոնց եմ ատում էդ չաչանակ-քաղաքագետներին: Հավատացեք, մեր պառլամենտը իրեն մի որեւէ ապուշ անվանում կտա, ինչպես ասենք օրինակ՝ «վեչե» (էստեղ նա իհարկե չկռահեց) ... կներեք, ես ինձ այսօր վատ եմ զգում. Ցտեսություն ...

➲21

20Ծ

Դա մեր վերջին հանդիպումն էր:

Դե, ընթերցողն ինձանից վերջին փուլին՝ նոր սոցիալիզմին, անցման նկարագիր չի սպասում. ես չեմ պատրաստվում մեր-կացումներ անել՝ գեներալ Կալուգինի կամ Սուդոպլատովի ոճով՝ կոնսպիրացիայի օրենքներն ինձ համար սուրբ են մնում: Չեմ ուզում մրցել նաեւ անտիուտոպիայի կլասիկների՝ Զամյատինի, Օռուելլի ու Կաբակովի՝ հետ. իմ խնդիրը՝ «Գողգոթա» օպերա-ցիան մինչեւ վերջ ռեալիզացնելն է:

Միայն մի բան կասեմ. այս տողերը գրում եմ Նախագահի անվտանգության պետ գեներալ Ա. Կորժակովի՝ շատ լավ ու հուսալու մարդու, գաղտնի բունկերից. հենց նոր մենք ռուսական ծեւով տոնեցինք «Գողգոթայի» 12-ամյակը, ու հետն էլ «պերեստ-րոյկայի»՝ սկսվող տասնամյակը:

Պատրաստվում ենք դեպի Չեչնիա գործուղման:

Մնացած բաների մասին կիմանաք հետագայում, եթե հեռա-տեսիլը չանջատեն:

Արմեն ՆԱԶԱՐՅԱՆ,
հոդվածի թարգմանիչ եւ ներածական խոսքի հեղինակ
Pressing.am

ՀՈՒՄՈՐ

Մեկը երթուղայինում կողքինի հետ զրույցի ա բռնվում, հարցնում ա.
- Ախպեր, որդիանցի ե՞ս:
Սա էլ թե՝
- Ղարաբաղցի:
- Ախպեր, բա խի՞ ես կողքիս նստել, վեր կաց գլխիս նստի...

***

Ապարանցուն հարցնում են՝ որտեղից ե՞ս: Ասումա Աբարանից եմ, բայց ուշք ու միտս Ղարաբաղնա:

***

Ղարաբաղցին հյուսիսային պողոտայով քայլումա, մեկ էլ շենքերից մեկի պատշգամբից մի ղարաբաղցի ճանաչումա, ուրախ-ուրախ բարևում են իրար, ու նրացից մեկը ասումա էս փաստորեն ստեղ լօխ մունքնք, դիմացի պատշգամբից մի երևանցի ասումա՝ լօխը մենք ենք է, դուք չեք….

***

Ղարաբացուն ասում են.
- Ախպեր, էսքան հող ունեք, ինչի՞ չեք մշակում:
Պատասխանում է.
-Մատաղ, մենք մենակ նախագահ ենք մշակում…

***

Մեկին հարցնում են.
- Որտեղացի՞ ես
- Ղարաբաղցի
- Մեռաաաած, լավ էլ պաշտոնի ես...

***

Ղարաբաղցին գլուխ ա գովում.
Այտա, մեռյալ ծովը գյուղում ը՞ս...
- ....., ?
-Մո՛ւնք ենք ստկըցրալ....

***

Մեկի զոքանչը մահանում է, հավաքվում են ընկերները:
- Դե տղերք ջան, վաղը զոքանչիս տանում ենք Ղարաբաղ, թաղելու:
- Ո՞նց, դուք Ղարաբաղում արմատներ ունե՞ք:
- Չէ, նոր ենք տանում գցենք:

***

Աշխարհագրության ուսուցչուհին քարտեզի վրա ցույց ա տալիս մեր երկիրը:
- Երեխաներ սա Հայաստանն է:
500 տարի անց ուսուցչուհին ցույց ա տալիս ամբողջ Եւրասիան:
- Երեխաներ սա Հայաստանն է:
Եւս 500 տարի անց գլոբուսը ձեռքին:
- Երեխաներ սա Հայաստանն է:
Աշակերտներից մեկը հարցնում ա:
- Բա էնտեղ ուրիշ գույնի մի երկիր էլ կա, էդ ո՞րն ա:
- Ղարաբաղն ա... տենց էլ չտվեցին:

***

Ղարաբաղցի երեխան մոտենում է հորը.
- Հայրիկ, ուզում եմ երևանցի դառնալ:
- Ղալաթ ես անում, այ շան տղա, դու ո՞նց կարող ես մոռանալ մեր Շուշին ու Գանձասարը, մեր բնությունը ու մեր հայրենի հողը…
Երեխան վախվորած մոտենում է մորը.
- Մայրիկ, ուզում եմ երևանցի դառնալ:
- Շատ վատ ես անում, տղա ջան, դու մոռանում ես քո հայրական տունը, քո հարազատների օջախը, դու մոռանում ես մեր ավանդույթները…
Երեխան տխուր առանձնանում է իր սենյակում:
Մոտենում է պապիկը.
- Բալես, ինչի՞ ես տխրել:
Երեխան, թե
- Բա ո՞նց չտխրեմ, հլը չեմ հասցրել երևանցի դառնալ, բայց սաղ ղարաբաղցիներով սկսել են վրա տալ…

***

Ղարաբաղի մի գյուղից մի երեխա տեղափոխվում է Երևան՝ սովորելու: Երկար ժամանակից հետո, պատահական, հանդիպում է իր համագյուղացիներից մեկին: Կարոտով հարցուփորձ է անում գյուղի նորություններից: Համագյուղացին ասում է. «Էդ խի գիդացել չե՞ս, որ գյուղում քու ապոր (հորդ) նախագահ ըն ընտրալ»: Էս ուսանողը սկսում է լացել: «Մատաղ ինիմ, խի՞ ես լաց ինում»,- զարմացած հարցնում է համագյուղացին: «էդ մեր գյուղը ի՞նչ օրի ա հսալ, վեր իմ ապոր ըն նախագահ ընտրալ»,- հեկիհեկալով պատասխանում է ուսանողը:

***

Ղարաբաղցի տղան գիշերվա կեսին տանկով գնում ա սիրած աղջկա շենքի մոտ ու մի հատ կրակում ա: Շենքի ժողովուրդն ահաբեկված դուրս են գալիս պատշգամբ: Ընկերուհին հարցնում ա.
- Էս ի՞նչ ես անում:
- Դե եկա, որ քեզ կանչեմ պատշգամբ: Մտածեցի, որ եթե սիգնալ տամ, մարդիկ կարթնանան, դրա համար մի կրակեցի:

Երկու հայ զրուցում են

– Եղբայր, մի ժամանակ աշխարհում մենք էինք, Ասորեստանն ու Աստված:
– Է հետո՞ ինչ:
– է հետո Ասորեստանը վերացավ: Հետո մենք էինք, Բաբելոնն ու Աստված:
– Է հետո՞:
– Է հետո Հռոմն էր, մենք ու Աստված:
– Հետո՞:
– Հռոմն էլ վերացավ: Հետո մենք էինք, Բյուզանդիան ու Աստված:
– Հետո՞:
– Հետո Բյուզանդիան էլ վերացավ:
– … ի՞նչ ես ուզում ասել:
– Եղբայր, աչքիս մենք ու Աստված ֆինալ ենք դուրս եկել:

15 կյանքի դաս միլիարդատեր Ջոն Ռոքֆելլերից

1. Ես կգերադասեի օգուտ քաղել 100 մարդու 1% ջանքերից, քան միայն իմ 100% ջանքերից: 2. Ով ամբողջ օրը աշխատում է, նա փող աշխատելու ժամանակ չի ունենա: 3. Վաստակեք համբավ և այն կաշխատի Ձեր օգտին: 4. Ի շնորհիվ համառության ամեն ինչի լինի դա ճիշտ կամ սխալ, բարի կամ չար, հնարավոր է հասնել: 5. Ընկերությունը հիմնված բիզնեսի վրա ավելի լավ է, քան բիզնեսը հիմնված ընկերության վրա: 6. Մարդկանց հետ ճիշտ վարվել կարողանալը դա ապրանք է, ինչը կարելի է գնել նույն կերպ ինչպես մենք գնում ենք սուրճ կամ շաքարավազ... և այդպիսի ունակության համար ես կվճարեմ ավելին, քան որևէ այլ բանի համար: 7. Կատակել և պարտքով գումար վերցնել պետք է հանկարծակի: 8. Եթե Ձեր միակ նպատակը դա հարուստ լինելն է, ապա Դուք երբեք չեք հասնի այդ նպատակին: 9. Ինձ մտածող մարդիկ պետք չեն, ինձ աշխատող մարդիկ են պետք; 10. Գումար աշխատելու ճանապարհը կայանում է նրանում, որ կարողանալ փող աշխատել այն ժամանակ, երբ փողոցում արյուն է հեղվում: 11. Ճիշտ ղեկավարումը կայանում է նրանում, որպեսզի հասարակ մարդկանց ցույց տրվի ինչպես կատարել գերազանց մարդկանց աշխատանքը: 12. Ես միշտ փորձել եմ վերածել ամեն մի անհաջողություն հնարավորության: 13. Ես ավելի շուտ կվարձեի էնտուզիազմով լի մարդու, քան ամեն ինչ իմացողի: 14. Ես չեմ կարծում, որ գոյություն ունի մի այնպիսի որակ այդքան էական հաջողության համար, որքան համառությունն է: 15. Պետք չէ վախենալ մեծ ծախսերից, պետք է վախենալ փոքր եկամուտներից:

Дорогой **ВАГРАМ!**

В знак испытанной на порядочность дружбы нашей, предлагаю в память о Сильве Капутикян посвятить ей страницу с моими переводами её поэзии.

Виделись мы с ней не раз: и в Центральном Доме Литераторов в Москве, и в Доме творчества в Переделкино, где она любила, отдыхая, работать, и в Цахкадзоре, и в доме творчества на Севане.

Человек заботливый и предупредительный, она умела найти общий язык с любым человеком: настолько открыта была людям. Живо интересовалась, чем живу, над чем работаю. Очень переживала, что книгу её путешествий по диаспоре «Караваны ещё в пути» не я буду переводить: к тому времени издательство «Советский писатель» уже подписало со мной договор на перевод романа Костана Заряна «Корабль на горе». Ему она меня и уступила.

Связь наша не прерывалась с тех пор, как она взяла меня под своё крылышко, не в пример многим поверив в то, что моё русское образование когда-нибудь сослужит добрую службу родной литературе.

Чем дальше уходят от нас люди, верившие в нас, тем горче осознание утраты.

Ниже предлагаю твоему вниманию очерк, написать который подвигло меня время – беспристрастный свидетель деяний наших.

Облечённый доверием

События, о которых речь, относятся году к 1970-му. Уже миновал очередной юбилей Егише Чаренца, приуроченный к 70-летию со дня его рождения. В том времени юбилейная комиссия, состоявшая из ведущих литературоведов республики, единодушно признала мой перевод хрестоматийного «Ес им ануш Айастани» самым удачным, хотя к масштабному этому мероприятию привлечены были и гости из Москвы во главе с мэтром Арсением Тарковским. Консультировали меня младшая дочь поэта – Анаит и директор Института литературы им. М. Абегяна Эдуард Джрбашян. Он же привлёк меня в 1969 году к переводу большинства поэтических вставок из Ов. Туманяна в своём капитальном труде, увидевшем свет к 100-летию народного гения.

Имея по окончании Литературного института достаточный творческий багаж, я чаял признания и, конечно же, жаждал стать равноправным членом сообщества советских писателей Армении.

Так вот, в один из дней в просторном холле второго этажа Союза я встретил одновременно трёх именитых писателей: Гургена Маари, Сильву Капутикян и Хачика Даштенца. Даштенц, выросший в Гюмри с моим отцом в одном сиротском приюте, знавший мою тягу к переводам, попросил почитать что-нибудь из Чаренца. Польщённый редкой возможностью продемонстрировать свои способности, да ещё в столь высоком присутствии, памятуя о том, как читал со сцены Сурен Кочарян, без тени смущения я выступил как чтец-декламатор.

– Что скажешь, Гурген? – обратилась к Маари Сильва Барунаковна, едва истаяли звуки моего голоса под сводами приёмной.

– Здорово мелодику стиха ухватил. Нерв уловил.

– А его в Союз не принимают. Говорят, молод ещё.

– Так я ему сейчас рекомендацию и дам.

– И я присоединюсь, – сказала Сильва Капутикян.

– Грех и мне в стороне от благого дела остаться. Тем более, что знаю я его не один год и ещё и как оригинального поэта. Слог у

Посетивший НКР российский эксперт предложил Азербайджану не закатывать истерик с «черным списком» и подать в суд

«Я опираюсь на принцип верховенства и общепринятых норм международного права. Право народа на самоопределение является неотъемлемым. Поэтому я не вижу для себя поводов и оснований обсуждать юридическую сторону своей личной поездки в Степанакерт», – в интервью азербайджанскому информагентству «Вести.аз» заявил доцент кафедры теории и истории государства и права Московского государственного гуманитарного университета России Сергей Карнаухов, комментируя свое посещение Нагорно-Карабахской Республики.

Карнаухов также отметил, что комментарии по поводу официальных позиций международного процесса вокруг Нагорного Карабаха – прерогатива уполномоченных лиц: «Я не уполномочен. Поэтому уместнее отвечать на вопросы личного характера. Так вот лично я, мои друзья хорошо знаем обе позиции. Но имеем своё мнение. На что очевидно имеем полное право».

Карнаухов удивляется, почему бремя вести пиар кампании Азербайджан перекладывает на простых людей и общественных деятелей. «Если Азербайджан видит в моей позиции, в частности, состав преступления, зачем нужны истерики? Возбуждайте уголовное дело, заочно предъявляйте обвинение, добивайтесь экстрадиции, наказывайте», – отмечает Сергей Карнаухов.

Касаясь вопроса корреспондента «Вести.аз» об интервью армянской прессе, в котором Карнаухов выразил желание попасть в «черный список»» МИД Азербайджана, он отметил, что для него совершенно не важно, какие парадоксы создают в рамках национальных правовых систем различные страны.

«Если это помогает Азербайджану

него крепкий и дерзкий.

Так, исключительно благодаря умной доброте Сильвы Капутикян, стал я членом Союза писателей СССР от армянского отделения.

За год до этого события, в 1969-ом, поступив в аспирантуру Института мировой литературы им. А. М. Горького в Москве, я продолжил работу над проблемами перевода уже как теоретик. Тема моей диссертации была обозначена чётко: «Чаренц-переводчик, Чаренц в переводах». Первые главы диссертации даже прошли обсуждение на секции.

Да только вернуться в Армению мне не было суждено: 1 сентября, в день своего рождения, 49-ти лет от роду скончался выдающийся критик и литературовед Акоп Саалахян, заместитель главного редактора всесоюзного журнала «Дружба народов» и руководитель второй из армянских групп переводчиков Литературного института. Незадолго до своей кончины он позвал меня к себе на квартиру и попросил взять шефство над его группой, понимая, что мне придётся бросить аспирантуру. И тем не менее попросил. Так я и принял из рук своего старшего друга и наставника эстафету по подготовке квалифицированных переводчиков художественной литературы для русской и армянской литератур.

Трудно передать, что я испытывал, беря в руки один за другим выходившие в свет сборники стихотворений Сильвы Капутикян в русских переводах. Переводили её преимущественно московские поэтессы. Сам я и мысли не допускал состязаться с ними: знал, что помимо поэзии связывала их ещё и крепкая женская дружба. И уже незадолго до кончины своей благодетельницы позволил я себе засесть за её стихи, исполненные мудрости через живую боль. Получив их, Сильва Барунаковна тотчас позвонила мне и минут сорок распекала, перемежая слова благодарности за безупречные переводы с упрёком в мой адрес: «И где же ты был все эти годы?!»

Тронутый её похвалой, я только и смог позволить себе вслух произнести: «До простоты Вашей образности путь был и вправду долгим. Считайте, что лишь теперь созрел я взяться за то, что вы за всех женщин на свете выстрадали...».

Через неделю в мой адрес поступила последняя книга Сильвы Барунаковны – «Верчин занг» («Последний колокол») с дарственной, смущающей мне душу и по сей день: «Любимому Ашоту Сагратяну, жертвенно преданному армянской культуре. В свежих воспоминаниях о давних встречах. Сильва Капутикян».

Выносся на суд читателей журнала «Горцарар» всю подборку своих переводов из книг С. Капутикян, позволю себе привести выдержку из письма делегата 8-го Съезда Союза переводчиков России Ольги Смирновой от Пензы, поступившего в мой адрес по электронной почте: «С удовольствием почитала Ваш сайт в интернете. Нашла отзывы читателей и было так приятно их читать, как будто речь идёт об очень близком человеке, родственнике... Ваш сборник стихов «Сквозь призму памяти и боли» читала со слезами... Из переводов мне больше всего понравились стихи

Սիլվա Կապուտիկյան

Վերջին Զանգ

Հուշեր, հրապարակախոսություններ, հարցազրույցներ, բանաստեղծություններ

«Մուղնի» հրատարակչություն

Երևան - 2006

Сильвы Капутикян – такое разнообразие рифмы, строф, а главное, такой глубокий смысл... Не было бы Вас, не прочитали бы мы её стихи в таком изложении!».

Смею надеяться, что и калужане вновь откроют для себя имя, ставшее легендой, потому что её уход из жизни ознаменовал собой конец целой эпохи.

Ашот САГРАТЯН.

укреплять дружбу Армении с множеством людей по всему миру – я готов в этом участвовать. С гордостью и совершенно искренне. Армения для меня очень важная часть моей культурной и творческой жизни», – подчеркнул Сергей Карнаухов.

Напомним, что Министерство иностранных дел Азербайджана опубликовало список лиц, которые из-за посещения Нагорно-Карабахской Республики стали персонами нон грата в Азербайджане и им отказано во въезде в страну. На момент публикации в список были внесены имена 335 человек. В частности, в данный список включены имена члена парламента австралийского штата Южный Уэльс Глэдис Бережиклян, депутата Госдумы РФ Олега Похолкова, сотрудника украинского журнала «Профиль» Варвары Жлутенко, московского корреспондента «The Washington Post» Уилла Энглунда, австрийского дирижера Эрнеста Гёцла, испанской оперной певицы Монсеррат Кабалье и др.

Panorama.am

Ирина Толмачева: Мемориал памяти жертв Геноцида армян поражает своей мощностью

Мемориал памяти жертв Геноцида армян в 1915 году в Османской империи просто поражает своей мощностью. Об этом в беседе с корреспондентом Новости Армении-NEWS.am заявила психолог, экономист Ирина Толмачева.

«В мемориале собирается много энергии, а вечный огонь растворяет весь негатив и остается что-то чистое», – отметила Толмачева.

По словам Толмачевой, в Музее Геноцида армян невозможно смотреть экспозицию и слушать рассказ гида без эмоций: «Честно говоря, в музее у меня на глазах наворачивались слезы... Я чувствительный человек, а когда вижу страдания людей, у меня возникает желание помочь. Геноцид – это так бессмысленно, жестоко, и непонятно, почему такие вещи происходят».

Напомним, что делегация российских общественных деятелей, находившихся с 25 по 28 августа в Нагорно-Карабахской Республике, 29 августа посетила в Ереване Мемориал памяти жертв Геноцида армян 1915 года. Члены делегации возложили цветы к Мемориалу и посетили музей Геноцида. В составе группы автор и ведущая программы «Тайны мира» на телеканале «Ren-TV» Анна Чапман, член общественной палаты России Денис Дворников, общественный деятель, правозащитник Сергей Карнаухов, корреспондент журнала «Русский репортер», корреспондент агентства DairyNews Александра Рыжкова и другие.

Новости Армении – NEWS.am

СИЛЬВА КАПУТИКЯН

***

Масис, сегодня ты прозрачно – чист,
Тобою небеса заголубели,
Ты так воздушен, словно не кремнист,
И к нам сошёл как будто с акварели.

На этот мир взираешь, яснок,
Наш, плоть от плоти, в думах, в душах светел,
Так, словно обошёл тебя злой рок,
И при тебе твои родные дети.

Свиреп реки Аракс водораздел,
Преградой непонятной встав меж нами,
Ведома пульсом, я вступлю в предел
Высот седых – поцеловать твой камень.
1954 г.
Арташат

Когда душа зайдётся грустью

Когда бы ты пришёл,
Хотя б в последний раз –
Любви насытить глаз...
Как было б хорошо!

Пришёл бы просто так,
Какой ты только есть...
Пусть пострадает честь
Печалью на устах.

Ну, причини мне боль,
Яви свой прежний пыл...
В чужих объятьях был?! –
И мне нужна любовь!
1945 г.

Голос крови

Вдали от меня, в далёкой стране,
Под кровом другим восторгом лучась,
Дитя подрастает, и кажется мне,
Что крепнет меж нами счастливая связь.

Что пара годочков? Лопочет дитя –
Курчавое чудо пытливейших глаз,
Со злом и добром обращаясь шутя,
Вобрать в своё сердце готовое нас.

Не спущен ли тот ангелочек с небес?
Молочная кожа что роз аромат.
То трепетный смех разливает на вес,
То прячет в объятьях застенчивый взгляд.

Как брызги шампанского слёзы из глаз.
Что бродит у этого чада в крови?
Сумбурна ли скорбь опечаленных фраз?!
Не мне ль объясняется в вечной любви?!
07.06.1997 г.
Ереван

***

Чем дольше ходишь по земле,
Друзей хоронишь чаще.
Перебираю чётки лет,
Маячит смерти ящик.
Десятилетий череда
Прошла как будто мимо:
Теперь считаешь не года, –
А скоротечность мига.
15.02.1993 г.
Переделкино

Депатриация

Семья за семьёй... И – желаем удач!
Ни больше, ни меньше, немеет язык;
Их речь погребальный напомнила плач
В дорожную пыль улетевшей слезы.
А где-то меж скал развесёлый родник,
Незримо мелея, исчезнуть готов,
И в чьём-то дому, словно сдавленный крик,
Под ржавую руку умолкнул засов.
Семья за семьёй... Да поможет вам Бог!
А где-то в Гюмри покосившийся дом,
Где дух запустения даже оглох,
Без рук, без хозяйских пойдёт и на слом.
Да только в ближайшем селе Гегасар
Надгробия слишком уж плотно стоят.
Рождаются реже, у смерти коса,
И грустные игры теперь у ребят.
Семья за семьёй... Утекаешь, народ?!
А нынче у нас запоздает весна.
Холодный, сказали, нам выпадет год.
Согреться? Дровишкам печурка тесна.
И где-то замёрзнет солдат на посту,
А смены не будет, не будет чудес...
И каменщик, время беря на простук,
Захочет кому-то доверить отвес.
Семья за семьёю... И вам исполать!
Свихнулась наивная чья-то мечта.
Стоит на пороге потерянном мать,
Уже и надежды устала листать.
Семья за семьёю... Последний поклон!
Мы вроде в расчёте. Счастливо – и в путь!
Гудка корабельного слышится стон:
Куда бы приткнуться и где прикорнуть?!
12.09.1992 г.
Цахкадзор

***

Я ли не возвысила тебя,
Возведя на жизни пьедестал,
И собой дополнила, любя,
Окрылив тебя, твои уста?!
Я ли не искала смысла слов
На меня обрушенных тобой:
Докопаться до твоих основ,
В сердце отыскать твоём любовь?!
Оправданий почву обрела
И, втянув себя в самообман,
Верою в тебя лишь обросла,
Только был твой образ – что туман.
Я другим тебя хотела знать.
Мне не удалось. Прощай-прости:
Ты вернулся к прежнему опять,
Покатился – глуп и нечестив:
Был тебе и сердца изумруд!
Ты – стекляшка. Был напрасным труд.
1959 г.

***

Под стать усталым шахматным фигурам,
Едва подходит партия к концу,
Летят с доски радетели культуры,
Что с бренностью сошлись лицом к лицу.
Что может сердце к старости утешить,
Так это то, что смене смена есть,
И первый ход свой совершают пешки,
Чтоб в поединке мужество обресть.
Тайком от всех слезу смахни без злости,
И все в груди волнения уйми:
Теперь знакомых больше на погосте:
Судьба такая, время, извини.
1969 г.

Из вечерних элегий

Я и так слезами изошла,
Я не холодна и не гордячка,
На душе от оскорблений мрачно,
Милый, огради меня от зла.
Знай, неверность может утомить,
Открывалась, слепотой страдая,
Камень их сердец, жила, глодая,
Жажду ласки чая утолить.
Дай передохнуть и отойти,
И в слезах горючих в грудь уткнуться.
Милый, дай мне прежней обернуться:
В сумерках бредёт конец пути.
1958 г.

***

Удержать меня – не удержал,
Над душою хрупкой не дрожал,
Не прикрыл меня в урочный час,
Чтоб желаний светоч не погас.
От меня ты не отвёл грозы
И не вытер ни одной слезы:
Что теперь меня напрасно звать?!
Мог бы к сердцу лаской привязать.
1961 г.

***

Вы затянулись папиросой
И вдруг... Почудилось ли мне,
Но суть мою кольнуло остро
Всё, что горело в том огне.
Затяжка... Не моим ли жаром
Развеять дым тяжёлых дум?!
Испытанным приёмом старым
Летит окурок на ходу.
1946 г.

***

Сердце, изводить себя не стоит:
Лжи мои не знавшие уста
Понимают: звать его – пустое…
Может он и от любви устал!

Тлей себе кровоточащей раной.
Я горда, достоинство – во мне.
Пусть влюблённость душу мне таранит,
Как себя не выдать в каждом дне?!
1954 г.

***

Бога ради, нет, не раскисай,
Сердце спеленай как можно туже,
И путём своим иди, спасай
Личность, чтобы ей не стало хуже.
Хладные улыбки расточай,
Гордость каждым шагом подкрепляя,
Что мужчин напрасно привечать?
Всю судьбу в тебе перелистают.
1957 г.

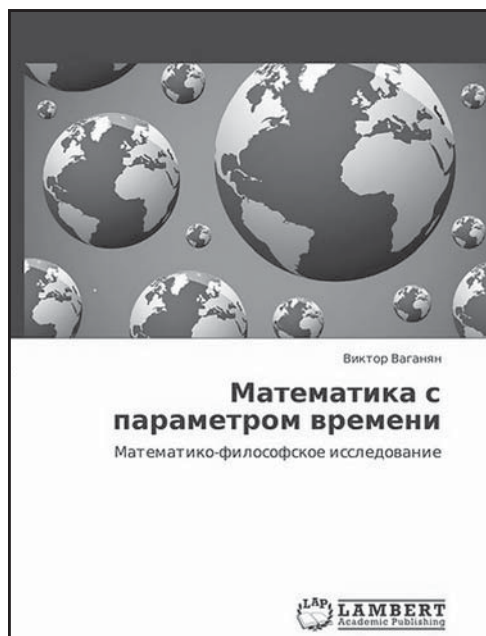
***

Запал ты в сердце, мой вдох и выдох,
Восторг мой бурный, печали выход:
Ты в каждом слове и в каждой ране,
Искать твой образ глаз не устанет.
Пойду ли в гости, один ты рядом,
Мой свет, мой воздух, исчадье ада…
Бреду по свету и спасу нету…
1945 г.

Перевёл с армянского Ашот САГРАТЯН.

В мире науки

ВОЗВРАЩЕНИЕ ВРЕМЕНИ И ВРЕМЯ ВОЗВРАЩЕНИЯ

В 2013 году в Германии (по инициативе немецкой стороны) была издана монография доцента РУДН Виктора Оганесовича Ваганяна «Математика с параметром времени». Это пятая книга автора по данному новому направлению науки (Виктор Ваганян автор 14 книг и около 250 научных публикаций). Предыдущая монография автора «Математика с параметром времени: основания и философия» издана Российским университетом дружбы народов (Москва, 2010 г.). Математика с параметром времени – новая разновидность математики, основанная В. О. Ваганяном, в которой все математические вычисления зависят от категории времени. Этой тематике посвящено большое количество статей, опубликованных Виктором Оганесовичем в России, Польше и Грузии. Ниже приведены отзывы ростовских математиков на первую монографию В. О. Ваганяна «Основания математики с параметром времени» (Ростов-на-Дону, 1996 г.).

Книга В. О. Ваганяна ставит по-новому вопрос о соотношении математических категорий с фактором времени. Книга содержит подробное изложение этого вопроса. Считаю опубликование книги полезным, так как только широкое ознакомление специалистов с её содержанием может выявить истинную ценность основных идей автора.

И. И. Ворович,
академик РАН, доктор физико-математических наук, профессор, директор Института механики и прикладной математики.

В парадигме современного естествознания вопрос «что есть время» воспринимается как вненаучный, а в лучшем случае, как наивный. Тем не менее, в последние годы стало понятно, что традиционное представление о времени, как внешнем параметре, не имеющем выделенного направления, дополняется понятием внутреннего времени, рассматриваемым как некоторый оператор. Такую точку зрения широко пропагандирует нобелевский лауреат И. Пригожин в своих работах по нелинейной термодинамике.

Автор рецензируемой монографии В.О. Ваганян предлагает сделать следующий шаг и ввести время во все научные теории, включая математику. Это очень оригинальная и очень необычная идея, так как из неё следует, что в разные моменты времени самые разные математические объекты могут быть не тождественны сами себе. В первый момент такие представления у специалиста, воспитанного в классических традициях, вызывает резкое неприятие. Однако при некотором размышлении (впрочем, достаточно напряжённом) с целым рядом доводов автора приходится согласиться, хотя вопросов остаётся очень много.

Возможно, к этой работе можно отнести слова, сказанные знаменитым русским учёным В. И. Вернадским: «Вся история науки на каждом шагу показывает, что отдельные личности были более правы в своих утверждениях, чем целые корпорации учёных или сотни и тысячи исследователей, придерживающихся господствующих взглядов».

В рецензируемой монографии основными являются две первые главы, в которых приведён достаточно полный аналитический обзор существующих концепций оснований математики и выдвинута новая концепция динамической математики. В рамках этой концепции вводятся новые определения для математики во времени и предпринята попытка создать соответствующий понятийный аппарат. В следующей главе с использованием разработанных средств рассматриваются известные в основаниях математики логические парадоксы и показывается, как с позиций динамической математики снимаются имеющие место парадоксальные противоречия.

Подход, разрабатываемый автором, как представляется, позволяет взглянуть на описание мира с новой, отличной от традиционной, точки зрения, и должен быть подвергнут серьёзному профессиональному анализу широким кругом специалистов.

Б. М. Владимирский, доктор биологических наук, профессор, директор Института нейрокибернетики им. А. Б. Когана.

В истории математики немало случаев, когда малоизвестный учёный выдвигает новые и столь необычные идеи, что какое-то время они кажутся абсурдом, беспочвенной фантазией или глубоким заблуждением. Но проходит время, потребовавшееся на осмысление этих идей, и выясняется, что в науке сделано большое открытие. Классическим примером тому является Лобачевский и его неевклидова геометрия. Подобным примером, возможно, представляется настоящая работа.

В. О. Ваганян предлагает во все научные теории, в том числе в математику, ввести параметр времени, чтобы они более адекватно отображали реальный мир. Он считает, что такая идея уже продолжительное время «витает» в научной среде, и приводит массу аргументов в защиту этого тезиса, цитируя огромное количество высказываний деятелей науки, культуры, искусства. Заметим, при этом автор проявляет глубокую эрудицию в затрагиваемых вопросах.

Главное, конечно, относится к математике. В такой математике «во времени» или, по терминологии автора, в динамической математике, в которой объекты должны рассматриваться зависящими от параметра времени, так что в разные моменты времени любой математический объект не является тождественным самому себе.

Основными являются первые две главы, в которых автором выдвигается концепция математики «во времени». Здесь В. О. Ваганян делает экскурс в историю оснований математики, даёт эрудированный критический анализ соответствующих концепций (логицизма, интуиционизма, формализма), показывает их недостаточность для современной математики и выдвигает свою концепцию математического реализма, центральной идеей которой и является математика во времени.

Новая динамическая математика требует разработки собственных средств и аппарата, вообще говоря, отличных от традиционной статической математики. В книге намечаются некоторые такие средства. Определяются, например, кажущиеся пока что парадоксальными понятия степени, операция дифференци-

⊃26

25➲

рования по параметру времени и некоторые другие понятия, понадобившиеся автору для рассмотрения приложений в последующих главах.

В главе 3 автор с позиций динамической математики решает известные в основаниях математики логические парадоксы. Решения всех их сводятся к тому, что парадоксальные высказывания в традиционной математике возникают в результате приведения к формулам, не являющимся правильно построенными в динамической математике и потому бессмысленными.

В качестве одного из приложений рассматривается доказательство знаменитой теоремы Ферма. Важным, однако, является не само доказательство, а та основа, на которой оно строится, те идеи, выдвинутые В. О. Ваганяном, которые позволили по-новому взглянуть на проблему. В остальных главах рассматриваются другие приложения этой теории.

Идеи динамической математики, выдвинутые В. О. Ваганяном в настоящей работе, прежде всего, новы, смелы и интересны. Они требуют дискуссий и обсуждения в среде широкой научной общественности.

Л. А. Чикин, кандидат физико-математических наук, доцент, Заслуженный работник Ростовского госуниверситета.

P. S. Иосиф Израилевич Ворович и Лев Николаевич Чикин умерли... Царствие Небесное!

А Борису Михайловичу Владимирскому пожелаем долгих лет счастливой и плодотворной жизни на благо науки и человечества.

– Уважаемый Виктор Оганесович! Каково отношение официальной науки к математике с параметром времени?

– Что такое официальная наука? Отзывы официальных ученых о МПВ (математике с параметром времени) приведены выше. А та «официальная наука», которая занята манипуляциями с учеными дипломами, мою докторскую диссертацию по МПВ не допустила к защите (в 1996 г. в Ростове-на-Дону). Вот такое отношение. И это при абсолютно новой и плодотворной идее. И это в том случае, когда меня поддерживали крупнейшие ученые Ростова-на-Дону, академики РАН: директор Института механики и прикладной математики Иосиф Израилевич Ворович и президент Северо-Кавказского научного центра Юрий Андреевич Жданов (зять И. В. Сталина). Главное – дело. Убежден, что когда-нибудь МПВ получит всемирное признание. Один крупный математик, академик РАН, когда-то сказал мне: «Ваши идеи потребуются через 100 лет». Так что недолго осталось ждать. В начале 19 века в математике были совершены революционные открытия, определившие будущее как математики, так и всей науки в целом. Эти открытия связаны с именами великих ученых: в алгебре – француза Эвариста Галуа и норвежца Нильса Генриха Абеля, в геометрии – русского Николая Ивановича Лобачевского и венгерского армянина Яноша Бойли, потомка трансильванского (крымского) армянина Оганеса Бойли, которого за двухметровый рост называли Рослым (Бойли – арм.). Фамилия Бойли подвергалась искажениям: Бойали, Бойаи и т.п. Янош был офицером венгерской армии. Его отец Фаркаш (Паркас), профессор математики, студенческий друг «короля математиков» Карла Гаусса, запретил Яношу заниматься проблемой параллельных – труднейшей математической проблемой. Ее решали все математики мира более 2000 лет, со времен Евклида. По мнению Бойли-старшего, эту проблему на земле решить невозможно. Но его сыну это удалось (работа опубликована в 1832 году). К. Гаусс считал Яноша гением. Независимо от Я. Бойли и несколько раньше ту же задачу решил Н. И. Лобачевский (работа опубликована в 1829 году).

В алгебре более 300 лет решали трудную проблему алгебраических уравнений высших степеней. Решение нашли Э. Галуа и Н. Абель, тоже практически одновременно. Более полное решение, связанное с созданием новой теории, дал Э. Галуа. Я себя не сравниваю с этими математиками, они боги, но и не могу соглашаться с экспансией лжеученых. В России наконец-то началась борьба с лжедиссертациями. И это не может не радовать, потому что научно великая Россия – залог безопасности и процветания всего мира.

– Чем математика с параметром времени лучше традиционной математики?

– Чем-то – лучше, чем-то – хуже. Технически сложнее, но это пока только начало. Со временем конструкция уточнится и упростится. А лучше тем, что благодаря введению времени в ткань математики, эта наука глубже проникает в законы природы. МПВ не альтернатива традиционной математике, не учебный предмет, а спецпредмет для ученых, своего рода «ОМОН» (отряд математики особого назначения). Мне больно и досадно, что о МПВ не знают Стивен Хокинг и Роджер Пенроуз – гениальные физики-теоретики и астрофизики-космологи современности. К их фантастическим гипотезам, как и к гипотезам их идейного предшественника Ричарда Фейнмана, наиболее близки идеология и технология МПВ. «Кротовые норки», образно названные Хокингом внегравитационные (вневременные) пути в Космосе, имеют свои математические прообразы лишь в МПВ. Только в геометрии с параметром времени на сфере «высвечиваются» 12 особых точек, соединив которые мы получим 8 сферических треугольников. В начале XX века русский геолог Степан Кислицын на основе опыта пришел к выводу, что на планете существуют 12 аномальных зон, соединив которые мы получим 8 сферических треугольников. Полагаю, что наши древнейшие предки этот факт изобразили на «звезде» Давита: два треугольника (изображающих мужское и женское начала) пересекаются в 12 точках и образуют 8 треугольников.

– В математике с параметром времени решаются несколько ярких проблем, в том числе проблема парадоксов и проблема Ферма. Правда ли это?

– Проблеме логических парадоксов примерно 2500 лет. В Древней Греции был известен парадокс лжеца. Человек говорит: «Я лгу». Правду он говорит или лжет? Если он говорит правду, то высказывание «я лгу» истина, т.е. он лжет. Если он лжет, то высказывание «я лгу» ложь, следовательно, верно отрицание высказывания «я лгу», значит, он не лжет, а говорит правду. Получается подлинный парадокс: человек лжет и говорит правду одновременно. Одновременность – «взрывоопасное» понятие (вспомним, как изменилась физика в результате низвержения А. Эйнштейном классического представления об одновременности). Такого рода (рефлексивных) парадоксов десятки. На стыке 19 и 20 веков подлинные парадоксы появились в математике. Гиганты мысли Гильберт, Брауэр и Рассел предложили концептуальные решения. Их решения, как и другие решения, в целом, не одобрены математическим сообществом. Одобрят ли мое решение, не знаю. Великую теорему Ферма в конце XX века доказал англичанин Эндрью Уайльс. Эта проблема не входила в круг моих научных интересов. Я лишь для иллюстрации своих идей попытался ее решить в МПВ (решается, однако!). Образно говоря, МПВ позволяет достать правое ухо правой рукой не через левое плечо, как поступают в традиционной математике, а через правое. Так гораздо проще. Если мне скажут, что нельзя в математике применять физику, то я попрошу ответить на вопрос: «А что такое математика?» МПВ ищет Истину своими методами. Мое решение можно и нужно технически улучшить, но суть не в технической шлифовке и не в проблеме Ферма. Даже если я в решении проблемы Ферма или другой задачи ошибаюсь, то это не умаляет значение МПВ. Вопрос в полезности и перспективности МПВ.

– А что такое математика?

– Математика – наука о всеобщих законах (древнеегипетское определение). Мало кто его знает. Лучше не скажешь. Приведенное определение и никакое другое не запрещают применять в математике время. Даже если бы запрещали, то мы имели бы запрещенную, а не недопустимую МПВ.

– Насколько мне известно, Вы в Москве окончили докторантуру не по математике с параметром времени, а по методике преподавания математики. Прокомментируйте, пожалуйста.

– Пока нет специализации по МПВ. Я сформировал концепцию математики с параметром времени и лишь я один в мире занимаюсь этой математикой, когда нахожу место и время, а на душе благодать (так редко бывает). Мне предложили поступить

➲27

26➲

в докторантуру по методике, и я поступил. Я написал пробные учебники по геометрии для основной школы: «Геометрия 7», «Геометрия 8», «Геометрия 9». Учебники прошли апробацию в Москве, Ростовской области и Краснодарском крае. Но они еще не созрели до настоящих учебников. Сейчас мне некогда, но несколько позже я планирую вернуться к ним. Я написал докторскую диссертацию о методической системе этих учебников, но из-за некоторых разногласий с научным консультантом защита не состоялась.

– Ваше мнение о школьной математике.

– Школьную математику реформы 70-х годов завели в тупик. Нельзя реформировать хорошо работающую сферу. В 60 – 70 годах XX века в СССР было больше выдающихся математиков, чем в остальном мире, наши школьники побеждали на международных математических олимпиадах, мы вышли в Космос. Однако были ли эти реформы желанием стать еще лучше или диверсией, не мне судить. По моему мнению, было и то, и другое. Негативные (были и позитивные новшества) последствия этих реформ и поныне не устранены. Например, введение элементов математического анализа в программу общеобразовательной школы, на мой взгляд, не обосновано. К сожалению, сейчас студенты даже дроби складывать не умеют... Знаменитый учебник геометрии Киселева (считаю его и поныне лучшим в мире) – преждевременно исключили из списка школьных учебников. Учебники, разумеется, устаревают. Сначала надо создать лучшее, а затем менять старое.

Также отменили школьный предмет арифметику. Ее заменили математикой (алгеброй), мотивировав это тем, что арифметические задачи проще решать алгебраически: обозначаем искомое через x, получаем уравнение и решаем. Так проще решить, чем чисто логическими рассуждениями. Да, проще, но на этом уровне важно учить мыслить, а не решать задачи механически. Учит мыслить арифметика, а не математика (для 5 – 6 классов). Рациональные алгебраические решения формируются на базе арифметики, а не без нее. Это понимал сам Петр Великий и его соратник, автор учебника «Арифметика» Леонтий Магницкий. Учебник Магницкого полезно издавать и в наше время и давать детям хотя бы как пособие для внеклассного чтения. Попытка восстановить арифметику как школьный предмет была предпринята академиком РАН Сергеем Михайловичем Никольским и его сподвижниками.

Прим. *С. М. Никольский (1905 – 2012) – патриарх российских математиков – прожил 107 лет, внес огромный вклад в науку и образование.*

– А куда смотрели наши ведущие ученые-математики и учителя?

– Не туда смотрели. Учителей никто ни во что не ставил. Прошли петровские времена.... Самым «зрячим» из ведущих математиков был слепой гений Лев Семенович Понтрягин. Ему и его единомышленникам удалось к 1980 г. остановить несущуюся в пропасть вместе со страной модернизацию школьного математического образования.

– Вы опубликовали у нас серию статей под рубрикой «Следы древних армян». Продолжаете ли заниматься арменоведением?

– Я не историк, не лингвист, не арменовед. Интересуюсь этими областями как любитель. Но имею свои представления, часть которых может быть заблуждением, что для познания не менее важно, чем истина. Самопознание и миропознание сопутствуют человеку всю жизнь. Чтобы арменоведение открыло двери сокровенной истории перед человеком, необходимо: 1) знать и любить армянский язык; 2) уметь и любить творчески мыслить; 3) ставить Истину превыше выгоды; 4) быть Человеком! Остальное приложится.

В последнее время армяне берут арменоведение в свои руки! Это обнадеживает. И не надо бояться ошибок! Ошибки ведут к Истине. Нас со времен падения двух армянских империй – Великой Армении Тиграна II Великого и Малой Армении Мигридата IV Евпатора – обманывают (армяне говорят Mihridat, а не Mitridat; это разные божества: армянский бог духовного огня Mihr на 1000 лет старше персидского бога физического огня Mitra). Мигридата армяне сделали царем Малой Армении, а он на основе Малоармянского царства создал Малоармянскую империю, которую обычно называют Понтийской. Мигридат не был армянином? Ну и что? Екатерина II тоже не была русской. Из-за этого никто Российскую Империю не называет Понтийской.

В литературе и искусстве много великих армян. Бог дал нам своих лучших людей: поэта Нарекаци, художника Айвазовского, композитора Хачатуряна, тысячи других избранников. Богу и нашему народу это нелегко далось... Для армянского этноса и Армении жизненно необходимо, чтобы Армян и Ученых с большой буквы было много также в исторической науке и языкознании. Однако в арменоведении закомплексованы даже наши великие наукообразующие классики – Хоренаци и Ачарян... Мы впервые в мире приняли христианство как государственную религию в 33 году от апостолов, при царе Абгаре VI Ервандуни. Поэтому наша церковь называется ААЦ – Армянская Апостольская Церковь. «Наша церковь» вкупе с ликвидаторами древнеармянской истории и культуры назначила Маштоца, благородного человека и гениального ученого, автором армянского алфавита, который он не создавал, не создал ни одной армянской буквы. Добавим: «Шеститысячелетний каменный сосуд, хранящийся в Музее золота боливийского города Ла-Пас, на котором рядом с клинописными знаками вырезаны буквы армянского алфавита – того самого, который, согласно официальной науке, Месроп Маштоц создал в... 5 веке». («Аймара – армяне Юной Америки?», статья в Google, 21.10.2012).

Народ аймара – древнейшие родственники армян в Америке.

При чтении этнонима *аймара* справа налево получим один из древних этнонимов армян – *арамйа*.

Интересно знать. Госпожа Мери Саргсян обнаружила сотни армянских слов в языке аймара. Я нашел множество армянских топонимов, этнонимов, имен богов по всей Древней Америке. Крест-камень современные армяне называют *хачкар*, а в языке майя несколько другое, тоже армянское слово – *хачас* (Божий крест). Божество в облике летучей мыши называется *Камацоц* (Тихий змей) и т.д. Много слов и топонимов с армянским окончаниями «тун» и «кан». *Тун* – дом, страна, куплет (арм.). *Вашакатун* (Васакатун) – Дом Васака. Это майянское поселение. Имя Васак чисто армянское: *Вас* – Солнце, ак – око, глаз. *Васак* – Солнечный глаз. Отсюда армянское имя *Васпурак*, топоним *Васпуракан*, имена *Василий* (*Васи ли* – Полный Солнца) и *Ва-силиса* (*Васи лис* – Солнечный свет). Слова *Арев*, *Арег* и т.п. изначально вовсе не обозначали Солнце. Их первые значения – Божественный, Приход Бога (восход) и т.п. соответственно. *Кан* в древнеармянском – извивающаяся, змей. Извивающаяся река Кан на Урале, французский Кан (Канны)... Топонимов с окончанием «кан» много в Армении и майя. В майа *кан* означает... змей. Поэтому в армянском языке *оц* (змей) и его древнейший синоним *кан* могут проявлять себя как равнозначные окончания. Например, слово «армянский» звучит *айоц* (hajoc) и *айкакан* (hajkakan).

Маштоц восстановил разгромленный Древнеармянский Алфавит (из 36 букв). За это мы чтим Маштоца (он выполнил также интернациональный долг – создал письмена для других народов). Чужое Творение Маштоцу не нужно. А нужно борцам с армянской древностью. Армянскому народу невидимки назначили дату рождения (VI в. до н.э.) и дату смерти (XX в.), оставив за этими датами слева и справа сотни тысяч лет и триллионы наших предков и потомков. Слово «триллион» здесь не образ, а реальность. Если Вам будет интересно, посчитайте своих предков до Иисуса (2000 лет), до Гайка Навапета (4500 лет), до Ноя Навапета (12000 лет)... Кстати, правильно не *Наапет* (Nahapet), а *Навапет* (Капитан корабля): *nah* искажение слова *nav*. Можно Иисуса тоже назвать Навапетом. Имена этих трех знаковых богочеловеков армянские: *Ной* означает *Новый*. В армянском – *нор*, *ной*; в русском – *новь*, *новый*; в немецком – *ной*; в английском – *нью* и т.д. Ной основатель Новой цивилизации, поэтому у него такое имя.

Место первого сошествия праотца Ноя древние армяне назвали Нахичван: *Нах иче Ван* – Сначала сошел Господь.

Кстати, в Канаде есть озерный край Соскачеван: *Соск иче Ван* – Только сошел Господь.

➲28

27➲

Топонимы вокруг горы Арарат тоже армянские – Арагац, Арагацотн, Аракс, Армавир, Арташат, Арцах, Арцн, Ашоцк, Аштарак, Ван, Геларкуник, Голтан (Гелтун), Горис, Гюмри, Двин, Ереван (Эрибуни), Ичеван, Карин, Карс, Котайк, Мегри, Нахичеван, Севан, Сюник, Ширак... их тысячи! На западе Армянского нагорья греческие топонимы появились с 12 в. до н.э. после взятия греками Трои, а персидские – с 6 в. до н.э. До этого неармянские топонимы в Армянском нагорье – эпизодическое явление. К этим «эпизодам» относятся славянские топонимы Веди, Сис и Масис. Также считаю древнейшим очагом руссов в Армянском нагорье горный массив *Рстун* (Русский дом) около озера Ван. А имя *Иван* (И Ван) означает Из Вана (др. арм.). Созвучно сведение из Книги Велеса:

Предки славян жили в горах великих и высоких.

Гайк (Hajk) – название Армении, означает «Страна армян». Предводитель армян Гайк Навапет символизировал Армению (Hajk), поэтому у него такое имя. Предводитель назван именем своей страны, а не наоборот. А имя его противника *Бела* (личное имя этого типа – Немруд), которого Гайк пронзил стрелой, символизировало его страну – БаБЕЛон (Вавилон).

Иисус – *Ис ус* – «Я высокий» (др. арм.). Армянское имя Иисуса характеризует Иисуса.

Имя матери Иисуса тоже армянское: *Мариам* (Майрам) = Мари ам (Майр ам) = «Мать всех» или Всея Мать, что соответствует Ее положению. По-армянски *мари* и *майр* означают «мать»; *ам* – «всех», «всея». Отец Иисуса, как известно, в рождении Иисуса никакой роли не играл.

Еще раз прошу: попробуйте считать своих предков до Иисуса, Гайка и Ноя. Надо вспомнить геометрическую прогрессию и считать сумму ряда 2, 4, 8, ... до какого-то числа. Ответ будет неточным, но точно фантастическим!

Согласно древнейшим преданиям, арийцы прилетели из системы Сириус. *Сириус* – армянское слово, на др. арм. означает «Высокая Любовь». Как установил академик Геруни, *ус* в армянском языке изначально означало «высокий». Словом «ус» арийцы обозначали нечто высоко расположенное: «плечо» в современном армянском языке, «ус» – в русском, «ус» – окончание имен и фамилии у некоторых индоевропейских народов, указывающее высокое положение и т.п.

Арменоведение – неисчерпаемая сокровищница. Хочется сказать еще об одном чрезвычайно важном для древнейшей армянской и мировой истории факте. До оледенения полюсов (до Всемирного потопа) Арктика была благодатным краем (где проживало 13 этносов) и называлась Страной богов (сохранилась карта). Так ведь на древнеармянском языке *Арк* означает Страна богов! Это логически чистое доказательство, что Страна богов имела армянское название. А из этого следует, что в Стране богов армяне были «титульной» нацией (или руководящей кастой). Как русские в России. Окончание «тика» тоже можно истолковать поармянски (*тик* – подъем), но это не имеет принципиального значения. Для меня очевидно, что название Армении Hajk (Hajkh) происходит от названия Страны богов Ark (Arkh):

Ark → Hark → Hajk

Страна богов → Страна отцов → Страна армян

Южный полюс также имеет армянское название: Антарк означает Леса. Из этого можно заключить, что подо льдами Антарктиды находятся несметные залежи угля и других энергоносителей. Армянский язык позволяет делать подобные выводы без всяких научных экспедиций. А что касается греческих истолкований, то они соответствуют постпотопному состоянию Арктики. Греческое название Арктики – Гиперборея – означает: по ту сторону северных ветров. Армянские истолкования соответствуют допотопному состоянию полюсов и являются первичными. Из этого следует, что армянский язык существовал до Всемирного потопа, который, по мнению Стивена Хокинга, Париса Геруни и многих других серьезных исследователей произошел 12 – 13 тысяч лет назад. Получается, неправильно считать греческую древность образцом древности. Следы славян прослеживаются с «догреческих» времен. Такой уникальной исторической книги, как Книга Велеса нет ни у одного европейского народа. Давно пришло время пересмотреть Всемирную историю, историю индоевропейцев, древнейшую историю армян и славян, классификацию языков и приблизить их к Истине. Но кто позволит восторжествовать справедливости?

– Не являются ли эти 13 артических этносов представителями тех 13 видов черепов богов, о которых сообщает цивилизация Майя?

– Думаю, да. Доказать не могу. Только внеземное происхождение арийцев (первых индоевропейцев) позволяет снять категоричность ответа на вопрос о местонахождении Прародины индоевропейцев. Давно известно, что древнейшие черепа в Малой Азии и вокруг нее исключительно арменоидные (армянские). Из этого следует, что этот регион является Прародиной индоевропейцев. Вместе с тем, согласно индийским ведам, Прародиной индоевропейцев является также Арк – Страна богов. Одно другому не противоречит в том случае, если первые обитатели двух прародин высадились в эти места (с другой планеты). Араратская и Арктическая прародины арийцев, а возможно, и другие регионы, – первоначальные места, выбранные для жития нашими космическими прародителями-инопланетянами. Не пугайтесь подобных мыслей. Мы неземные хотя бы по тому признаку, что носим одежду. Земные существа в ней не нуждаются.

– Как можно показать мировому сообществу все величие и всемирное значение древнейшей истории Армении и армян?

– На данном этапе развития цивилизации и культуры невозможно убедить человечество в том, что, например, древнейшие названия многих стран, регионов и целых континентов армянские.

– Приведите, пожалуйста, примеры таких названий.

– Миловидная Лия Аветисян доказывает, что, например, название Америки армянское, отправляя в корзину официальное истолкование *А мерик* – Первый материк (др. арм.). Добавлю еще. Китай от др. арм. *Ки тай* – Половина края. Египет от др. арм. *Е ги пет* – Я начальник науки. Названия стран и земель Албания, Англия, Андорра, Арал (Арар), Арморика, Бавария, Баскония, Бретония, Британия, Галлия, Греция, Индия, Ирландия, Испания, Кавказ (Капказ), Карпаты, Русь, Сербия, Урал (Арар), Хорватия и др. тоже имеют армянское происхождение. Их очень много, и все это легко доказуемо. Исход ариев – англов, баварцев, бриттов, кельтов... а также неиндоевропейцев басков из Армянского нагорья (Прародины индоевропейцев) для компетентных историков факт. Источники: предания, эпосы, мифология, языкознание, этнонимы, топонимы, «Англо-саксонские хроники» (IX в.), немецкая «Поэма Ана» (XI в.), антропология, офтольгеометрический метод Мулдашева, молекулярная генетика человека... Например:

Рус от древнеармянского **Арус – Высокое творение (Ар – Бог, Творец, Творение; ус – высокий).**

Другое значение слова **Арус – Бог Высокий.**

Производные слова-имена: **Сур, Руса, Асур...**

Высокими творениями **– Арус** – называли также невест. Отсюда армянские женские имена **Арус и Арусяк** (Арусалк)**.**

Арусалк – Невеста волн (алк – волна, волны).

Теперь становится понятно, откуда слово «русалка»: **а-русалк → русалк-а.**

Но в этимологических словарях об этом не пишут. Не пишут об армянском происхождении нескольких тысяч слов. Например:

Баран (*бар ан* – бессловесный), беркут (*берк ут* – едящий урожай), деликатес (*уделикатес* – смотр еды, дегустация), доспехи (*дош пахи* – защищает грудь), имам (*им ам* – самый мудрый), инерт (*ин ерт* – самостоятельное движение, инерция), йог (*гой* – сущее), мастер (*мас тер* – хозяин части, долевик), сепарат (*сеп* – клин; *сепарат* – вклиненный), фараон (*паравор* – славный), хозяин (*хоз* – свинья; *хозатер* – владелец свиней), чурбан (*чор бан* – нечто сухое) и т.д. до бесконечности.

Разумеется, от ошибок никто не застрахован. Но эти предложения ценны как версия. Например, в черноморских топонимах не упоминаются армянские значения. Напоминаю: Византия от армянского *Вижан* (пролив), Абхазия (*Ап хаз* – Береговая линия), Апшил (*Ап шил* – Косой берег), Адлер (*Ад лер* – Райская гора), Имерети (*И мер* – К нашим), Хоста (Звучащее), Сочи (Сосна), Варданэ, Лоо (Левон), Анапа (*Ан ап* – Без берега), Агой (*А гой*

➲29

28⊃

буквально – «первое сущее», то есть лучшее место для жития), Крым (*Кимры*, *Кумайри* – витязь) и т.д. до Трои (Тира). Эти и другие армянске названия, возможно, остались от кавалерии Евпатора, которая была армянской и завоевала побережье Черного моря. Не пишут об армянских истолкованиях гидронимов Амур (Крепкая), Арагва (*Араг ва* – Быстрая вода), Вологда (*Вагед* – Водная река, Полноводная река), Лена (*Лен* – Широкая), Москва (*Моска вода*), Нил (*Нел* – Узкая), Саран (Леденеющая)... Разумеется, есть и неармянские истолкования. Но почему армянские, хотя бы как гипотеза, не называются? Каспийское море называли по-разному. Среди этих названий большинство армянские: Агван (*Аг ван* – Соленое озеро), Гркан (Обнимающее), Гургенское (иная форма названия «Джурджанское»), Джурджанское (*Джур джан* – Милая вода), Каспийское («касп» от обращения армянского слова *псак* – «венок»; море Венчания?)...

Эзотерики идут к священной горе Кайлас, ищут сказочную страну Шамбалу. Но никто им не говорит, что имена эти армянские... Высота Кайласа 6666 м. Эта длина в эзотерике считается Божьей единицей. *Кайл ас* по-армянски как раз означет «Божий шаг».

Шамбала – ближневосточная обработка армянского слова *Лавмас* – Хорошая часть:

Лавмас → Самвал → Шамбал

Идем дальше, доходим до Китая и Японии. Древние китайские армяне – огромная неисследованная область. На Дальнем Востоке и в Японии исчезает индоевропейский народ с армянским этнонимом *ай* (hay) или *айн*. Айны – аборигены Японских островов. Они не монголоиды, а арменоиды (по крайней мере, изначально). У айнов была более высокая культура, чем у пришлых японцев. Айны – камикадзе и самураи – каста воинов-смертников и защитников храмов Солнца. Слова «камикадзе» и «самурай» армянские. *Ками* – ветер, *кадзе* – несет. *Камикадзе* – Несущийся как ветер (насколько мне известно, этими вопросами занимается знаменитый Самвел Гарибян). В японском языке каким-то удивительным образом «ветер» звучит... «кадзе». Армянское слово *ками* (ветер) японцы считают названием какого-то божества и *камикадзе* толкуют как «ветер богов». *Самур* или *самуйр* – соболь (арм.). *Ай* или *айр* (человек, мужчина, витязь) – слова армянского происхождения. *Самурай* – Витязь в соболиной шкуре. Видимо, в древние времена герои носили шкуры зверей (аналог – «Витязь в тигровой шкуре» Ш. Руставели). Есть армянская фамилия «айнского» происхождения – Самургашян. 31 мая 2012 года в Ростове-на-Дону на одном банкете я спросил у олимпийского чемпиона по греко-римской борьбе Вартереса Самургашева, что означает его фамилия? Знал, орел!

Напугать вас, что ли, словом «Армагеддон»?

Арма гед дон = Армянская река дон

Гед (гет) – река (арм.); *дон* – река (в иранских языках). А может быть, имеется ввиду река Дон?

Что это значит???

Услышав обо всем этом, наши неармянские друзья обвинят нас в шовинизме, панармянизме, в мании величия, не обращая внимания на наши аргументы и внушения, что мы обычный, любящий всех на свете народ! А я ведь сказал самую малость от того, что знаю. А знаю я бесконечно мало. Злобно и агрессивно ведут себя наши оппоненты из армян, будто, открывая их древнейшую историю, мы наступаем на какую-то тысячелетиями больную мозоль... Странно все это.

– Приближается 100-летие Геноцида армян. Как Вы собираетесь отметить эту самую трагическую дату в истории Армении?

– Конфуций учил: «На Зло надо ответить Справедливостью». Справедливость многоликая. Она может быть добром, злом, чем угодно. На зло я отвечаю научными творениями. Моя математическая теория в 2010 – 2013 гг. двумя грандиозными монографиями вышла в свет в России и Германии. И это лишь начало. Можно меня устыдить: тут не книги нужны, а нечто другое... Я читал нацарапанные кровью предсмертные завещания армянских женщин и детей: «Отомстите за нас... ». Мне стыдно, что я живу после них и для них ничего не в силах сделать... В моих ушах звучит их мольба: «Отомстите за нас! ». Как? Кому? Я делаю то, что в моих силах. Пусть сильные мира сего хоть немного подумают о высших ценностях! Одно очевидно: армяне никогда не забудут и не простят Геноцид. Справедливость на земле Ноя, хоть через миллион лет, но восторжествует! Мы как сыновья и хозяева вернемся домой – на святую армянскую гору Арарат! На святое армянское озеро Ван! В святые столицы Армении – Ван, Ани, Карин, Тигранакерт, Эдиссию (Ур), Сис... в Киликию!

В этом пусть никто не сомневается. Армяне первыми пришли на эту землю и уйдут последними. Мечтаю 24 апреля 1915 года съездить в Ереван и принять участие в ночном факельном шествии. Это не только дань памяти безвинно убиенным нашим предкам, убиенным самыми чудовищными способами, но и священный ритуал наших пращуров-солнцепоклонников. Это не только память и ритуал, но и предостережение: на кого вы руку подняли?! Это не только память, ритуал и предостережение, но и изображение звездного неба, откуда мы родом...

– Вы любитель поэзии, сами писали стихи на двух языках... Ваши самые любимые армянские поэты?

– Нарекаци, Кучак, Дурян, Мецаренц, Сиаманто, Варужан, Рубен Севак, Туманян, Исаакян, Чаренц, Терьян, Паруйр Севак, Шираз, Мушег Ишхан...

– Ваши самые любимые русские поэты?

– Лермонтов, Тютчев, Есенин, Блок, Маяковский и Хлебников, а еще Мандельштам (стихи об Армении), Асадов (стихи о цыганах; по-моему, глубже Асадова в суть цыганского явления никто не проник), Высоцкий (стихотворения «Кони привередливые» и «Черногорцы»).

– А где Пушкин?

– Пушкин технически слишком совершенен, чтобы быть моим самым любимым поэтом. Мне Есенин и Блок ближе. В мире Пушкина гармонично сочетаются рифмы русских частушек, яркий африканский темперамент и прусский порядок. Все это представляет профессиональный интерес для литераторов, филологов и генетиков, но не для математиков, по крайней мере, не для меня.

– Как Вы оцениваете состояние армянской и русской литературы сегодня?

– Не хочется кого-либо обидеть, но 100 лет назад и у армян, и у русских была великая литература. А где Вы сегодня видите литературу? Где космическая поэзия Сиаманто? Где мировой уровень Льва Толстого? Какие-то силы стараются создать у обывателя представление, что какие-нибудь МП или ДД писатели, которых следует читать вместо Сиаманто и Толстого. Кстати, в Москве в Российском университете дружбы народов я в разных аудиториях задавал вопросы: «Кто сейчас лучший писатель России?». Обычно молчали или отвечали: «Перумов». «А кто самый плохой писатель России?». Ответ: «Д» (полную фамилию не называю по этическим соображениям). Такие ответы говорят о том, что у русской молодежи хороший литературный вкус и заменить его дурным вкусом – безнадежная затея. Невозможно лишить духовности народ, создавший величайшие романы – «Братья Карамазовы», «Война и мир», «Тихий Дон».

– Как Вы оцениваете нынешнее состояние армянского языка?

– Остановлюсь на обыденном. О «высоких материях» типа необходимости в создании Нового этимологического словаря армянского языка не буду говорить: тема слишком большая. Спасибо Ачаряну за первый и сверхчеловеческий вклад в эту проблему. Однако этот вклад не составляет даже одного процента реального фонда армянских корней, местами препятствует развитию арменоведения и языкознания в целом. Ачарян – Ньютон армянского языкознания. Ньютон тоже ошибался, оставаясь, тем не менее, величайшим физиком всех времен и народов.

– А Эйнштейн?

– Эйнштейном арменоведения считаю Сурена Айвазяна. Он разбудил армянских историков. Арменоведение выросло из трудов Ачаряна и Айвазяна. Их дело продолжили многочисленные самобытные исследователи Диаспоры: благородные отшельники из

⊃30

монастыря св. Лазаря (Италия), Мартирос Гавукчян (Канада), Александр Варпетян (Франция), Корюн Наапетян, Арташес Арцруни, Арцви Алексанян, Армен Буранян (Россия), а также Армении – Парис Геруни, Вилен Сафарян, Арман Ревазян, Грачик Погосян, Артак Мовсисян, Арег Дьюшунц, Лия Аветисян, Мери Саргсян, Анжела Терьян, Елена Степанян, Ваган Саркисян, Комитас Овнанян и др. На международную арену с незаурядными исследованиями по шумерологии и арменоведению, что в древнейшей основе одно и то же, вышел Арман Ревазян с блестящими знаниями и нестандартной логикой. Многие, и я в том числе, считают Ревазяна гением. Надо поддержать его и помочь ему (государственным отношением, пропогандой его идей, званиями, деньгами, рекламой, здоровой критикой и, особенно, всенародной любовью). Я общался в Москве с Арегом Дьюшунцем. Чистый гений в этимологии, который больше думает о спасении человечества, нежели об этимологии слов, где ему нет равных... Гениален также «дешифровщик» Библии Грачик Погосян.

– Вернемся к армянскому языку?

– Меня особенно беспокоит состояние армянского языка на Арм. ТВ, не говоря уже о пропаганде всего низменного через криминальные телесериалы (разве для такого мусора отменили цензуру?). «Элита» по телевидению общается с «быдлом», т.е. с нами, на жаргоне ереванской уличной шпаны: «асум а», «хосум а», «гнум а», «галум а»... Государственные деятели просто обязаны на ТВ и на официальных мероприятиях говорить на государственном языке. Иначе можно заподозрить их в отсутствии государственного мышления, незнания литературного языка, нелюбви к родному языку и в отсутствии элеменарной культуры. Разумеется, следует сохранить диалекты, но не за счет государственного языка. Диалекты на ТВ могут проявляться как фольклорные фрагменты. Вспомогательный глагол «э» предан забвению. Если хотите заменить его на «а», то будьте последовательны, уважаемые «а-говорящие», говорите также: «асум ча», «хосум ча», «гнум ча», «галум ча»... Этот теле-жаргон локализует армянский язык и саму Армению в пределах «Эриванского ханства», т.е. это то, к чему стремятся все явные и неявные враги армянства. Есть глубокий эзотерический смысл в этих вариантах. «А» означает «первый». «Э» означает Бог, суть, сущность. Замена вспомогательного глагола «э» на «а» означает замену ищущих божественную суть эгоистами. Это целая психология и философия – области, где армянская наука хромает. У нас нет философов уровня древнегреческих или немецких. В Новое время лишь два весомых философа – Гурджиев и Флоренский – имеют армянские корни (матери армянки). Я хотел купить книгу о Гурджиеве. Не купил из-за армянофобии автора биографии философа. Пишет: «Гурджиев родился на территории Армении». Разве нельзя было писать: «Гурджиев родился в Армении»? Кто-нибудь когда-нибудь разве напишет: «Есенин родился на территории России»? Есть политически, информационно и финансово обеспеченные люди и кланы, общества и государства, которые умалчивают, присваивают, ликвидируют или представляют в кривом зеркале все лучшее, что есть у армян. Главные армянские ценности – армянский алфавит, язык и поэзия. Знаменитого астрофизика Виктора Амбарцумяна я уважаю не только за достижения в астрофизике, но в большей степени за завещание: «БЕРЕГИТЕ АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК!».

Не только потому, что это язык нашего народа. И не только потому, что любой язык надо беречь. И не только потому, что это древнейший язык. Кажется, Платон говорил: «Армянский язык один из четырех древнейших языков, возможно, самый старший. На армянском языке Адам и Ной общались с богами. Если не будет армянского языка, то Космос станет неполноценным».

И не только поэтому. Приведу пример. Слово *ва* в древнеармянском, в старославянском и некоторых др. языках означает «вода» (ва да). Из слова *ва* образовано слово *ван* (море, озеро – др. арм.). Озеру нужна лодка? Читаем *ван* справа налево, получаем *нав* – лодка (арм.). Где находится лодка? На *ва* (на воде) – *нав*. А это уже русский язык... Два языка – армянский и русский в слове «ван» (и не только в этом слове и не только два языка) плавно сливаются друг с другом. Видите, как много информации и как максимально рационально (с учетом разных способов чтения) заложено в маленьком слове «ван»?! Кем и когда сконструировано это (и не только это) слово?!

Граничит с фантастикой следующая тайна армянского языка: в Армянском Алфавите закодирована Таблица химических элементов. Сумма номеров букв в Армянском Алфавите исконно армянского названия химического элемента равна порядковому номеру этого элемента в Таблице химических элементов.

Просто чудо! Этот алгоритм (обнаружен Эдуардом Аяняном) уже проверен на двух десятках первоначальных названий химических элементов. Даже если бы он был верным на двух примерах, то, согласно теории вероятностей, можно было заключить, что он практически верен для всех химических элементов. Трудно восстановить первоначальные названия. Но процесс продвигается!

Я со всей ответственностью заявляю, что Армянский Алфавит (из 36 букв) и Таблица химических элементов были созданы другой, невероятно древней и высокоразвитой цивилизацией, причем одновременно и целиком, в гармоническом сочетании друг с другом, как две стороны одной медали.

Я математик-логик, знаю в логике толк, без веского основания такого заявления не сделал бы. Открывая системы букв и химических элементов заново (с растяжением процесса открытия во времени), наша цивилизация америк не открывает, не проявляет способности делать разные фундаментальные открытия одновременно и во взаимосвязи друг с другом, как это умела делать исчезнувшая цивилизация.

И не только поэтому...

– Сложно все это и загадочно...

– Удивительно проницательны слова французского писателя Леона Блуа: «А ты знаешь, что такое армянский народ? Это народ, который среди всего человечества имеет самую таинственную историю».

Если бы этот вопрос Леон Блуа задал мне, то я, не зная прямого ответа, сказал бы, например, что-нибудь в таком роде: «Армянский народ – автор поэмы «Книга скорбных песнопений», картины «Девятый вал», музыкального произведения «Танец с саблями». В этих шедеврах витает ответ»... Еще короче, без слов ответил пантомим Леонид Енгибаров.

– А что «не так» в русском языке?

– Я не русист. Могу ответить как любитель. Уже сколько лет и сколько раз в день происходят убийства в телеящике?! Не ТВ, а морг. Как может развиваться язык и духовность в этой садистской атмосфере? Русский язык унизили до того, что грамматические вопросы решают не языковеды, а чиновники. Яркий пример – «уточнение» рода слова «кофе». Нельзя ликвидировать специфику языка! Так язык потеряет свое лицо. Меня удивляют некоторые авторы, пишущие этимологические словари русского языка – бестолковые словари! Даже не понимают, о чем пишут! Пишут: «Слово X пришло в русский язык из языка У, а в язык У оно пришло из языка Z». И все. А где этимология?! Таким авторам для ликбеза задам задачу: «*Если слово «колесо» читать справа налево, то получится слово «оселок». Откуда произошли эти слова и какое из них произошло раньше?*».

– А какие поэты Вам духовно наиболее близки, кроме армянских и русских?

– Данте, Хайям, Фирдуси, Гафиз, Фарид, Руставели, Шекспир, Байрон, Гете, Гейне, Шиллер, Эминеску, Бернс, Петефи, Лорка, Уитмен, Тагор, Киплинг, Неруда, Межелайтис, Гамзатов... Много ярких, самобытных поэтов в Африке. Поэзия нюансов и тончайших оттенков Японии плюс как бы «между прочим» философствующий Китай – особая статья: это то, чего не хватает крикливой (не в плохом смысле) западной культуре и особенно нам, армянам. Вообще-то такие вопросы лучше задавать не математикам, а литераторам и писателям. Это не моя сфера. Но я ответил, как смог.

– А Гомер не Ваш поэт?

– Мой, мой... Гомер – великий поэт и великий источник исторической информации. Я еще не изучил произведения Гомера с

⊃31

30➲

научной точки зрения. А для «короткометражной» вселенской лирики есть другие поэты и произведения, например, сонеты Шекспира.

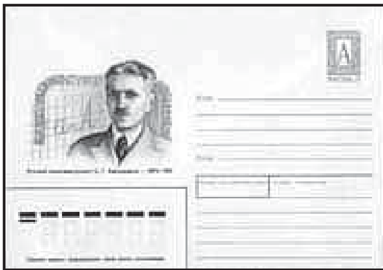
– В 2010 году в Москве вышел в свет сборник Ваших русских стихов «Ледовитая мечта». Продолжаете ли писать стихи и на каком языке?

– Если не пишу, то на каком языке не пишу? На родном армянском и на дорогом мне русском. Не я пишу стихи, а стихи пишут меня. Я не писатель. У меня на лбу невидимыми буквами написано: математик. Пишу не для самовыражения и самоутверждения – это детский уровень. Я делюсь. Если бы было, с кем делиться, то не стал бы писать. Недавно позвонил из Таганрога мой друг, неизвестный общественности армянский поэт и переводчик Аристак Аветисян, и заявил, что ряд моих русских стихов перевел на армянский язык. Я обрадовался! Аристак довольно успешно переводил Александра Блока. Он взялся меня возвращать на круги своя... Мы с Аристаком учились в Грузии в одной незаурядной армянской школе. Спустя много лет я написал стихи на русском языке, а друг перевел их на мой родной язык, мол, куда идешь? Я вспомнил, как в студенческие годы шел по роще Томского гос. университета и наткнулся на дощечку: «Осел, куда идешь?». Пути Господни поистине неисповедимы.

– Спасибо за интересное интервью. Желаю Вам дальнейших творческих успехов! А переводы Ваших стихов, сделанные Аристаком Аветисяном постараемся опубликовать в одном из ближайших номеров нашего журнала.

Беседу вел Ваграм ШАГАНЭНЦ.

Учитель учеников, Учитель ученых...

Имя выдающегося советского лингвиста, члена-корреспондента АН СССР, профессора С. Г. Бархударова широко известно не только среди лингвистов – советских и зарубежных, не только среди учительства, которому он отдал несколько десятилетий своего творческого труда, но и всей советской общественности, так как по Бархударову в течение более 35 лет учились родному языку школьники России, на основе его учебника составлялись учебники русского языка для школьников других советских республик.

Степан Григорьевич Бархударов родился 7 марта 1894 года в Баку. В 1918 г. окончил факультет славянской филологии Петербургского (Петроградского) университета. По представлению академика А. А. Шахматова был оставлен на кафедре русского языка для подготовки к научно-исследовательской работе.

В 1918 – 1922 гг. преподавал русский язык в школах. На протяжении всей жизни участвовал в подготовке учебников по русскому языку, разрабатывал научные основы его преподавания. Рецензировал и редактировал учебники и пособия для нерусских, консультировал составителей методических писем и программ. Являлся инициатором создания и ответственным редактором журнала «Русский язык в национальной школе», членом редколлегии журнала «Русский язык за рубежом», ответственным редактором журнала «Русский язык в школе».

Научные интересы С. Г. Бархударова поражают своей широтой и разносторонностью. Он успешно занимался проблемами сравнительно-исторического языкознания и истории русского языка, грамматики, орфографии, пунктуации, методики преподавания русского языка как родного и как второго языка народов СССР. Он является одним из выдающихся советских лексикографов.

С. Г. Бархударов был одним из руководителей монументального 17-томного «Словаря современного русского литературного языка», главным редактором II тома и председателем редколлегии III и IV томов. За эту работу в 1970 г. ему была присуждена Ленинская премия. С. Г. Бархударов был инициатором и членом редколлегии 4-томного академического словаря русского языка, получившего широкую известность у нас и за рубежом. Он стоял во главе нового крупного лексикографического предприятия – «Словаря русского языка XI – XVII вв.», являясь его главным редактором.

Вместе с академиком С. П. Обнорским С. Г. Бархударов составил «Хрестоматию по истории русского языка», которая вот уже более 30 лет является настольным пособием для студентов и преподавателей-филологов. В течение многих лет он был преподавателем, а затем и профессором в ленинградских вузах, долгое время преподавал в Ленинградском университете. У Степана Григорьевича прошли школу многие аспиранты, некоторые из них стали крупными языковедами.

Если охарактеризовать Степана Григорьевича одним словом, этим словом будет Учитель, Учитель учеников, Учитель учителей, Учитель ученых...

В России в 1993 году выпущен художественный конверт с портретом замечательного ученого.

Варужан АНТОНЯН.

Петербург, Музей религии, армянская коллекция

Государственный музей истории религии в Санкт-Петербурге выпустил альбом-каталог армянской коллекции. Она не слишком велика, но дает достаточное представление как об армянской церкви, так и об армянах Санкт-Петербурга. Часть предметов связана с династией знаменитых деятелей национальной культуры и горнопромышленников Лазаревых.

Напомним, что наши соотечественники добрались до Санкт-Петербурга почти сразу после основания города. Создали общину и стали обустраиваться. Однако

➲34

БРАТЬЯ ТАИРОВЫ

Я все еще не покинула скалу напротив Кармир Блура, на которой в средневековье находился дворец Сардара, а в XX веке Рафо Исраелян возвел свой знаменитый Маран. А было ли что на этом месте между дворцом Сардара и Мараном? Было, и очень примечательное. Что же?

ПОСЛЕ ТОГО КАК ФРАНЦИЯ В XVII ВЕКЕ ОСТАНОВИЛА СВОЙ ВЫБОР НА ПРОВИНЦИИ КОНЬЯК, ее примеру последовали и некоторые другие винодельческие регионы мира. Российская империя к концу XIX века тоже бросила взгляд на свои южные окраины: сначала в поле зрения попал Крым, потом – Южный Кавказ. И вот 6 марта 1874 года было положено начало «Фруктово-виноградному огневому N1 заводу Эриванского первой гильдии купца Нерсеса Агаджановича Таирова в городе Эривани на Шоссейной улице в собственном доме». Это подлинные слова доверенного заводчика и винокура Рубена Мерабова. Позже, в 80-е годы XIX века, Нерсес Таиров пригласил на работу известного тифлисского винодела Гарегина Харазянца.

А как все начиналось? В 1865 году Таиров (Таирянц) приобрел территорию бывшей Эриванской крепости, возведенной Сардар-ханом в XV веке в период персидского владычества. Внутри крепости располагались торговые лавки, бани, караван-сарай. Нерсес Таиров был не просто купцом, но и филантропом, основателем и пожизненным попечителем армянской духовной семинарии при епархиальной церкви Сурб Саркис в Эривани. Правда, идея основания вино-водочного завода принадлежала не Нерсесу, а его двоюродному брату Василию Таирову, известному в Одессе виноделу, который стал бессменным редактором журнала «Вестник виноделия», издававшегося в Санкт-Петербурге.

Родившийся в 1859 году в Каракилисе (ныне Ванадзор), Василий Таиров в 1884 году окончил Лесную и Земледельческую академии (ныне Сельхозакадемия имени Тимирязева) в Москве, затем совершенствовался во Франции. Из Франции он и вывез технологию выкурки коньячного спирта. В Араратской же долине он не просто, что называется, напал на жилу, но, возможно, из разговоров со старожилами что-то интуитивно вывел (он был, видимо, из числа недюжинных интуитов). А старожилы знали, что лоза Араратской долины обладает высоким процентом сахара, поэтому отличается высоким содержанием спирта, то есть идеальна именно для коньяка.

Построить завод Нерсесу Таирову помог его родственник, знаменитый художник Иван Константинович Айвазовский. Таиров начал с производства вина, а спустя десять лет перешел к коньяку. Назывался первоначальный таировский завод очень выразительно и для нашего нынешнего слуха прямо-таки волшебно: «Огневой усовершенствованный завод для перекурки обыкновенного эриванского материала виноградного сусла с выжимками и выделкой коньяка».

Одна беда: у этого богатого, немолодого уже человека не было наследников, и потому в 1899 году завод был продан за 50000 рублей московскому купцу и виноторговцу Николаю Львовичу Шустову, у которого уже были винные заводы по всей России. Еще при Нерсесе Таирове коньяк далекой солнечной долины сумел зарекомендовать себя с самой хорошей стороны. Правда, трудно было со сбытом, не было железной дороги, но Шустова это не обескуражило. Шустов знал, что перекупает, как когда-то Василий Таиров знал цену местности. Эриванский завод позже стал поставщиком дворца Его Императорского Величества.

ЛИСТАЮ В НАЦИОНАЛЬНОМ АРХИВЕ АРМЕНИИ ОГРОМ-

НЫЕ, написанные от руки книги годовых отчетов товарищества «Шустов с сыновьями» начиная с 1900 года. Плотная старинная бумага, аккуратная фиксация буквально всего, вплоть до мелочей, таких, скажем, как оплата дворника Василия, деньги, выданные извозчикам, привозившим воду и уголь. Вот суммы, выделенные городовым, музыкантам, священнику за молебен, дьякону, почтальону, за привезенные туфовые камни поштучно для устройства подвалов. Словом, мелочная раздача. И крупные расчеты, например, 1901 год: «Уплочено Н.А.Таирову по купчей крепости за дом, землю, завод в окончательный расчет – 28.238 рублей 62 копейки». Каждый рабочий мог в течение рабочего дня получить крепкий чай, спасавший от изнурительной жары: двухведерный самовар стоял в проеме лестницы.

Тот, кто заполнял все эти книги, имел хороший почерк. И каждая рукописная книга начиналась с чистого листа со словами «Господи, Благослови!». Что ж, за всем этим стоят бесценные детали жизни тех далеких лет, и разве не интересно узнать, что

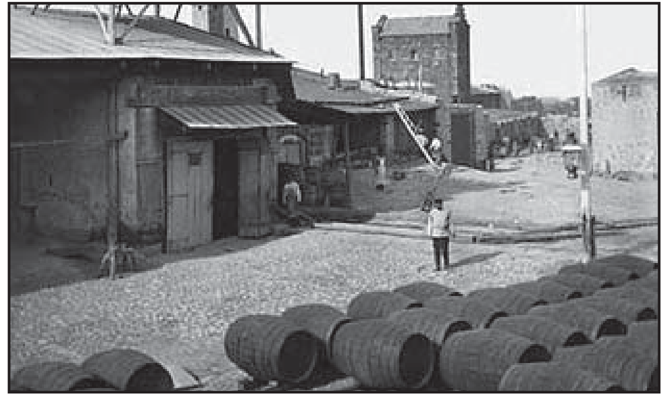
⊃33

32↩

вино в самом начале прошлого века стоило в Эривани 87 копеек за ведро. Или что построена была для нужд завода первая в городе электростанция на реке Раздан, а также то, что в «полную собственность товарищества «Шустов с сыновьями» отчужден участок земли по шоссе в Эчмиадзин, ограниченный с одной стороны землей наследников Гевонда Казарова, с другой стороны – стеной упраздненной крепости». Стоит и дата сделки: 12 декабря 1900 года.

Что еще? А вот: «Епископу Хорену – в связи с выделением пяти ведер коньяка для лазарета беженцев в Эчмиадзин и для амбулаторных больных в г. Эривани». Коньяк продавался с разрешения полиции. И разве не заинтересует нас такая волнующая воображение деталь: «Бывший после продолжительных дождей в ночь на 18 апреля 1914 года заморозок отразился губительно на винограде. Все молодые побеги и распустившиеся почки виноградной лозы совершенно погибли. Получено только 20% обычного урожая». Это, между прочим, произошло прямо перед началом Первой мировой войны. Такая вот мета того далекого года.

К концу войны при заводе был организован приют для русских детей, о которых некому было позаботиться. Со временем часть этих детей была эвакуирована в Россию, а часть передана в армянские приюты. На Новый год для детей и служащих устраивалась елка с подарками. Дрова для отопления и керосин для освещения, как и электроэнергия, жившим на территории завода отпускались бесплатно. И еще много интересного, но всего

не перечислишь.

Дела давно минувших дней... Становление производства беспрецедентного армянского коньяка, божественного бренди с вяжущим бархатным вкусом. «В места, куда Ной, опустившись, стал разводить виноградники послепотопные» (Андрей Белый).

Виноградники послепотопные... Пожалуй, и допотопные. Ибо древнейшей лозе нашего нагорья даже допотопная даль – не даль.

«Господи, Благослови!». И потому «ищите на дне бокала лекарства, а не забвения». Культура пития очень выдает культуру самого человека.

Нелли СААКЯН.

Моя банaзурская бабушка

Вышла в свет книга Светланы Гулян об одной из старейших областей Арцаха – Баназуре. Предлагаем вашему вниманию отрывок из книги.

«Я был на работе, когда зазвонил телефон, и мне передали, что бабушка хочет срочно меня видеть... Когда я вошел в комнату, она сидела в своем любимом кресле. Я сел напротив. Целых пять минут мы смотрели друг на друга в застывшей тишине. Вдруг по телу пробежала дрожь – я заметил в глазах бабушки проникновенную мудрость. Взяв мою руку, она произнесла:

– Обещай!

Я молчал, словно проглотив язык.

– Обещай, – повторила бабушка. Механически повторил:

– Обещаю.

– После моей смерти привезешь горсть земли из Баназура и насыпешь мне на могилу, чтобы я могла спокойно в ней лежать... Через час, в 2002 году 17 января, в возрасте 97 с половиной лет в твердой памяти она ушла из жизни.

...Если когда-либо в своей жизни я слышал мысли, обожествляющие родину, то они звучали из уст моей бабушки Мариам (Мариам Мовсесовна Вартанова-Айрапетова). Тихим голосом, со спокойным лицом она часами, днями могла рассказывать о своем Баназуре, где родилась в 1904 году 15 ноября. Ей было полтора года, когда умерла ее мать. Отец переехал в Баку, где бабушка проучилась до пятого класса в русской школе, свободно владея армянским, русским и азербайджанским языками. Затем вышла замуж. В 1920 году родился ее первенец, Сурен, который в дальнейшем стал архитектором, в 1924 – дочь Тамара, ставшая гинекологом, и в 1926 – моя мать, Евгения, всю жизнь проработавшая в сфере торговли. Лето обычно проводили в Баназуре, в отчем доме. Бабушка являлась членом фонда «Баназур» в Баку, который был основан еще в XIX веке.

Моя мать, Евгения, вышла замуж за Алексея Тимофеевича Борисенко. В 1953 году родился я, в 1956 – мой брат Игорь, в 1963 – сестра Татьяна. Мама умерла рано. Бабушка стала для нас и бабушкой, и матерью. Она одна воспитала и поставила на ноги своих трех детей и племянника, шестерых внуков и шестерых правнуков. Всем дала высшее образование. Сегодня мы проживаем в Москве. В 1980 году бабушка переехала к сыну Сурену в Москву. Собирались мы часто. И, как всегда, тема разговоров бабушки Мариам была неизменна – Баназур... Между прочим, бабушка готовила прекрасно.

Весной, как и обещал бабушке, я поехал в Баназур и привез оттуда горсть земли. Именно там у меня родилась мысль построить новый дом, поскольку дедовский был разрушен (с 1991 по 1993 годы деревня находилась в руках азербайджанцев).

На сбережения бабушки я выстроил новый дом. А во дворе, на лавочке, «посадил» бабушкину скульптуру в полный рост. Оттуда она смотрит на свой любимый Баназур и отчий дом, которым так гордилась всегда. В 2007 году я перевез из Баку в Москву и прах своей матери, похоронив его рядом с бабушкой на Останкинском кладбище.

Сегодня по возможности я стараюсь оказывать помощь бабушкиному Баназуру (в вопросах ремонта зданий Дома культуры, школы, местного муниципалитета), который уже в какой-то степени стал и моим».

Лев БОРИСЕНКО.

P. S. У входа в деревню, у выстроенного на холме дома, по обе стороны от ворот, развеваются флаги Армении и Карабаха. 4-го сентября в обязательном порядке отмечается «Бабушкин день», ставший уже традиционным. И каждый раз, когда с приездом Льва Алексеевича появляется третий флаг – российский (а флаг появляется минимум три-четыре раза в год), в деревне говорят: «Русский приехал!».

Раньше жизнь была хороша, похожа на шахматы: король с королем воевал, ферзь с ферзем, пешка с пешкой. Теперь стало очень плохо, подобие шашек: идешь вперёд – кушают, идешь назад – кушают, сам не кушаешь – «фук» делают.

Петербург, Музей религии, армянская коллекция

Армянская церковь «в знатном положении на Большом проспекте, против каменного Гостиного двора» была освящена только в 1772 году. Значительную часть средств на строительство церкви выделил Иван Лазарев. В 1780 году церковь освятили во имя великомученицы Екатерины. В 1930 году большевики – ленинцы и сталинцы – церковь закрыли, вселили какие-то учреждения вплоть до штаба ПВО, а после войны – мастерскую Театра комедии. В 2000 году церковь была вновь освящена.

Конечно, церковь только часть армянского наследия города – недвижимая, а вот часть «движимых» памятников сосредоточилась в Музее религии, который в 1932 – 2000 гг. располагался в Казанском соборе. Его образовали в системе Академии наук и назвали Музеем истории религии и атеизма. (Впрочем, некоторое время он был Центральным антирелигиозным музеем.) Несмотря на несколько сюрреалистическое название, экспозиция музея была чрезвычайно интересной. Самое парадоксальное – в его основу легла ни больше ни меньше антирелигиозная выставка 1930 года в Зимнем дворце. Это было в то самое время, когда красные дьяволята крушили божьи дома и сжигали ценнейшие религиозные раритеты по всей стране. В 2000 году Казанский собор вернулся в лоно церкви, а музей перешел в здание XIX века.

Армянская коллекция образовалась постепенно, источники поступлений весьма разные. Прежде всего из антирелигиозного музея, частных собраний. Немалую долю коллекции составляют дары. В итоге в фондах Музея религии собрана живопись, отразившая историю армянской церкви, любопытнейшие образцы – например, «Крещение царя Тиридата III св. Григорием Просветителем». Большой интерес представляет картина XIX века, изображающая воина-великомученика, армянина Св. Мина – Минеато – Минаса, крепко пострадавшего при императоре Максимилиане в IV в. Очень интересны многочисленные святые книги, гравюры и литографии – портреты католикосов, сюжетные листы: «Поминовение усопших у армян» (Франция, нач.XVIII в.), «Армянские священники, монахи, жених и невеста» (Париж, нач. XIX в.) и другие. Декоративно-прикладное искусство представлено предметами церковной утвари: купели, напрестольные кресты, подсвечники, брачные венцы. Много роскошного церковного облачения – мантии, стихари, митры, покрова, плащаницы. Одним из заметных экспонатов является большой деревянный барельеф «Аварайрская битва» (на снимке слева), вырезанный неким Д. Газияном в 1887 году в Баку. В нем удивительно сочетаются виртуозный резчик и художник-самоучка.

Раритетом является Кондак – Послание Католикоса Хорена I Тпхисеци (Мурадбекян, 1873 – 1938). Католикос обращается к иерархам и священнослужителям, всем армянам с призывом к единению народа и, главное, к позитивному отношению к... советской власти. Подлинный документ, собственноручно подписанный духовным пастырем. Через пять лет, в 1938 году, Католикос был удушен чекистами-киллерами в своих патриарших покоях. Кстати, в коллекции музея есть также несколько сабель с ножнами (XVII в.), изготовленных армянскими мастерами Львова.

Остается добавить, что альбом-каталог Е. Николаевой сделан с большим тщанием. Он включает очерк об армянской церкви армянской общины С.-Петербурга, подробное описание всей армянской коллекции, а также родословное древо Лазаревых – Лазарянов. Полезная книга. А то ведь многим еще надо объяснять, кто есть кто. Как в XVIII в., когда армянские купцы в челобитной царю Алексею Михайловичу жаловались на то, что «...они (т.е. армяне) вовсе не неверные и не басурмане, а такие же христиане».

Карен МИКАЭЛЯН.

***

Один человек спросил у Сократа:

– Знаешь, что мне сказал о тебе твой друг?

– Подожди, – остановил его Сократ, – просей сначала то, что собираешься сказать, через три сита.

– Три сита?

– Прежде чем что-нибудь говорить, нужно это трижды просеять. Сначала через сито правды. Ты уверен, что это правда?

– Нет, я просто слышал это.

– Значит, ты не знаешь, это правда или нет. Тогда просеем через второе сито – сито доброты. Ты хочешь сказать о моем друге что-то хорошее?

– Нет, напротив.

– Значит, – продолжал Сократ, – ты собираешься сказать о нем что-то плохое, но даже не уверен в том, что это правда. Попробуем третье сито – сито пользы. Так ли уж необходимо мне услышать то, что ты хочешь рассказать?

– Нет, в этом нет необходимости.

– Итак, – заключил Сократ, – в том, что ты хочешь сказать, нет ни правды, ни доброты, ни пользы. Зачем тогда говорить?

***

У шефа в кабинете:

– Ты хороший работник, проси всё, что хочешь.

– Можете мне повысить зарплату?

– Я сказал всё что хочешь, а не всё, о чём мечтаешь!

***

Богатый еврей в полицейском комиссариате:

– Какой-то негодяй выдал себя за моего агента и собрал в провинции сто тысяч франков. Это больше, чем получили все мои агенты. Вы должны немедленно его найти!

– Мы его обязательно выследим и арестуем.

– Зачем арестовывать? Я хочу взять его на работу!

«Горцарар»
Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель –
Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН
Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО
Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 1293.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОЕВ КОВЧЕГ», «АЗГ», «АРАВОТ»,
«ГА», «ЕТЕР», «ҺАЙКАКАН ЖАМАНАК»,
«ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:
248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru